Het onbekend en wonderlijk Eyland

UTOPIA,

Ontdekt door

RAFAËL HYTHLODEUS,

En by t'zamenſprake beſchreven door den Geleerden

TOMAS MORUS,

Kancelier van Engeland, onder de Regeringe van Koning Hendrik den agtſten,

In 't Nederduits vertaald

Door F. v. HOOGSTRATEN.

Den twede druk, van nieuws overzien, en van veele drukfouten gezuiverd.

t'AMSTERDAM,

Voor WILHEM LINNIG VAN KOPPENOL. 1700.

VOOR-REDEN

Van

TOMAS MORUS,

Aan

PETRUS EGIDIUS.

IK ben byna beſchaamt, myn waarde Egidius, dat ik ſchier een jaar lang geſammelt hebbe met u dit Boexken van de Republyke der Eutopers te zenden, 't welk gy buiten twyffel binnen zes weeken meende t'ontfangen. Want men hoefde u niet te zegge, dat my in dit werk de moeite van uitvinding was afgenomen, en dat ik myn hooft niet en hadde te breeken over de ſchikking, die enkelyk maar moeſt verhalen de dingen, die Rafaël in uwe tegenwoordigheid aan my vertelde. Men hoefde dan ook niet te arbeiden over de cierlykheid van zeggen, dewyl'er in de reden, die hy tegen ons voerde, ook geen cieraad kon wezen, voor eerſt, om datſe ſchielyk en voorvoets geſchiede, ten anderen, om dat die Man, gelyk gy weet, minder bedreven is

in de Latynſche, dan in de Griekſche tale. 't Is my hier enkelyk maar om de waarheid te doen; en ik zal haar des te nader komen, hoe meer myn ſtyl en wyze van ſchryven met zyn onbeſleepe eenvuldigheid over een komt.

Ik moet'et bekennen, dat my, deze dingen gereet zynde, zoo veel arbeids uit de hand genomen was, dat'er byna niets overig bleef. Was het anders geweeſt, zoo had de vindinge van deze ſtoffe, of haar behoorlyke ſchikking, een vernuft, dat noch gering, noch geheel ongeleert is, wat tyds en oeffenens kunnen afvorderen. En zoo men hebben wilde dat de zaak niet alleen waarachtig, maar ook cierlyk en aardig beſchreven wierd, ik en hadde dat te geenen tyde, noch met geene naarſtigheid kunnen te wege brengen. Maar dewyl'er nu, deze kommerlykheden, daar men zoo veel over moſt zweeten, uit de weeg genomen, dit alleen maar overig was dat het gehoorde zoo ſimpelyk beſchreven wierde, zoo viel het werk licht en gemakkelyk.

Om evenwel dit gemakkelyk werk te verrichten, was'er ſchier de minſte tyd niet overig, ten aanzien van zoo veel andere

ver-

verhinderniſſen en bezigheden. Daar my geduurig de Rechtzaaken in 't hooft hangen, daar ikſe hoore, daar ikſe, even als ſcheidsman of rechter, eindige en beſlechte; daar deze uit gedienſtigheid, en die uit nootwendighid bezocht word; daar ik buitenshuis byna den geheelen dag beſteede aan anderen, den overigen aan de mynen, daar blyft voor my, dat is, voor de letteren, niet met allen. Te weten, als ik weder t'huis kom, heb ik te praten met myn huisvrouw, met myn kinderen wat te boerten, en met myne dienaars te ſpreeken. En al deze dingen reekene ik onder de bezigheden, dewyl het nootwendig geſchieden moet [en het is nootwendig, ten waare men in zyn eigen huis een vreemdeling wezen wilden] en buiten tegenſpreeken is waar te neemen, dat wy met de genen, die uit voorzorge van de natuure, of door 't geval, of door onze verkiezinge, tot geſelſchap onzes levens geworden zijn, op 't minnelykſte koomen om te gaan, behoudens dat men door minzaamheid hun niet en bederve, of door te veel toegeven de knechten tot heeren make.

Onder deze voorverhaalde bezigheden ontſlippen my dagen, maanden en jaren.

Wanneer ſchrijvenwe dan? En ondertuſſchen heb ik noch niet een woord gerept van het ſlapen, gelijk ook niet van 't eten, dat veelen op geenen minder tyd ſtaat, dan de ſlaap zelve, die ſchier met het halve van ons leven door gaat. En voor my bekome ik dezen tyd alleen maar, dien ik den ſlaap en het eten ontfutſele, waar mede ik, dewyl die ſchaarsheit nog al iets geeft, al kruipende ben ten einde gekomen; dies heb ik u, myn vriend, d'Utopia gezonden, op dat gyze lezen zoud, en, indien ik iets mocht vergeten hebben, my dat weder zoud helpen heugen. Want ik en ſtaa zoo vaſt niet op myn geheugen, dat ik denken kan, dat my niets en zou kunnen ontvallen; hoewel ik dat niet geheel en mistrouwe, en wel wenſchen zoude, dat ik in vernuft en geleertheid de maat van myn geheugen bereiken konde.

Maar Jan Klement myn dienaar, dien ik overal mede neeme, daar ik denke dat iets van eenige nuttigheid te verhandelen valt, (want ik hoope dat'er uit dit gewas, dat in de Latynſche en Griekſe velden heeft beginnen te groeyen, noch eenen vruchtbaren boom zal worden) en die ons, gelyk gy weet, gezelſchap hield, geduurende de ver-

vertelling, die heeft my een groote twijffeling in 't hooft gebracht. Hythlodeus, indien ik het anders wel hebbe heeft ons vertelt dat de Brug te Amourotum, die over de Rivier Anydrus leid, vyfhondert treden lang is; maar onze Jan houd staande dat hier twee hondert moet afgaan, en dat de Rivier daar niet boven de drie hondert treden breed is. Mag ik u bidden, zoo laat'er uwe gedachten noch eens over gaan. Want zo gy't met hem daar in eens zyt, zal ik het ook toestaan, en gelooven dat ik gefeilt hebbe: zoo 't u niet en gedenkt, zal ik het geschrevene onverandert laten, dewyl my dunkt, dat hy 't ons zoo verhaalde.

Gelijk ik voornamelijk bezorgen zal, dat 'er in het Boek geen valsheid is: zoo mede, indien 'er iets twijffelachtig is; wil ik het liever voor leugen houden, dan liegen, want de oprechtigheid behaagt my meer, dan de wijsheid. Dit gebrek evenwel zal licht kunnen geholpen worden, indien gy 't of mondeling, of door eenen brief, by Rafaël zelve eens gaat onderstaan: het welk gy zult dienen te doen, ook noch om een andere zwarigheid, die ons invalt, ik weet niet of wy die malkander te wijten

hebben, of dat Rafaël zelve te beschuldigen is. Want ons en quam niet eens in den zin te vragen, en hy en zeide 't ons niet, in wat gedeelte van die nieuwe Wereld het Eyland Utopia gelegen is. Ik wilde zeeker wel om een goed stuk gelts, dat men hier in zoo verzuimelijk niet geweest was; eensdeels, om dat ik my schame niet te weten, in wat voor een zee dat het Eyland leid, daar ik zoo veel van weet te verhalen, anderdeels, om dat 'er by ons twee of drie luiden zijn, doch voornamelijk een, dat een Godvruchtig man en Theologant is, die ontsteeken is met zonderlinge begeerte om eenen tocht te doen naar Utopia, en dit niet uit ydele en zinnelijke zucht om nieuwe landen te bekijken, maar om onzen Godsdienst, die aldaar gelukkig begonnen is, te queeken en voort te zetten. Doch om hier in met ordre te gaan, heeft hy beslooten eerst te bezorgen dat zyne zendinge van den Paus geschiede, ja dat men hem tot Bisschop stelle over d'Utopers, zonder dat hy hier in eenige zwarigheid maakt, dat hy dit Bisdom met smeeken moet zien te bekomen. Want hy acht het een heilig verzoek, het welk niet om gewin of eere, maar uit Godvruchtigheid in 't werk gestelt word.

Ik

Ik bidde u derhalve, mijn waarde vriend, dat gy of mondeling, indien 't de gelegentheid toelaat, of by afwezentheid door uw schrijven Hythlodeus eens aanzoekt, en te wege brengt, dat 'er in dit mijn werk niet en zy eenige valsheid, of dat 'er eenige waarheid ontbreeke. Maar ik twijffele, of het niet beter is, dat het Boek zelve aan hem getoont worde. Want daar is niemand zoo bequaam tot het verbeteren, indien 'er eenigen misslag begaan is: en dit en kan ook anders van hem niet gedaan worden, dan met het gene, dat ik geschreven hebbe, te overlezen. Hier nevens noch, zult gy in dezer voegen verneemen kunnen, of het hem wel gevalt, of dat hy 'er ongemakkelijk over is, dat ik my bemoeie met dit werk te beschryven.

Want zoo hy van voornemen is zyne tochten zelfs in 't licht te geven, hy zal mogelijk niet hebben willen, dat het door my gedaan worde: en ik zeeker en zou ook met het uitgeven van de Republijke der Utopers, hem de bloem en gunste van de nieuwigheid zyner Historie niet willen ontrooven. Hoewel het, om de waarheid te zeggen, by my noch niet zeeker is, of ik die wel zal in 't licht geven. Want de

 smaak

ſmaak der menſchen valt zoo verſcheiden, den aard van zommigen zoo gemelijk, hun herte zoo ondankbaar, hun oordeel zoo ongerijmt, dat die genen al vry gelukkiger ſchijnen te wezen, die met vermaak en vrolijkheid in de bocht ſpringen, dan de genen, die hooft en herſſenen breeken, om iets aan den dag te brengen, dat anderen, die 'er van walgen, of ondankbaar zijn, tot nuttigheid of vermaak zou mogen gedyen.

De geleertheid is by veelen onbekent, by veelen in verachtinge. Een onduits verwerpt, als hard en qualijk luidende, al wat niet heel met zyne onduitsheid over een koomt. De Neuswijzen verſmaden 't, als ſlecht en gering, al wat met geen ongewoone woorden bezaait is. Eenigen behaagt alleen het oude, anderen niet dan het gene zy zelve gevonden hebben. Deze valt zoo ſtuurs, dat hy geen jok gedoogen kan: deze is zoo onbezonnen, dat hem de aardige ſcheuten te ſcherp vallen; zommige zijn zulke domme platneuzen, datſe vervaart zijn voor een yder, die wat geneuſt is, even gelijk de gene, die van eenen dollen hond gebeten is, eenen ſchrik heeft voor 't water. Eenigen zijn zoo veranderlyk,

lijk, dat zy nu voor goed keuren het gene zy daar even verwierpen. Deze zitten in de Kroegen, en ſtrijken onder den roemer het vonnis over het vernuft der Schryvers, en doemen dezelve met groote vrypoſtigheid, na dat het hun gevalt, trekkende een yder by zyne ſchriften, als ofze hem by 't hair hadden, zy ondertuſſchen veylig, en, gelijk men zegt, buiten ſcheuts zittende; want men vind hun overal zoo bloot en kaal, dat 'er aan hun niet een degelijk mans hairtje te vinden is, waar by zy hoeven te vreezen, dat men hun vatten mochte. Hier nevens zijn 'er eenigen zoo ondankbaar, dat, ſchoon zy al zonderling vermaak in het werk vinden, de Schryver evenwel by henlieden daarom niet te meer gezien is: niet qualijk gelijkende de onbeleefde gaſten, die, alsze aan een ruime tafel wel rijkelijk onthaalt zijn, ten leſte vol en zat naar huis gaan, zonder eens den genen te bedanken, van wien zy genoodigt waren.

Gaat nu henen, en ſpilt uw gelt aan een banket voor zulke Lekkertanden, die verſcheiden van ſmaak, en van een gemoed zijn, dat zoo dankbaar is, en de weldaden zoo lang gedenkt. Maar gy echter, mijn vriend

vriend, handelt gy met Hythlodeus het gene ik gezegt hebbe, daarna zal 't ons evenwel vry ſtaan, ons aangaande dit ſtuk op nieus te beraden. Indien hy 'er niet tegen heeft, zal ik evenwel (want nu de moeite van 't ſchryven gedaan is, komt mijn wijsheid wat ſpade) in het gene, dat 'er van 't uitgeven noch overig is, den raad van mijn vrienden, en voornamelijk den uwen, gehoorzamen.

Vaart wel mijn genoeglijke Egidius, met uwe doordeugdelijke Gemaalinne, en laat my uwe gunſte als vooren behouden, onderwijl dat myne genegentheid over u noch dagelijks aanwaſt.

Hieronymus Oſorius Epiſcopus Sylvenſis, in Tractatu de Religione, adverſus Gualterum Haddonum p. m. 76.

QUid THOMAS MORUS vir optimus, & eruditione ſingulari præditus admiſerat? publicaſne literas corruperat? opes Regias domum averterat? necem aut gravem aliquam injuriam civibus ſuis attulerat? Nihil horum: ſed eâ tantum de cauſâ, quod Regi adulari & aſſentari noluit, liberèque ſententiam dixit, fuit illi publicè tanquam proditori caput abſciſſum.

GERARDUS NOVIOMAGUS
Tot Lof van het Eyland
U T O P I A
Aan den
L E E Z E R.

Mint gy, Lezer, zoetigheden,
't Vloeid hier van veel zoetigheid;
Wiltge in 't nut uw 'tyd besteden,
't Is hier rykelyk verbreid.
Eischt gy beide deze gaven,
Dit gewest UTOPIA
Is der deugden hof en haven,
Heeft in taal geen wederga.
MORUS toont u hier de bronne,
Daar het goed en quaad uit vloeit;
Londens praal en schoone Zonne,
Die met glans van wysheid gloeit.

OP HET

Uytgeven der Nederduitsche Vertalinge

van

MORUS UTOPIA,

Aan

DESIDERUS ERASMUS.

MOcht gy, ô licht van Rotterdam,
ERASMUS, die met vyer en vlam
Minerves jeugd in 't herte blaakt,
Daarze om de wysheid slooft en waakt,
Gewekt te Bazel uit het graf
Den bodem, die u 't leven gaf,
Noch eens betreên in onze lucht;
Gy zoud de Stad voor hare zucht
Alleen niet danken, datse u goot
Een beeld ter eere naar uw dood:
Maar 't was u noch, uit loutre min
Tot MORUS, wonder naar uw' zin,
Indienge, uit zyn Latynsche blaên,
In 't Neêrlants hier de pers zaagt gaan,
Als leefde gy door zulk een' vriend.
Hoe was die groote Man gedient
Met uwe gunst! hoe scheent gy twee,
In zulk een hobbelende zee
Van twisten onder groot en kleen,
Als Zonnen door de nevels heen!

De

De byl van 't raazend Brittenland
Holp uwen MORUS wel van kant,
Als of hy, ſchuldig aan verraad,
Met geen' getrouwen raad en daat
Gedient had dien ondankbren Prins:
Noch zal zyn werk vol pit en zins,
In zulk een gruwelſtuk geſpaart
En als een dier Juweel bewaart,
In roem en eeuwige eere zyn
By alle Lezers van Latyn.

F. v. H.

Het

THOMAS MORUS
Kancelier van Engelant onder de Regeringe van
KONING HENDRIK DE VIII.

Het Wonderlijk EYLAND

UTOPIA.

HET EERSTE BOEK.

ALS Hendrik de agtste van die naam, Koning van Engeland, een Prins verçiert met al de hoedanigheden, die zulk eenen hoogen staat waardig zijn, nu onlangs eenige dingen van groot belang te schiften hadde met Keizer Karel doorlugtig Prince van Kastilje, zoo heeft hy my, om dezelve te verhandelen en by te leggen, voor Gezant afgevaardigt naar Vlaanderen, als reisgenoot en medegezel van den deftigen Heere Kuthbertus Tunstallus, dien hy zedert met groot genoegen van al de wereld over de geestelijke Inkomsten gestelt heeft. En zeeker, dat ik dien Man zijnen lof niet aenroere, en geschied niet uit vreeze, dat de vrientschap tusschen ons voor geen getuige van opregte waarheid gedagt zou worden, maar om dat zyne deugd en geleertheid meerder is, dan ik met woorden kan uitmeeten, en behalve dit, overal zoo bekent en roemrugtig, dat ik'er wel van zwijgen mag, ten waare

dat ik, gelyk men zegt, de Zonne met een kaarsligt wou aenwyzen. Wy wierden te Brugge (want zoo was men versproken) ontmoet van de genen, dien de Prins tot de onderhandelinge gemagtigt hadde, al te zamen luiden van eere en aenzien. Onder hen lieden was de Gouverneur van Brugge, een wakker man, de beleider en het hooft van den handel: maar Georgius Temsicius, overste van Cassel, was de gene, die de zaaken voorstelde, en het woord voerde. Hy was niet alleen door geleertheid, maar ook van natuure welspreekende, en daar benevens een groot Regtsgeleerde, en zoo door zijn vernuft, als het geduurig hanteeren der dingen, wonderlyk bequaam tot het bewind van den handel. Wy raakten eens of tweemaal in redenwisseling met malkander, maar dewylwe 't over eenige dingen niet eens konden worden, zyn zy, voor eenige dagen van ons hun afscheid genomen hebbende, naer Brussel getogen, om te hooren hoe hunnen Prince gezint was. Ik ging ondertusschen (want de nootwendigheid brogt dat mede) eenen keer doen naar Antwerpen. Geduurende myn verblyf aldaar, zoo quam my onder anderen dikwils bezoeken Petrus Egidius, en niemand, met wien ik meer verzien was. Deze jongeling een geboren Antwerpenaar, was daar in grooten aanzien, en bekleede een eerlyk ampt by de zijnen, hoewel het niet op mogt tegen zyne verdiensten. Men kan niet zeggen of zyne geleertheid meer was, dan zyne manierlijkheid, want hy was zoo wel degelyk, als doorgestudeert, hier nevens ontrent eenen iegelyken openhertig, maar ontrent zijne vrienden zoo genegen, minzaam, en getrouw,

trouw, en zoo opregt in genegentheid, dat 'er qualik ergens een of twee van zulke luiden zouden te vinden wezen, die het tegen hem mogten ophalen in de wetten van vrientſchap te onderhouden. Hy ſtak in zedigheid uit, kende geene geveinſtheid, en de wijsheid vermengd haar met zyne eenvuldigheid. Wyders, hy was zoo zoet van praat, en zoo geeſtig in quinkſlagen, dat ik, door zynen zoeten ommegang en minzaam onderhoud, ten grooten deele gepaait wierd in het verlangen naar myn vaderland, mynen eigen haard, en vrouwe, en kinderen, na dewelke my het hert al heel begon te jooken; want ik was toen al meer dan vier maanden van huis geweeſt. Ik op eenen zeekeren dag ter Miſſe gegaan in onzer lieve Vrouwe Kerke, een koſtelijke timmeraadje, en daar het krielt van een oneindig getal van menſchen, en, na dat den Dienſt gedaan was, my gereet makende om weder naar myn herberge te keeren, zoo zie ik hem by geval ſtaan praten met eenen vreemdeling, een bedaagt man, bruin van trony, lang van baart, en een Manteltje aen hebbende, dat hem ſlordig van den ſchouder hing. Ik oordeelde uit zyn habit en wezen, dat het een Schipper of varend man was. Maar Petrus my gewaar wordende, quam na my toe, groete my, en leide my, die mijn antwoord al gereet hadde, wat ter zijden af, zeggende, Ziet gy dezen man wel? (en met eenen wees hy den genen, met wien ik hem had zien praten) ik ſtont, zeide hy, zoo gereet om hem tot uwent te brengen. Ik daar op: Hy zou my heel wellekom geweeſt hebben ten aanzien van u. Zeeker, zeide hy, gy zoud met hem al-

leen wel verzien wezen, indien gy den man kende. Want heden leeffer niet een mensch in de wereld, die u zoo veel, als hy, zou weten te vertellen van onbekende lantschappen en volkeren, na welke dingen ik weet dat gy begeerlijk luistert. Ik daar op: Zoo heb ik het dan al wel geraden; want zoo ras en viel'er myn oog niet op, of ik oordeelde dat het een Schipper of Zeeman was. Maar hy antwoorde: Gy hebt wel degelijk mis geslagen, 't is wel zoo, dat hy gevaaren heeft, dog niet gelijk een Palinuur, maar gelijk een Ulysses, of laat ik liever zeggen, gelijk een Plato. Dezen Rafaël Hythlodeus (want dit is de Van, die zyn geslagt voert) heeft niet alleen kennis van de Latynsche taale, maar is ook uitgestudeert in de Griekſche, die hem daarom beter aanstont, dan de Roomsche, dewyl hy met al zyn zinnen bezig was in de Philosophie; want hem was bewust dat'er over die stoffe niet veel van belang by de Latynen voorhande was, uitgenomen eenige dingen by Seneca en Cicero beschreven. Hy is uit Portugaal van geboorte, en aldaar zyne goederen, daar hy voogd over was, zyne broeders in handen gelevert hebbende, heeft hy, uit lust om de wereld te gaan bekyken, zich begeven by Americus Vespucius, by wien hy geduurig gebleven is in de drie leste togten van zyne vier, die nu door den druk gemeen gemaakt zijn, maar hy en keerde op den vierden togt met hem niet weder. Want hy bezorgde, en hield zonder ophouden aan by Americus, dat hy een wezen mogte van die vier en twintig, die, op de punten van den lesten togt, in Niew Spanje gelaaten wierden. Men liet hem dan aan land, om hem de maat

vol

vol te meeten, die meer op het reizen denkt, dan op de plaatze, daar men hem begraaven zal. Ook is dit zyn oud zeggen: Die geen kist heeft, word gedekt van de Kappe des Hemels; en dat men overal even digt aan den Hemel is. Maar dit zyn verstant zou hem al dier genoeg gestaan hebben, indien God hem niet op zijn zyde geweest was. Wyders heeft hy, na dat Vespucius vertrokken was, met vijf Kastiljaanen zyne reisgenooten, veele gewesten doorwandelt, en is eindelyk, door een wonderlyk avontuur te Taprobane geraakt zijnde, gekomen te Calicut, alwaar hy t'allen geluk eenige Portugeesche Schepen gevonden hebbende, ten leste buiten zyn gissinge weder naar zyn Vaderland voer. Ik dankte Egidius, na dit verhaal, voor zyne gedienstigheid, die zoo zorgvuldig geweest was om my te doen spreeken met eenen Man, wiens redenen hy hoopte dat my bevallen zouden. Ik keere my dan na Rafaël, en na dat wy malkander gegroet, en die gemeene redenen gebruikt hadden, die gewoonlyk geschieden, als vreemdelingen malkanderen eerst bejegenen, zoo gaan wy van daar na mynent toe, en aldaar in den Hof ons nederzettende op een banke van groene zooden, geraaken wy met malkanderen in de praat. Hy vertelde ons dan, hoe hy en zijne reisgenooten, die, naar 't vertrek van Vespucius, in Nieu Kastilje gebleven waren, door vriendelijkheid en beleeftheid allengs de gunst begonden te winnen van de Inwoonderen der zelver Lantstreeke, en nu niet alleen buiten gevaar, maar ook gemeenzaam met hun te verkeeren, ja datze ook in gunst en aanzien raakten by zeekeren Prince,

wiens Vaderland en naam ik niet onthouden hebbe, die hem en zyne vyf medegezellen van lyftogt en reisgeld overvloedig door zijne miltdaadigheid verzorgde, en op de reize, die zy te water met vaartuig, te lande met de Karre vervolgden, hun mede gaf eenen getrouwen Leidsman, om hen by andere Princen, daer zy met brieven van voorſchryving na toe reiſden, te brengen. Hy zeide dat hy, na veele dagen reizens, gevonden hadde ſteden en vlekken, en Republiken, die heel volkrijk, en wel geregelt waren. Te weten, onder de Middel-lyn, zoo van deze als gene zijde, zoo veel ruimte ſchier, als'er het zonneſpoor behelſt, bejegenden hun niet anders dan woeſtewilderniſſen, verſengt en gerooſt door de geduurige hitte: 't zag'er overal elendig en jammerlyk, alles lag woeſt en ongehavent, bewoont van wilde dieren en zerpenten, of anderſins van menſchen niet minder wild dan de dieren, en immers zoo ſchadelyk. Maar toen zy wat verder getogen waren, begon alles hand voor hand te verzagten, den hemel was'er zoo bar niet, het aartrijk aangenaam van groenigheid, den aard van de dieren gemaatigder. Kort om, zy ontdekten volkeren, ſteden, en vlekken, die niet alleen geduurig onder malkanderen, en met hunne nagebuuren, maar ook met ver afgelegene volkeren te water en te lande, hunne handel en koopmanſchap dreven. Dat hy hier uit bequaame gelegentheid bekomen hadde om over en weder veele landen te bezigtigen, dewijl 'er nooit een Schip tot een eenigen togt wierd uitgeruſt, of hy en zijne reisgenooten wierden beleefdelyk aen boord genomen. Hy

ver-

vertelde, dat de Schepen, die hun in de eerste Lantschappen voorquam (platte kielen hadden) datze zeilen van papier of gevlogte teenen voerden, of ook van leeder: maar verder getogen zijnde, vonden zy scherpe kielen, en zeildoek op de Schepen, eindelyk al het getaakel gelijk het onze, en de matroozen ter zee, en op wind en sterren niet onbedreven. Maer hy wist niet genoeg te verhaalen, hoe dankbaar datze tegens hem waren, voor dat hy hun het gebruik leerde van den Zeil steen, waar van zy te voren heel onwetende waren, weshalve zy de Zee vreesagtig hanteerden, en hun nooit daar op, dan by zomerdag, ligtvaerdig betrouden: maar nu op dien steen hun verlaatende, vraagen zy niet eens na den winter, meer geruster zynde, dan veilig, invoegen dat het te vreezen staat, dat de zaak, die men agte dat hun tot groote nuttigheid strekken zoude, hun, door hunne onvoorzigtigheid, nog wel groot ongemak zal veroorzaaken. Maar behalve dat het te lang zou vallen, indienwe ontvouden het gene hy vertelde op elke plaatse gezien te hebben, zoo is het in dit werk buiten ons oogwit, en wy zullen 't mogelijk by andere gelegentheid bekent maaken, voornamentlyk, al het gene dat voordeel geeft als men 't weet, hoedanig die dingen zyn, die hy gemerkt heeft, dat regtmagtig en wijsselijk geordeneert waren by volkeren, die borgerlijk onder malkanderen leefden. Want na zulke dingen luisterde ik met groote begeerte, en hy had'er ook vermaak in met die te vertellen, zonder dat 'er onderwijl eens gerept wierd van de Monsters, daar men genoeg van hoort. De Scyllen, roofagtige Ce-

lenen, en Menſchverſlindende Leſtrigonen, en diergelijke vervaarlijke wanſchepſels vind men ſchier overal; maar de borgeryen, die wel en wijſſelik geregelt zyn, en kunnen zoo ligt niet opgeſpeurt worden. Nu, gelijk hy by die nieuwe volkeren veele dingen heeft aangemerkt, die averegts beleid waren, zoo vertelde hy van gelyken ook veele dingen, die ten voorbeelt konden ſtrekkken, om de doolingen van onze ſteden, volkeren, en Koninkrijken te verbeteren. Maar wy zullen dezelve, gelijk ik gezegt hebbe, by andere gelegentheid gedenken. Nu is alleen ons voornemen die dingen te verhalen, die hy vertelde van de zeden en gewoonten der Utopers, zonder evenwel die praat te verzwijgen, waar mede wy, als langs een ſnoer, tot het verhandelen van die Republike gekomen zyn. Rafaël had ons zijn zonderling oordeel getoont in 't optellen der doolingen, die gins en herwaarts in zwang gaan, en zeeker niet weinig in getal, en daar nevens de gewoonten, die zoo by ons, als by die volkeren, wyſſelijk onderhouden wierden; want de zeden en gewoonten van alle volkeren lagen hem zo vaſt in zyn geheugen, als of hy in de geweſten, daar hy was door getogen, al zijn leven gewoont hadde. Egidius derhalve de man aankykende met groote verwonderinge, zeide tegens hem: Het dunkt my wel vreemt, mijn goede Rafaël, dat gy u niet by eenigen Prince begeeft; want ik verzeekere my, dat 'er onder de Vorſten niemand en is, of zy zouden wonderlijk met u verzien wezen. Gy zoud hen met het verhaal van zulke dingen, en met de kenniſſe, die gy van landen en volkeren hebt, niet alleen weten te vermaaken, maar ook

be-

bequaam wezen om hen met voorbeelden en rijpen raad te dienen; en in dezer voegen zoud gy niet alleen u zelven heerlik kunnen vorderen, maar ook nuttigheid aanbrengen al de genen, die u aangaan. Wat mijn maagschap belangt, zeide Rafaël, daar ben ik niet mede begaan, want ik meen dat ik my aan henlieden al wel gequeten hebbe. Andere luiden scheiden van hun goed niet, voor datze oud en krank zijn, ja dat meer is, het doet hun wee datze daar af scheiden, als zy 't niet langer houden kunnen: maar ik heb dat goed niet alleen gezond en fris zijnde, maar nog in de bloem van mijne jeugd onder mijn vrienden en maagen omgedeelt; dies dunkt my datze behooren vernoegt te wezen met deze mijne miltdadigheid, en niet daar en boven te begeeren en te hoopen dat ik, henlieden ten gevalle, my in de slavernye van eenigen Prince zou steeken. Egidius daar op: Gy vat my averegts, ik oordeele dat gy by de Princen niet in slavernye of dieninge, maar in bedieninge wezen zult. In dat woord, zeide Rafaël, is eene sylb meer, dan in dieninge. Gy moogt, vervolgde Egidius, de zaak noemen, zoo gyze wilt, ik houde des niet temin, dat dit de naaste weg is, waer door gy niet alleen anderen, zoo in 't algemeen als byzonder, zoud kunnen deugd doen, maer ook uwen staat en gelegentheid gelukkiger maaken. Zou ik dien, zeide Rafaël, gelukkiger maaken door zulk een middel, dat my zoo tegen de borst is? Ik leve nu na mijn welgevallen, en of 'er al veele Hovelingen zijn, die zulks gebeuren mag, daar zou ik hard aan twijffelen. Behalve dit zoo is 'er volks genoeg, die na de gunst der Grooten staan, zulks dat gy niet en moet meenen dat 'er veel verloren word, in-

dienze my, of nu en dan iemand van mijns gelijke, komen t'ontbeeren. Ik toen daar op: Het blijkt klaar genoeg, mijn waarde Rafaël, dat het u om rijkdommen nog gezag te doen is, ik zeeker houde eenen man, die zoo gezint is, in geen geringer agtinge en eerbiedigheid, dan iemand van de genen, die veel in de wereld te zeggen hebben. Evenwel dunkt my, dat gy een werk zult doen, 't welk u, en dit uw gemoed zoo edel en regt Philoſoophs, betaamelik is, indienge uw verſtant en vlijt, al is het ook eenigzins met uw eigen by zonder nadeel, aen 't gemeene beſte te koſt hangt; en dit kan nooit met zo veel nuttigheid geſchieden, dan wanneerge onder den Raad van eenig magtig Vorſt u begeeft, en hem (gelijk gy buiten twijfel doen zult) tot regtmaatige en betaamelijke dingen beweegt. Een geheel Koninkrijk is gelukkig of elendig door eenen eenigen Prince, die even als een altijtvloeiende fontein is, waar uit alle geluk en zwaarigheid vloeit. Maar gy zoud een deftig Raats heer verſtrekken by een iegelijk Prince, ten aanzien van uwe volkome geleertheid, al zonderden wy uwe groote ervarentheid uit, of ten aanzien van uwe groote ervarentheid, met uitzonderinge van uwe geleertheid. Hy daar op: Mijn goede Morus, gy begaat eenen dubbelen misſlag, voor eerſt in mijn perſoon, ten tweeden in de zaak zelve. Ik en hebbe de bequaamheid niet die gy my toeſchrijft, en al waar het zoo dat ik 'er mede verzien was, het gemeen evenwel, als ik my in de moeite ging ſteeken, zou van my geen voordeel genieten. Want het meeſtendeel der Princen is met de zaaken van oorlog (waar in ik niet bedreven ben,

en ook geen ervarentheid zoeke) veel meer beholpen, dan met de nutte wetenſchappen des vredes; en het hooft hangt hun meer om niewe Rijken te winnen, het mag dan wezen zoo 't wil, met regt of onregt, dan om de landen, daar zy meeſter af zijn, wel te beſtieren. Behalve dit, is 'er niemand van de genen, die Raadsheeren by Koningen zijn, of hy heeft in der waarheid zoo veel verſtant, dat hy geen hulpe behoeft, of hy beelt hem in zoo verſtandig te wezen, zulks dat hem niet en luſt den raad van anderen voor goed te kennen, ten zy datze toeſtemmen en beaamen al de plompe voorſlagen der genen by dewelke zy met mou-veegen zoeken in gunſt te raaken, om datze zonderling by den Prince gezien zijn. De natuur zeeker brengt het mede, dat een ieder in zijn eigene vonden behaagen ſchept. Zoo zal een Rave zijn gebroetzel beminnen, en een Aap zijne jongen foolen. Gebeurt het nu, dat iemand in de vergaderinge der genen, die eens anders vonden benijden, of hun eigene daar boven ſtellen, iets koomt voor te ſlaan, 't welk hy gelezen heeft dat op andere tijden gepleegt is, of gezien heeft dat men 't in andere landen dede, zoo ſtellen die genen, die 't hooren, hun daar anders niet aan, als of het nood dede, dat zy al de agtinge, die anderen van hunne wijsheid hebben, verliezen zouden, en dat men hun voortaan voor zottebollen zou aanzien, ten zy datze iets koomen te bedenken, waer mede zy eens anders voorſlagen nadeelig duiden. Indien hun niets voor en komt om daar tegen in te brengen, dan hebben zy daadlijk in de mond: Deze dingen zijn goet gekeurt by onze vooroudereu, het waare-

rete wenſchen dat wy henlieder wijsheid bereiken konden; en met dit woord gaan zy nederzitten, even als of zy het werk treffelijk beſchikt hadden. Het ſchijnt dat het hun heel gevaarlijk dunkt, indien iemand in eenige zaake wijzer bevonden word, dan zijne voorzaaten, by dewelke als 'er al iets wel geordeneert is, zoo blyven wy in het zelve te onderhouden geruſtelijk in gebreeke: maar zoo 't gebeurt, dat men over eenige zaake wijſſelijker kan ordineeren, dan grijpen wy daetlik met yver na 't oude, en houden 't zoo vaſt, als of wy 't tuſſchen de tanden hadden. Behalve dan, dat my zulk een opgeblazenheid, ongerijmtheid en koppigheid van oordelen op verſcheide plaatzen dikwils is voorkomen, zoo wedervoer my iets diergelijks ook eens in Engeland. Hoe, zeide ik, zyt gy by ons ook al geweeſt? Hy daar op: Ik ben daar geweeſt, en heb 'er my eenige maanden onthouden, niet lang na dat die ſlag geſchied was, die, met de jammerlijke nederlaage der Weſterſche Engelſchen, een einde maakte van den borgerlijken Oorlog, tuſſchen den Koning en zijne onderdanen ontſtaan. Ondertuſſchen genoot ik groote vrientſchap by den Eerwaardigen Vader Johannes Morton, Aartsbiſſchop van Kantelberg, en Kardinaal, en toen ook Kancelier van Engeland, eenen Man, mijn vriend Egidius, (want aan Morus zal ik bekende dingen vertellen) dien men niet min eerbiedigheid ſchuldig was om zyne vroomheid en wijsheid, als om den ſtaat, dien hy bekleede. Hy was maatig van lengte, kloek en wel gedaan na zijn hooge jaaren, het wezen ſtont niet nors, maar agtbaar en deftig; hy was geſpraakzaam,

maar

maer egter ernſtig en ontſachelijk van woorden. Het luſte hem de genen, die iets quamen verzoeken, ſomwijle met hard begraauwen, maar egter zonder gramſchap, te toetſen wat zy in den ſchild voerden, en wat een ieder voor gereede gaauwigheid in den boezem ſtak, welken inborſt, als of hy'er wat eigendom aan reekende, zoo ſlegts de ſchaamteloosheid daar niet by quam, hem vermaakelyk viel, en van hem, als ofze bequaam was tot het hanthaven der dingen, bemind wierd: zyn reden was net, en vol pit, hy was doorgeſtudeert in de Regten, zyn verſtant was zonder weerga, en zyn geheugen verwonderlyker, dan men kan zeggen; want hy had dit, 't welk uitmuntende van natuur was, met leeren en oeffenen zoo gevordert. Geduurende dat ik 'er myn verblyf hield, ſcheen de Koning zonderling veel op zijnen raad te betrouwen, en den Staat zig niet weinig op hem te verlaaten. Hy was ook de gene, die, in zyne jonkheid pas het ſchoolſtof afgeſchud hebbende, terſtont een Hoveling wierd, dies hy zynen tijd in gewigtige zaaken geſleten, en het rollen en ſollen van 't geval geduurig geleden hebbende, de kenniſſe der dingen (die langſt byblyft alze zoo gehaalt word) met groote en veelerhande gevaaren bekomen hadde. Als op zeekeren dag eens by hem ten eten was, zat 'er zeeker perzoon aan tafel, die hem verſtont op de wetten en Regten uwes Lands. Deze, zonder dat ik juiſt weet wat hem daar toe aanmaande, begon met groten lofte ſpreeken van het ſtrenge regt, 't welk toen aldaar gepleege wierd over de dieven. Hy zeide ook, dat men 'er ſomwylen wel twintig ophing aan

aen eene galge, en dat het hem daarom nog te meer verwonderde hoe het wezen konde, dat men overal zoo veel van roovers en dieven hoorde, dewijl 'er zoo weinigen ongeſtraft bleven. Ik daar op (want ik dorſt by den Kardinaal wel rond gaan) Gy hoeft u daar niet vreemt over te houden; want deze geſtrengheid over de dieven overſchrijd de paelen van 't regt, en geeft aan 't Gemeene beſte geen voordeel. Dewyl zy te hard is om de miſdaat van dieverye te ſtraffen; en egter niet genoegzaam om het ſteelen te beletten. De ſimpele dieverye is zeeker zulk een groote misdaat niet, dat men het leven daar mede verbeurt; en daar is geen zoo vervaarlijke ſtraffe, datſe die geenen het rooven en ſteelen beletten zoude, die anders geen ambagt kunnen om hunne nootdruft te winnen. Derhalve ſchijnt niet alleen gylieden, maar ook een goed gedeelte der wereld, de booze ſchoolmeeſters gelijk te wezen; die hunne ſchoolieren liever ſlaan en ſtooten, dan onderwijzen. Men ſtelt zwaare en ſchrikkelijke ſtraffen over de dieven, daar men veel eer dienende order te ſtellen, dat de nootdruft des levens eenigzins verzorgt waare, op dat niemand tot zulk eenen nood, voor eerſt, van te ſteelen, en daarna van ſchandlijk om te komen, geraakte. Hy daar op: Is daar geen ordre genoeg in geſtelt? Daar zijn immers de Handwerken, daar is de Lantbouwerye, hier zoudenze by leven kunnen, indien zy maar genegen waren hunne boosheid te laaten. Ik daar op: Nog zal men 't u zoo niet gewonnen geven: want laat ons eerſt eens ter zyde zetten de genen, die uit de buitenlantſe of borgerlyke oorlogen

zonder armen of beenen t'huis komen, gelyk nog korts by u lieden uit den ſlag van Kornuaille, en niet lang geleden uit het Franſche gevegt, zulke, die hunne leden aan den Koning, of aan de Republijke ten beſte geven, en om hunne verminktheid hun voorig hantwerk niet kunnen oeffenen, of ook geen niew leeren kunnen, om datſe te oud zijn: laat ons, zegge ik, deze ter zijde zetten, dewijl het land maar altemet, en niet geduurig in oorlog zit: wy zullen die dingen in agt neemen, die dagelijks gebeuren. Zoo groot dan is het getal van d'Edelingen, die niet alleen zelf een ledig leven leiden, even gelijk Hommels, op het zweeten en ſlooven van anderen, die zy, verſtaat hier by hunne Lantboeren, met zwaare pagten levendig het vel afſtroopen (want dit is alleen de ſpaarzaamheid, die zy kennen, die anders quiſtig zijn tot den bedelzak toe) maar zy houden daar benevens noch eenen magtigen ſleep van ledige Lacqueien, die nooit eenig hantwerk om den koſt te winnen geleert hebben. Deze zoo haaſt alsze hunnen Heere verliezen, of dat zy zelfs koomen ziek te worden, moeten daatlijk voort, want zy houden niet alleen liever lediggangers, dan zieken, maar dikwils is ook d'erfgenaam des overleden zoo al ten eerſten niet mans genoeg, om zijn vaders gezinde te voeden. Onderwijl is den honger hun een ſcherp zwaard, indienze niet ſcherp oppaſſen met rooven en ſteelen. Wat kunnenze tog anders doen? Want als zy met een weinig omzwervens het mooy van hunne kleederen, en hunne gezontheid quijt zijn, zo hebben zy, die nu ongedaan, en gelapt en geſcheurt zijn, geenen

toe-

toegang by deftige Edelingen, ook derven 'er de boeren niet aen vergaaren, wel wetende dat zulk een, die een lekker leven geleid heeft in ledigheid en wellusten, die met het rapier op zijde gewoon is de heele buurt scheel aan te kijken, en ieder een te trotzeren, geenzins bequaam zal wezen, om met de spade en 't kouter, en dat nog voor een slegte daghuur en mager kosje, getrouwelijk eenen armen huisman te dienen. Maar wy hebben, zeide hy weder, zulk een soorte van volk voornaamelyk van noode: want als wy den oorlog eens op den hals krijgen, zoo bestaat in hen lieden de kragt en sterkte van ons Heirleger, dewijlze verhevener en edelder van gemoed zijn, dan de boeren of ambagtsluiden. Zeeker, zeide ik, het zal immers zoo veel slot hebben, indien gy zegt, dat men om den oorlog de dieven moet aenqueeken, die buiten twijffel u nooit ontbreeken zullen, zoo lang als gy met dit volk verzien zijt, Ja ook zijn de dieven geen slegte soldaaten, nog de soldaten leerkinderen onder de dieven; zulk een schoone overeenkominge word men in deze oeffeningen gewaar. Dit gebrek evenwel is by u lieden wel menigvuldig, maar alle volkeren hebben daar byna hun deel aan. De Franschen hebben nog een zwaarder plaage op hunnen hals. Hun geheel Vaderland is ook in tijd van vrede (zoo men dit Vrede mag noemen; met zoldverdienende soldaten gevult en belegert) dewijl men daar met de zelve reden voor den dag komt, waar mede gy oordeelt dat men hier de ledige trouwanten moet houden, te weten, om dat het de gewaande Wijshoofden toeschijnt, dat het gemeen welvaaren daar in gelegen is, indien-

dien 'er altyt een machtige en ſterke bezetting, voornamentlyk van oude ſoldaten, gereet is. Want zy betrouwen hun niet met allen op d'ongeoeffende: invoegen dat zy alleen ook daarom den oorlog dienen te zoeken, op datſe geen onbedreve ſoldaten zouden hebben, en mannen, die op het keelen van menſchen hun niet en verſtaan, op dat niet de hand of het herte (gelyk'er by Saluſtius aardig gezegt word) beginnen zoude door ledigheit te verſlappen. Maar 't is niet alleen Vrankryk, dat met zyn ſchade geleert heeft, hoe dier het houden van dusdanige wilden beeſten koomt te ſtaan, wy hebben noch de voorbeelden der Romeinen, Karthagers, Syrieren, en van veele andere volkeren; want de heirlegers, die zy in de wapenen hielden, hebben niet alleen hunne akkervelden, en Steden, maar zelf ook hun gebied en heerſchappye, by deze en gene gelegentheden, verdelgt. Maar d'onnootſakelykheid van deze voorzorge is ook hier uit af te neemen dat zeeker ook de Franſche ſoldaten, die van kintsbeen af de wapenen leerden handelen, met u lieder verſche troepen hantgemeen geworden zynde, hun wel wachten van veel te roemen, datſe verwinners daar af quamen, en ik zou'er noch wat meer van zeggen, indien het niet en ſtont, als of ik u lieden in uwe tegenwoordigheyd zocht te vleien. Maar wat nu belangt u lieder handwerkslieden in de Stede, of uwe grove boeren ten platten lande, men ziet hun daar voor aan, datſe weinig vragen na de ſtraatſlijpende pagien der Edelingen, of het moet zoo weſen, dat eenig lichamelyk gebrek hun 't geweld en de ſtoutheid verhindert, of dat hun

het moedig herte in de ſchoenen zinkt, om datſe zoo veel werks vinden in hun arm gezinde te voeden: zoo weinig heeft men te vreezen, dat zulke, die kloek en ſterk van lighaam zijn, en die nu (want de Edelingen willen niet dan flux volk hebben) of door leeggaan verſlappen, of door hanteeringen, die ſchier het vrouvolk eigen zijn, halve wyven worden, dat zulke, zegge ik, in goede ambachten ten nootdruft geoeffent, en op mannelijke werken afgerecht zynde, verwyven zouden. 't Mag dan hier mede wezen, zoo 't wil, my zeeker en ſchynt het niet nut te wezen voor het Gemeene beſte, dat gy tegen den oorlog, dien gy niet en hebt, dan als gy hem zoekt, zulk een oneindig getal van ſtraatſlijpers de koſt geeft, die het gerief van den vrede beroeren, daar men meer werks van dient te maaken, dan van de oorlog. En dit evenwel en is alleen de zaak niet, die het ſteelen voortſet, daar is een andere, die u lieden, myns oordeels, noch eigender is. Wat voor een is dat? zeide daar op de Kardinaal. 't Is, zeide ik, dat uwe Schapen, die zoo tam plegen te wezen, en zoo goe koop te houden waren, nu (na dat den roep gaat) zoo vratig en wild geworden zijn, datſe zelf de menſchen verſlinden, en de landeryen, huizen, en ſteden verwoeſten en omwroeten. Want in die geweſten van 't Ryk, daar de wol fijnder, en by gevolg koſtelyker valt blyft niets tot zaayland overig, maar alles word tot weyland gemaakt. En dit doen niet alleen d'Edelingen en Jonkers, maar ook zommige Abten, luiden van heiligheid, hun niet te vreden houdende

met

met deze jaarlykse inkomsten en vrugten, die by hunne Voorzaten gewoonlijk uit de landeryen getrokken wierden, noch vernoegt zynde datse luy en lekker levende, 't gemeen geen voordeel toebrengen, ten zy dat zy't ook ongemak aandoen. Zy werpen de huizen om verre, vernielen de Steden, en ter naauwer nood blyft de Kerk noch staan, dewylze die tot stallinge voor hun vee noodig hebben. En even als of'er by u lieden weinig lands bedorven wierde door het toestellen van dierewaranden en vyvers, zoo maken die goede luiden alle wooningen, en wat'er ergens bebout is, tot wildernisse. Op dat dan een eenig opsnapper, die onverzadelyk, en een snoode pest voor zyn Vaderland is, in de aan een gelegene velden ettelyke duizend bunderen lands met eene heining omtuine, zoo worden sommige boulieden gestooten ook uit hunne eigene landeryen, of raaken, door slimme treeken om den tuin geleid, of door geweld onderdrukt zynde, daar uit, of worden, den overlast niet langer harden kunnende, tot het verkoopen gedwongen. Zoo verhuizen dan zonder eenige hulpe mannen, vrouwen, echte luiden, weesen, weduwen, ouders met hunne kleene wichters, en een geldeloos, maar echter talryk gezinde, gelyk het boerewerk veel handen van doen heeft: zy verhuizen, zegge ik, uit hunne bekende en gewoone schuuren, noch weten niet, waar zy de wyk zullen neemen; al den huisraad, die niet veel gelden zoude, alwaar 't dat zy op eenen kooper kon wachten, verkoopen zy voor eenen geringen penning: maar als die in korten met omzwerven verteert is, waar kan het dan ten

anders op uit draaien , dan datſe ſteelen , en quanſuis rechtvaerdig gehangen worden, of datſe hun behelpen met landloopen en bedelen : hoewel menze dan ook als vagebonden in 't gat ſmyt, om datſe ledig omzwerven , die by niemand kunnen ſchrap raken , al is 't dat zy noch zoo genegen zyn om hun te verhuuren. Want daar niets gezaait en word , valt in het Boerewerk , dat hun hanteering is , niets te doen. Men hoeft niet meer dan eenen Schaapherder en Oſſedryver , om met de Kudden die landeryen af te weiden , welke, indienze beploegt wierden om granen aan te winnen, veele handen van noode hadden. En hier komt het by toe , dat de Lyftocht in veele plaatſen zoo dier word. Ia de prijs van de wòl is ook zoo gerezen , dat de geringe luiden , die by u lieden gewoon zyn de lakenen daar van te maken, geen vermogen hebben om die te koopen ; invoegen dat'er dus doende veele werkluiden moeten ledig gaan. Want na dat men zoo veel weyland gemaakt heeft, is de ſterfte gekomen over een oneindige menigte van ſchaapen, even als ſtrafte God hunne ſchrokachtigheyd met een beſmettelyke ziekte onder het vee te zenden , waar mede zylieden gerechtiger mochten geplaagt worden. En ofſchoon het vee in menigte koomt aan te waſſen, de pryzen blyven al even hoog ; om dat de genen, die aan het vee eigendom reekenen , malkanderen onderling verſtaan. Want het bewind daar over ſtaat aan weinige luiden , en die ryk zijn ; dies dringt hun de nood tot geen verkoopen , voor dat zy'er zelf luſt toe hebben, en het luſt hun niet eer , voor dat'er zoo veel geboden word , als zy begeeren. Dezelve reden

doet

doet van gelyk al d'andere beeſten zoo opſlaan, en dit noch te meer, dewyl 'er, met het omwroeten der Dorpen, en 't verminderen van't boere werk, geen en zyn, die zorge dragen voor het aanteelen. Want die ryke luiden fokken de hoornbeeſten zoo niet aan, gelyk zy de Schapen doen: maar koopen elders magere beeſten op, voor eenen geringen prys, die zy in hun eigen gras vet weiden, en daar na ten dierſte verkoopen. En hierom, zoo ik achte, word men noch de zwarigheid niet gewaar, die achter dit heele werk ſteekt. Te weten, zy brengen noch maar te wege, dat de beeſten in deſe geweſten op een hooge mart zyn, daar zyze verkoopen. Maar als ſyſe ook eens ginder van daan wat ſpoediger zullen weggehaalt hebben, dan zy kunnen voortſetten, zoo zal men, dewijl den overvloed allengs afneemt ter plaatſe, daar zy gekogt worden, ook hier ten leſte groot gebrek moeten lijden. Zoo bederft dan de godlooze winzucht van eenige weinige luiden dien zegen, waar door het ſcheen, dat dit uw Eyland voornamelijk gelukkig moſt geacht worden. Want deze dierte van lijftocht is oorzaak, dat een yder zijn gezinde, zoo veel hem mogelijk is, moet verminderen, en zijn volk laten gaan; en wat zullen die toch anders uitvoeren dan bedelen, of rooven en ſteelen, 't welk noch eer het voorland is van de genen, die wat hooghertig zijn? Noch mocht men wat beteringe verhoopen, zoo deze elendige behoeftigheid en armoede niet verzelt ging met ontijdige overdadigheid. Want het raakt kant noch wal, indien men ziet op de koſten, die aan de klee-

deren, en aan den mondkoſt gehangen word, niet alleen onder 't gevolg der Edelingen, en 't Ambachtsvolk, maer ook onder de boeren, ja allerhande ſtaten van menſchen. Doet hier eens by de bordeelen, hoerekotten, en wijn- en bierkroegen, die niet veel beter zijn, dan oneerlijke gaten, eindelijk zoo veel godloos tijdverdrijf, als, het ſpeelen met taarlingen, kaarten, klooten, kegelen het balkaatſen; wijzen deze ontuchtigheden, als zy de beurs kaal gemaekt hebben, hare liefhebbers niet regelrecht den weg, om ergens den dief te maken? Wilt gy wel doen, zoo roeit deze ſchadelijke peſten eens uit: geeft bevel aen de genen, die de boere Dorpen en vlekken omgewroet hebben, dat zyze weder herbouwen, of dat zyze inruimen den genen, dieze genegen zijn te herſtellen, en op te timmeren. Schiet eens een ſchot voor dit opkoopen onder de rijke luiden, en het verlof om den handel zoo veel als alleen te drijven. Maakt eens, dat 'er zoo veel leeggangers niet en zijn, herſtelt de landbouwerye, laat het wolreeden weder zynen gang gaan, op dat het een eerlijk werk zy, waar mede dit ledig volk hem zelven profijtelijk bezig houde, of de genen, die tot nu toe dieven geworden zijn uit armoede, of die ledige lacqueien zijn; want het is zeeker, datſe, de een zoo wel als d' ander, tot dieverye ſtaan te vervallen. Indienge zeeker op deze qualen geen order ſtelt, gy zult te vergeefs uwen roem dragen, dat gy zulk een recht oeffent in de dieveryen te ſtraffen, dewijl dat meer den uitwendigen ſchijn heeft, dan dat het rechtmatig, of

tof nut is. Want daarge de quade opvoedinge gedoogt, en toelaat, dat de zeden allengs van kintsbeen af verdorven worden, die men quansuis dan eens zal straffen, wanneer zy, mannen geworden, die misdaden bedrijven, die men van hunne kintsche jaren af al te gemoet gezien heeft; wat doet gy dan toch anders, dan dieven maken, en dezelve straffen, die gy gemaakt hebt? Terwijl ik met mijn reden zoo voortging, had ondertusschen dien Rechtsgeleerde zich gereet gemaakt om te spreeken, en by hem zelven voorgenomen die gewoone wijze der disputanten te volgen, die meer vlijts aanwenden in 't herhalen, dan in 't antwoorden; zoo veel lofs dunkt hun, dat'er in een goed geheugen leid. Uwe redenen, zeide hy, luiden vry wel, na dat gy een vreemdeling zijt, die deze dingen meer hebt van hooren zeggen, dan dat gy 'er zelfs hebt kunnen op acht neemen; maar ik zal 'er u in weinige woorden een duidelijk bericht van doen. Ik zal voor eerst eens op ordre verhalen, het gene gy gezegt hebt; daarna zal ik toonen, waar in u d' onwetenheid onzer zaken bedrogen heeft; ten leste zal ik al uwe redenen oplossen, en te niet doen. Om dan van het eerste, 't welk ik belooft hebbe, mynen aanvang te neemen, my dunkt dat gy vier dingen. Zwijgt, zeide de Kardinaal, want my dunkt niet dat gy met weinige woorden gedaan zult hebben, daar gy alzoo begint. Wy zullen u derhalve op heden ontlasten van deze moeielijkheid in 't antwoorden, behoudens dat gy evenwel uw volkomen recht behoud tot de naaste by een komste, die

ik begeere dat morgen wezen zal, ten ware dat u, of Rafaël eenige verhindering voorquam Maar onderwijlen, mijn goede Rafaël, zou ik wel gaarne van u eens hooren willen, waarom u dunkt: dat de dievery met de doot niet en moet gestraft worden; of wat gy voor een andere straffe verkiezen zoud, die nutter ware voor het gemeene beste? want gy zelf en zijt niet van gevoelen, dat menze dulden zal Maar indien men nu tot steelen vervalt, daar het den hals is, wat geweld, wat vreeze zal de quaatdoenders, als men hun eens het leven verzeekert heeft, kunnen vervaart maken, die duiden zouden, dat zy, met de verzachting van straffe, even als met zeekere vergeldinge, tot quaatdoen genoodigt wierden? Ik daar op: Het schynt my zeeker, minnelyke Vader, gantsch onbillyk te wezen, dat men eenen mensch om eenig geld, dat hy gestolen heeft, om 't leven helpt. Want ik acht dat ook alle wereltsche rykdommen by het menschelijk leven in waardye niet te gelyken zijn. Maar wil men zeggen, dat men, niet om het geld, maar om het gequetste recht, en 't overtreden der wetten, met deze Straffe moet boeten; zou men dat opperrecht dan met reden een opperste geweld en onrecht dienen te noemen? Want zulke gestrenge wetten en zyn niet goed te keuren, die, zoo haast als'er in geringe zaaken maar een weinig misdaan word, daetlyk den beul het zwaard in handen geven: noch zulke Stoische regelen, die alle misdaden even zwaar schatten, invoegen datse geen onderscheid stellen, of yemand eenen mensch vermoord, of dat hy hem de beurs neemt, welke

mis-

misdaden (indien men de billijkheid eenig plaats geeft) met malkanderen geene gelykheid of maagschap hebben. God heeft bevolen, dat men niemand zou dooden, en zullen wy yemand om een weinigje gestolen gelts zoo lichtelijk het leven nemen? Maar zoo iemand hier wil zeggen, dat dit gebod Gods de macht van het dooden verbied, voor zoo veel de menschelyke wet niet toelaat, dat men zal dooden; wat is 'er in de wege, dat de menschen verhindert op gelyke wy ze onderling te overleggen, hoe verre het verkrachten, het overspel, en valsch eedzweeren is toe te laaten? Want indien, daar God eenen ygelyken niet alleen het recht van eenen anderen, maar ook van zich zelven te dooden, benomen heeft, d'onderlinge bestemminge van menschen, na zeekere regelen aangaande malkanderen om te brengen over een stemmende, zoo veel vermogen moet hebben, dat sy hare bedienaar, die sonder eenig Goddelyk voorschrift die genen gedoot hebben, die de menschelyke wet bevolen heeft te dooden, uit de banden van dat gebod ontslaat: sal dan niet in dezer voegen dat Goddelyk Gebod zoo veel rechts hebben, als de menschelyke wetten daar aan zullen koomen te gedoogen? En 't zal zeeker gebeuren, dat de menschen na 't selve rechtsnoer in alle dingen ordineeren sullen, hoe verre de Goddelyke bevelen dienen onderhouden te worden. Kort om, de Mosaysche wet, al was sy hard en ongenadig, te weten, geordineert over slaven, en daar by hertnekkige menschen, heeft evenwel de dieverye niet met de dood, maar met geld gestraft. En men moet niet achten, dat God in de Nieuwe Wet der Genade,

waar in hy, gelyk een Vader, gebied over zyne kinderen voert, ons noch meer verlof gegeven heeft om wreetheid te plegen over malkanderen. Dit ſijn de reden, die my dit ombrengen ongeoorloft doen achten. Maar niemand, meen ik, ſal'er weſen, of hy ſiet wel, hoe onredelyk dat het is, ja ook hoe ſchadelyk voor het gemeene beſte, dat men gelyke ſtraffe over eenen dief en dootſlager koomt te plegen. Want als een Moordenaar koomt te ſien, dat hem, als hy maar om dieverye gedoemt is, ſoo veel te lyden ſtaat, als of hy noch daar en boven eenen dootſlag begaan hadde, ſoo word hy, alleen door dit inſicht, geprikkelt om van kant te helpen den genen, dien hy anderſins maar ſijn geld ſou geplondert hebben; want behalve dat hy, gevangen ſijnde, geen meerder gevaar lyd, ſoo is'er ook in het ombrengen meer veiligheid, en meer hope dat het ſtuk verholen zal blyven, dewyl de getuige van 't feit uit de wereld is. Wy prikkelen derhalve de dieven aan tot het ombrengen van goede luiden, daar wy hun al te veel ſoeken vervaart te maken. Aangaande nu dat men gewoonlijk vraagt, wat ſtraffe dat'er bequamer zou kunnen weſen, die is, myns oordeels, vry lichter te vinden, dan eene, die noch erger kon ſijn. Want wat hoeven wy te twyffelen, dat ſulk een middel nut is om de boosheden te ſtraffen, 't welk wy weten dat wel eer ſoo lang in gebruik is geweeſt by de Romeinen, mannen die hun ſoo wel verſtonden op regelen van ſtaat en regeeringe? Te weten, ſy verweſen de genen, die veel quaats gedaan hadden, tot de ſteenputten, en het graaven in de my-

mynen, daarſe altijt boeien aan de beenen hadden. Hoewel ik, wat dit ſtuk belangt, geen inſettinge van eenig volk meer pryſen kan, dan de gene, die ik, geduurende myn Pelgrimaadje in Perſien geſien en aangemerkt hebbe by de genen, die men gemeenlyk noemt Polyleriten; een vry groot volk, en dat na billyke regelen leeft, ſtaande op ſijn eigen wetten, en in alles ſijn vryheid hebbende, uitgenomen dat het jaarlyks ſchattinge betaalt aan den Koning der Perſen. Wyders, dewylſe verre van de Zee leggen, en ſchier heel in de bergen ſchuilen, en te vrede ſijn met de vruchten van hun eigen land, daar alles wel in tieren wil, ſoo beurt het ſelden, datſe andere volken beſoeken, of dat ook ſylieden beſogt worden. Evenwel ſoeken ſy, gelyk dat ook van ouds noit by hun getracht is, hunne Lantpalen niet uit te breiden, en ſy kunnen gemakkelyk beſchermt worden van de gene, die ſy hebben, behalve dat het de bergen ook doen, en de ſchattinge, die ſy den regeerenden Vorſt betalen. Altyd buiten den oorlog geſloten blyvende, leidenſe een leven, dat meer gemakkelyk, als prachtig is, en ſijn meer gelukkig, dan edel of vermaart; want niemand, uitgenomen hunne nabuur, weet, na ik meene, qualyk eens, hoeſe genoemt worde. De genen dan, die by dit volk overtuigt worden van dieverye, geven het geſtolen goed aan den eigenaar weder, niet aan den Schout, gelijk men elders gewoon is; want zy achten dat die immers zoo weinig rechts over het geſtolen goed heeft, als den dief zelve. Is het goed niet meer voorhanden, men haelt en voldoet de waardye uit de middelen

van

van de dieven, en geeft aan hunne wijven en kinderen al wat 'er overſchiet, zy zelve worden tot werken verwezen. Indien de dieverye niet heel boven de kerf gaat, men zet hun niet gevangen, noch hangt hun boeien aan de beenen, maar zy arbeiden in de gemeene werken, als vrye luiden. Die de handen niet reppen willen, en den luyaart ſpelen worden niet in de boeien gezet, maar wakker afgeſmeert; die luſtig oppaſſen, hebben geen ſmaat te lijden, alleen maar wordenze 's avonts by name opgeroepen, in hunne ſlaapcellen geſloten. Zy hebben geen ongemak in hun leven, dan datſe geduurig moeten arbeiden: want de genen, die in de gemeene werken ſlooven, ſchaft men goed onderhoud uit het gemeen. Elders hebben zy 't anders. Op zommige plaatſen haalt men het gene dat aan hun gehangen word, uit de Aalmoeſſe; en hoewel dit inkomen onzeker ſchijnt, men vind evenwel geen overvloediger, zulk een barmhertigheid is 'er onder dit volk. Elders worden hier toe zeekere inkomſten geordineert. Andere plaatſen zijn 'er, daarze tot dit gebruik hooft voor hooft geven. Ja elders weder, doen zy geen werk voor het gemeen, maar is 'er yemand particuliers, die huurlingen van doen heeft, zoo beſpreekt hy den arbeid van yemand onder henlieden tegen zulk eenen dag, en dat aan de Markt voor eenen gezetten prijs, die een weinig minder is, dan men voor het werk van vrye luiden zou geven; 't is daar benevens geoorloft, hun de ſlaafſe luyheid met zweepen uit te drijven. Zoo gebeurt het, datſe altijt in in 't werk zijn, en, boven hunnen nootdruft, alle dage noch elk

wat

wat geven, dat in de beurs der gemeente komt. Altezamen, en zy alleen, gaan gekleed in eenderhande kleur, men maakt hun het hooft niet kaal, maar ſnijd hun het hair een weinig boven d'ooren, van welken 't eene met het af knippen van een kleen ſtucxken geteekent word. Zy mogen elk wel koſt en drank van hunne vrienden ontfangen, en een kleed van de kleur, die zy dragen; maar indien 'er geld gegeven wierd, dat zou den hals wezen, zoo wel voor den gever, als den ontfanger: 't was ook niet min gevaarlijk, indien een vry perſoon geld ontfing van eenen gedoemden, het mocht dan wezen, daar het om wilde, en dat ook ſlaven (want zoo noemen zy de gedoemden) hand aan 't geweer ſloegen. Yder geweſt teekent met zijn eigen merk de zynen, 't welk zy op verbeurte van 't leven niet mogen afleggen, en zoo dier zou het hun ook ſtaan, indienze gezien wierden buiten de palen der plaatſe, daar zy t'huis hooren, of datſe eenige praat hielden met eenen ſlaaf van een ander geweſte. Maar het toeleggen op weg loopen is hun immers zoo gevaarlijk, ale of zy weg liepen. Ja zoo een ſlaaf hier kenniſſe van gehad heeft, die moet ſterven, maar heeft een vry perſoon hem de hand geleent, die raakt in ſlavernye. In tegendeel ſtaat 'er belooninge voor den aanbrenger; die vry is, ontfangt geld, maar een ſlaaf zyne vryheid; en d' een zoo wel als de ander heeft 'er niet af te dragen, dat hy 't geheim geweten heeft; dit maakt datſe liever nut berouw krijgen, dan de leſte hand leenen aan een gevaarlijk beſtaan. Dit is in deze zake hunne

wet

wet en order, gelijk ik verhaalt hebbe, waar van men de menſchelijkheid en nuttigheid gemakkelijk vatten kan; dewijl het deze alleen geladen heeft op het dooden van de gebreeken, houdende de menſchen in 't leven, en die zoodanig handelende, datſe gedwongen zijn goed te wezen, en met het overig deel van hun leven de ſchade, die zy te voren gedaan hebben, weder goed te maken. Kort om, men is zoo weinig beducht, datſe tot hunne voorige gewoonten vervallen zullen, dat ook de reizende luiden, die ergens na toe willen, hun met geene wegwijzers veiliger achten, dan met die ſlaven die aan yder oord telkens verwiſſelt worden. Te weten, om diefſtal te plegen, is alles hun in de wege: de handen ſijn hun ongewapent, het geld dient alleen om hunne ſchelmerye t' ontdekken, en die betrapt word, vind ſijn ſtraffe gereed, en ganſch geen hope van ergens na toe te vlieden. Want hoe ſou een menſch, die heel anders als het volk gekleed gaat, bedriegen, en ſyne vlucht ontveinzen kunnen, ten ware dat hy zonder kleederen weg liep? Maar dan ſou hy ook aan ſijn oor kenbaar weſen. Doch men mocht zeggen, zy mochten door onderling verſtant hun geſamentlijk eens opwerpen tegen den ſtaat. Hier leid quanſuis het gevaar, even als of 'er eenige buurte ſulk een hope kon ſcheppen, ſonder te voren de ſlaven van veele geweſten aan te ſoeken, en hunnen zin te peilen, die tot de t'ſamenrotting ſoo weinig gelegentheid hebben, datſe ook niet by een komen, of te zamen praten, of malkanderen groeten mogen; ja

'tis

't is te gelooven, dat ſy onderwijl niet onbeteutert hun eigen volk ſulk eenen toeleg betrouwen ſouden, dien zy weten dat gevaarlijk is voor den heelder, en den uitbrenger niet weinig voordeels verleent. En ſonder dit, wanneer ſy gehoorſaam en lijtſaam ſijn, en van hun ſelven goede hope geven, datſe voortaan een beter leven zullen leiden, ſoo is 'er niemand onder hun, of hy hoopt, dus doende, noch eens in vryheid te geraken; want alle jaren raken 'er eenigen op vrye voeten, door datſe hun geduldig gedragen hebben. Als ik deze dingen verhaalt en daar bygevoegt hadde dat ik geen reden ſag, waarom men deze maniere ook in Engeland niet ſou kunnen onderhouden, en dat vry meer nuttigheid, dan die rechtspleging, waar van die Rechtsgeleerde met ſulk eenen lof geſproken hadde; ſoo kreeg ik van denſelven tot antwoord: 't Waar onmogelijk, dat men ſulks oit in Engeland ſou kunnen te werk ſtellen, zonder den Staat te brengen in 't grootſte gevaar van de wereld, en onder dit ſeggen ſchudde hy 't hooft, trok ſijnen mond ſcheef, en ſweeg alzoo ſtille. Al de genen, die tegenwoordig waren, hielden 't met hem. De Kardinaal toen hier op: Men kan geen ſeeker oordeel vellen, of de zaak wel qualijk ſou uitvallen, ſoo lang als zy niet ter proeve geſtelt is. Maar indien de Prins, als het vonniſſe des doots geleſen is, d'uitvoering deſſelven liet uitſtellen, en een proeve nam van deſe gewoonte, de plaatſen onderwijlen, daar de quaatdoenders den toevlucht neemen, hun recht benomen hebbende, dan zeeker, indien het werk

werk wel te beslaan quam, zou het rechtmatig kunnen gewettigt worden; maar zoo niet, het straffen van de genen, die te voren verwezen zijn, zou ook dan niet min nut wezen voor de Gemeente, en ook niet min rechtvaardig, dan of het nu gedaan wierde, en men had ondertusschen uit dit werk gansch geen gevaar te wachten. Ja my dunkt zeker dat men op gelijke wijze ook heel wel zou kunnen omspringen met de Lantloopers tegen de welke wy, met al onze ordenantien en bevelen, tot noch toe niet uitgerecht hebben.

Deze redenen, die zy altezamen verwierpen, toen ikze verhaalde, wierden, toenze de Kardinaal gezegt hadde, eenstemmig van hun allen geprezen; maar noch voornamentlyk dat zeggen van de Lantloopers, dewyl 'er dit van hem bygevoegt was Ik twyffele, of het gene dat daar op volgde, niet beter gezwegen diende want het was belachelyk. 'k Zal het evenwel verhalen, om dat'er niet quaads mede gemengt was, en dat het eenigsins tot myn voorstel diende.

By geval was'er een panlekker, omtrent, die quansuis den Gek wilde maken, maar echter hem zoodanig hield, dat hy meer een rechte, dan gemaakte Nar scheen te wesen, want men lachte dikwils meer om hem, dan om zijn quinkslagen, die'er te kael en onnoozel uit quamen. Niettemin ontglipten hem somwylen eenige scheuten, die zoo heel vreemt niet en waren, invoegen datse het Spreekwoord waar maakten, dat men, met dikwils te werpen, wel eens twalef oogen werpt. Dewyl dan een van de gasten begon te zeggen, dat ik nu de zorge had

weg

weg genomen aangaande de dieve, en dat'er ook by den Kardinaal ordre gestelt was over de Lantloopers, maar dat'er nu overig was, dat den Staat die genen bezorgde, die door ziekte of ouderdom tot armoede gekomen, en by gevolg onbequaam waren om de kost met hunne handen te winnen; zo schoot'er die Gek op uit: Laat my daar mede begaan, want ik zie wel, hoe men ook daar mede leven moet. Ik verlang ook het hert uit mijn lyf, om dit slag van volk ergens na toe helpen, op datse uit mijn gezicht mogen zyn, die my zoo dikwils baloorig gemaakt hebben, als zy my om geld bedelden met hun klaagachtig gelel, hoewelze my noit zoo schoon wisten te zingen, datse my eenen stuiver uit de beurs losten. Want altyt schort 'er een van beide, of dat my niet en lust te geven, of dat ik niet en kan, dewijl het by my een dorre stroom is. Dit maakt datse nu wys worden, want alsze my maar zien komen, zoo sparenze de moeite, en laten my stilzwijgens voorby gaan; zoo weinig muts hebbenze op my, ja ik ben hun immers zoo slim in d'oogen, als of ik de kap droeg. Maar ik beveele, dat men, volgens wet en regel, al deze bedelaars bergen en verdeelen zal in de Kloosters der Benedictijnen, en dat menze tot Leekebroeders make; maar het vrouvolk tot Nonnen en Beggynen. de Kardinaal beantwoorde dit met een lachje, en prees den vond uit boert, maar d'andere gasten hingen'er uit ernst hun zegel aan. Een broeder ook, die in de Godheid gestudeert was, beviel dezen scheut op de Religieuzen en Monniken zoo wel, dat hy hem nu mede aen tafel liet hooren, een Persoon andersins, die schier nors van statigheid

 was

was. Maar gy en zult, zeide hy, de bedelaars zoo niet quyt wezen, of gy moet ook weten, waar gy met onze ordre belende zult. Daar is al in voorzien, zeide de Panlekker: De Kardinaal heeft voor u lieden wel te degen gezorgt, als hy order ſtelde, hoe men de Lantloopers zou tuchtigen, en aan 't werk helpen, want gylieden zyt de grootſte Lantloopers, die men vind. De Gaſten keeken den Kardinaal eens aan, en als zy zagen, dat hy hem op dezen quinkſlag niet vreemt en hield, begonden zy daar mede wel in hunnen ſchik te wezen, uitgenomen den armen broeder: want hy met zulk een peekel gewreven zijnde, werd (en 't gaf my ook geen wonder) zoo gram en verbolgen, dat hy niet machtig was zich t'onthouden van ſcheltwoorden. Hy noemde den Gek eenen fielt, laſteraar, oorblazer, en Kind des verderfs, hem ook vervaarlyke dreigementen uit de Schriftuure na 't hooft ſmytende. Nu begon den ſpotvogel met ernſt te ſpotten; en raakte recht op zyn anker te land. Vergramt u niet, zeide hy, myn goeden broeder; want daar ſtaat immers, datge uwe ziele in lijtſaamheit moet bezitten. Den broeder hier op: (want ik zal u zijn eige woorden verhalen.) Ik en verſtoore my niet, Galgbrok, of is het zoo, ik en zondige daar niet aan: want de Pſalmiſt zegt: Word toornig, en wilt niet zondigen. Van den Kardinaal ondertuſſchen met zoetigheid aangeſproken, dat hy zoo driftig niet wezen zoude, antwoorde hy: Mijn Heer, ik en ſpreeke niet dan uit eenen goeden yver, gelijk ik ſchuldig ben: want de Heiligen hebben eenen goeden yver gehad, dies word 'er gezegt: Den yver uwes Huis

Huis heef my verſlonden, en men zingt in de Kerken:

Irriſores Helizei,
Dum conſcendit domum Dei,
Zelum Calvi ſentiunt.

Dat de genen, die met Helizeus, daar hy ten Tempel opklom, hunnen ſpot hielden, den yver van den Kaalkop gewaar wierden; gelyk mogelyk dien ſpotvogel, ſpreeuw en ſchuimer zal gewaar worden. De Kardinaal zeide: Miſſchien is uwen yver wel goed, maar ik houde evenwel, dat gy, is het niet heiliger, ten minſte wijzer doen zult, indien gy u wacht van een gekijf, dat voor u belachelyk is, aan te gaan tegen eenen met wien men ſcherſt, en den draak ſteekt. Hy daar op: Neen, Heere, ik en zou niet wyzer doen; want Salomon zelve, die de wyſte was, zegt: Antwoord den zot na zyne zotheid. Zoo doe ik ook, en toone hem de gracht, waar in hy ſmooren zal, indien hy hem zelven niet te degen bewaart. Want indien veele beſpotters van Helizeus, die maar eenen Kaalkop was, den yver van ~~den~~ den Kaalkop gevoeld hebben, hoe veel te meer zal die gevoelt worden van eenen, die den draak ſteekt met veele broeders, onder dewelke veele kaalhoofdigen zyn? Hy mag ook zonder dit, wel denken, dat wy de Bulle van den Paus hebben, waar door in den Ban gedaan worden al de genen, die den ſpot met onze broederſchap houden. Als de Kardinaal zag, dat dit gekijf geen einde nam, verzond hy den Panlekker met eenen wenk, en bracht de praat op wat

anders. Een weinig daarna zoo rees hy op van tafel, om gehoor te geven aan de genen, die hem ergens over quamen moeien, en hy leide ons uit.

Ziet eens, myn goede Morus, hoe lang ik u opgehouden hebbe met dit verhaal. Ik zou het van ſchaamte wegen zoo lang niet derven maken hebben, had gy'er my niet begeerig om gebeden, en behalve dit dacht my, dat gy zoo toeluiſterde, als of het u leet was, dat'er iets van die praat verzwegen wierde, die, hoewel wat beknopter, evenwel van my in 't geheel verhaalt moſt worden, om het oordeel van de genen, die geen werk maakten van de redenen, toen ikſe bybracht, en nochtans dezelve daatlyk goed keurden, toenze by den Kardinaal niet verworpen wierden, hem in dier voegen pluimſtrykende, datſe ook de fratſen van dien Panlekker, die jokkensgewys by dien Heer toe geſtemt wierden, gunſtig onthaalden, en byna aanſamen als ernſtige redenen; invoegen dat gy hier uit kunt afmeeten, hoe veel dat ik, en myn raatgeven by de Hovelingen zou gelden.

Zeeker zeide ik, mijn goede Rafaël, gy hebt my zonderling vermaak gedaan met zulk een vertelling, die zoo wel met aardigheid, als met wijsheid vermengt was. Behalve dit, zoo docht my onderwylen dat ik niet alleen in mijn Vaderland was, maar dat ik eeniger maten ook weder jong wierd, door de vermakelijke geheugeniſſe van dien Kardinaal, in wiens hof ik in myne kintsheid ben opgevoed: en gy Rafaël, die dezen man in zulk een hooge achtinge hebt, zoud niet denken kunnen, hoe veel ik u daar wel lie-

ver

ver om hebbe, ſchoon gy my ook anderſins een lieven vriend waart. Wyders, ik en kan noch in geener maniere myn gevoelen veranderen, ja houde voor gewis, indien gy uw gemoed ontſlaan kunt van d'afkeerigheid, die het van de Hoven der Princen heeft, dat gy met raad en daad grooten dienſt zult kunnen bewyzen aan het gemeene beſte; overzulks is'er niets, dat meer uwen, dat is, eenes degelyken mans plicht, beramen zal. Uwen Plato is van gevoelen, dat de Repu-blyken dan eerſt gelukkig wezen zullen, wanneer of de Philoſophen 't bewint hebben, of dat de Koningen hun met de Philoſophie bemoeien: maar hoe verre zal daar 't geluk te zoeken wezen, indien de Philoſophen hun ook niet eens gewaardigen den Koningen hunnen raad deelachtig te maken? Hy daar op weder: Zy vallen zoo ſtuurs niet, of zy zouden hun wel laten vinden, ja zy hebben hun daar in al gequeten met het uitgeven van veele boeken, indien ſlechts de genen, die aan't roer zitten, gereet waren om goeden raad op te volgen. Maar Plato heeft het wel zeeker voorzien, dat men noit te wachten heeft, dat de Koningen, die d'averechtſe meeningen van jongs op ingezogen, en zoo veel als met de pap gegeten hebben, het raatgeven van de Philoſophen veel geloofs zullen geven, indien zy zelfs hun niet met de Philoſophie bemoeien. Hy zelf had'er ook ondervindingen van by den Tyran Dionyſius. Indien ik nu eens by yemand van de Koningen met heilzame beſluiten voor den dag quam, en hem uit het herte zocht te roeien het verderffelijk zaad, waar uit de zwaarigheden ontſtaan; meent gy niet, dat men my daatlyk

de ſchop geven, of, ten beſte genomen, voor eenen Gek uitmaken zoude? Wel aan, neemt nu dat ik by den Koning van Vrankryk ben, en in zynen Raad zitte, daar men in de geheimkamer, de Koning onder den ring van wyze Heeren zelf tegenwoordig zynde, wel ernſtelyk zit en handelt, wat liſten en ſnedige vonden dat hy zal aanwenden om Milanen te houden, en dat afvallig Napels weder te krygen; hoe hy voorts de Venetianen verdelgen, en geheel Italien hem onderwerpen zal, en daar na de Vlamingen, Brabanders, en eindelyk geheel Bourgondien aan zyn gebied rijgen, en behalve dit noch andere volkeren, daar hy al lang te voren in zijn gedachten den Scepter over gevoert heeft: Terwyl nu yemand hier raad een verdrag te ſluiten met deVenetianen,om dat zoo lang te houden,als het hem dienen zal; met henlieden zyn voorneme gemeen te maken, ja hun ook in handen te geven een gedeelte van den veroverden beuit, dien hy daarna, als het werk eenen goeden uitſlag genomen heeft, wederom eiſche: Terwyl een ander voorſlaat dat men Duitſche ſoldaten moet aanneemen; een ander, dat men de Zwitſers met geld in ruſt houde: Een ander, dat de ongunſtige Godheit des Arents met goud, als met een offergave, moet gepaait worden: Terwyl het eenen anderen dunkt dat men peis moet maken met den Koning van Arragon, en van 't Ryk van Navarre, dat niet wel te houden is, afſtaan, als of men den vrede daar mede kocht: Een ander, ondertuſſchen van gevoelen is, dat men den Prins van Kaſtilje met eenige hope van verwantſchap moet lokken, en de voornaamſte

van

van zijne Hovelingen met zeekere eergaven aan de hand krijgen: Terwijl men noch beladen is met het zwaarſte van allen, hoe men 't ondertuſſchen met Engeland zal maken: wijders, dat men evenwel van vrede moet handelen, en de altyt zwakke bontgenootſchap met ſterke banden aan een knoopen? dat men hun den naam van vrienden geve, maar een oog op hun houde, als ofze vyanden waren;dat men overzulks de Schotten gereet houde, even als op de wacht ſtaande, en toeziende op alle gelegentheid, om den Engelſchen, indienze hun ergens beginnen te roeren, terſtont op den hals gezonden te worden; dat men daar nevens in 't heimelyk (want dat zulks in 't openbaar geſchieden zoude, was tegens 't verbont) eenigen balling van adel moet onderhouden,die reekent dat hem die kroon van rechtswegen toekomt, om den Prins door die reden byhem zoo veel als verdacht te houden. Ik zegge, indien onder 't verhandelen van zoo gewichtige zaken, daar den oorlog om ſtrijd word aangeraden by zoo veel deſtige heeren, ik een onnoozel manneken hier eens oprees, en voorſloeg van ſtreek te veranderen; dat ik oordeelde, men moſt Italien niet moeien, en zich te huis houden; dat het ſchier niet mogelijk was, dat zoo groot een Land als Vrankrijk, van een perſoon na behooren kon geregeert worden, en by gevolg de Koning niet te denken hadde van noch andere Lantſchappen te winnen; hoe zou het hun ſmaken, indien ik hun daar nevens voor oogen ſtelde d' Inzettingen der Achorioten, een volk dat tegen 't Eyland der Utopers in 't zuidooſten gele-

gen is? Deze hadden wel eer oorlog gevoert, om noch een ander Rijk voor hunnen Koning te bekomen, 't welk hy dreef dat hem, ten aanzien van oude verwantſchap, toebehoorde, en dat ten leſte verovert hebbende, wierdenze gewaar, dat het bewaren hun immers zoo moeielijk viel, als het veroveren, dewijlze geduurig nieu werk vonden of met inlantſche beroerten, of met den inval der uitheemſchen, gebeten op de genen, die hun hadden overgegeven. Dus moſten zy, of voor, of tegen dit nieuwe volk, zonder ophouden ſchrap ſtaan, ziende noit gelegentheid om de ſoldaten quyt te worden. Onderwijl zagen zy hun berooven, het geld uit het land ſleepen, en dat hun bloed vaſt geſtort wierd, eens anders glorie ten gevallen; dat men onder den vrede immers zoo onveilig was; dat 'er quaade zeden uit den oorlog ſprooten onder den Lantzaat; datſe den luſt tot rooven en plonderen hadden ingezogen; de moedwil door 't houwen en kerven was aangewaſſen; dat men op de Wetten niet en paſte, dewijl de Koning, met het bezorgen van de twee Rijken verdeelt zijnde, des te minder opzicht over een van beide kon houden. Eindelijk, dewijlze bevonden dat 'er anders geen einde zou wezen van zoo veel ongemakken, gingenze den Raad vergaderen, en ſtelden den Koning met groote beleeftheid voor, dat hy kiezen zoude een van de twee Rijken; want dat hyze beide niet houden mocht, om dat hun volk meer in getal was, dan dat het van eenen gedeelden Koning zou kunnen geregeert worden; ook genoeg-

de

de niemand, dat yemand anders zijnen Muildrijver met hem gemeen hadde. Dus werd die goede Prins gedwongen met zijn voorig Rijk te vreden te wezen, latende het nieuwe yemand van zyne vrienden in handen, die ook niet lang daar na, daar uit gejaagt wierd.

Indien ik boven dit verhaal, dan noch ging toonen, dat al deze Krijgsruſtingen waar door zoo veele volkeren om zijnent wille ontruſt wierden, evenwel, na datſe zyne ſchatten uitgeput, en 't volk bedorven hadden, door eenig toeval tot een vruchteloos einde geraken zoudan; dat hy derhalve het Rijk zyner voorzaten bezorgen, vercieren, zoo veel hem mogelijk was, en tot eenen bloeienden ſtant brengen moſt; dat hy en zyne onderdanen malkanderen beminnen zouden, en hy onder hun leven, in ſtilte gebieden, en andere rijken niet moeien moſt, dewijl het gene, dat hem nu te beurte gevallen was, om zyne grootheid hen werks genoeg geven konde; hoe dunkt u, mijn goede Morus, dat ik d' ooren zou vinden, indien ik met zulke redenen voor den dag quam? Ik daar op: U zeeker niet heel gunſtig. Wel aan, zeide hy, ik houde my noch al in de Raadkamer. Indien de Raatsheeren met den Koning in handeling waren, om uit te vinden met wat praktijken zy hem de geltkoffers mochten opvullen, daar d'een voorſlaat van het geld hooger te zetten, wanneer hy veel heeft uit te geven, en weder te doen gaan binnen zijn waardye, wanneer hy 't moet opgaderen; op dat hy niet alleen met weinig veel ſchults betale, maar ook veel voor weinig ontfange;

daar d' ander raad, dat hy zich houden zal, als of hy wilde oorlogen, en onder dien dekmantel een hopen gelds by een geſchraapt hebbende, dan vrede make, wanneer hy 't zal goed vinden, en dat met heilige voorwendingen, om het gemeen volxken de kap te vullen, namentlijk, ~~het~~ het deerde den Godvruchtigen Prince, dat 'er zoo veel menſchenbloet zou vergoten worden: daar een derde hem in 't hooft hangt eenige oude wetten en regelen, al van de Wormen doorgeten, en achter de bank geraakt, door dat men die in lange niet onderhouden heeft; dat hy derhalve, dewijl 't niemand heugde, datſe ingeſtelt waren, en zy by gevolg by eenen ygelijken overtreden zijn, de boeten daar over moet laten opbrengen, dat 'er geen overvloediger, geen eerlijker inkomen is, dewijl het zoo veel als vermomt is met de gerechtigheid; Daar een vierde hem vermant, hy op zware boete veele dingen verbiede, voornamelyk de gene, daar de gemeente aan gelegen leid, datſe verboden worden, en daarna voor een goed ſtuk gelds hem vinden late by de genen, die ſchade lyden by het verbod; dat hy dus niet alleen gunſt kan winnen by de gemeente, maar dubbeld voordeel doen; want voor eerſt moeten 'er eenige bloeden, die uit gewinzucht in 't net raakten, ten tweede, worden aan anderen de privilegien wel dier, en des te hooger verkocht, hoe 's Princen goedertierentheid quanſuis grooter is, al zynde de gene; die men bezwaarlyk bewegen kan, om tegen 't voordeel der gemeente iets te vergunnen aan eenig byzonder-

der persoon, weshalve hy 't niet bekomen kan, dan met groote kosten: Daar een ander hem vroed maekt, dat hy moet aan de hand houden al de overigheden, die, waar het te passe komt, voor 's Konings recht stryden, dat hy, hen daar nevens in 't Hof doen halen, en noodigen moet, om in zyne tegenwoordigheid over zyne zaken te handelen; dat 'er in dier voegen geen zaak van hem zoo openbaar onrechtvaardig zal wezen, waar in niet yemand van henlieden of uit yver van te wederspreeken, of uit schaamte van 't zelve te zeggen, dat een ander zegt, of om gunst te winnen, by, hem eenigen weg zal vinden, waar langs zommige te achterhalen zyn. Dat 'er in dier voegen, daar de Rechteren in hun gevoelen stryden, en de zaak, die door haer zelve klaar en naakt is, bedisputeert, en de waarheid in geschil getrocken word, bequame gelegentheid aan den Koning staat, om het recht na zyn voordeel te duide; dat al d' anderen of uit vrese of uit schaamte hem zullen toevallen, en zo spreeksmen daarna in de vyerschaar onbeteutert het vounis uit. Want den genen, die voor den Prince vonnist, kan geen dekmantel ontbreeken. Te weten, wien het genoeg is, dat of de billijkheid, of de woorden der wetten, of den verdraaiden zin derzelver op zyn zyde staat, of eindelyk, 't onwederspreekelyk voorrecht des Princen, 't welk by Godvruchtige overigheden zwaarder dan alle wetten weegt: Daar zy altezamen in dit gevoelen van Crassus over een dragen, en t'samen stemmen: Dat noit een Prins, die een leger moet onderhouden, gelts genoeg heeft; dat een Koning ook niets ongerechtig

doet:

doet, en al waar 't, dat hy er den wil toe hadde, zulks niet en konde: want dat een yders goedereu de zyne ſijn, gelyk ook de menſchen zelve, en dat een ygelyk niet meer eigen heeft, dan 's Konings goetheit hem laat bezitten; dat'er den Prince veel aan gelegen is, dat der ingezetenen beſitting maar weinig zijn als zynde hier in zyne veiligheit gelegen, dat de gemeente door middelen en vrydom niet kome te dertelen; want datſe door zulke dingen min geduldig worden, om hen onder geſtrenge en onbillijke heerſchappyen te buigen, daar in tegendeel de moedigheid gekneuſt word door behoeftigheid en armoede, die ons gedult leeren, en in den onderdrukten de hooge geeſten ſmooren, om het juk van den hals te ſchudden.

Neemt eens, dat ik hier wederom overend ryzende ſtaande hield, dat al dit raden niet alleen voor den Koning oneerlyk, maar ook ſchadelyk was, wiens eere zoo wel, als zyne veyligheid, meer in 's volks middelen, dan in de zyne, gelegen is. Indien ik toonen ging, dat zy eenen Koning om henlieder, niet om 's Konings wille, verkozen, te weten, om door zynen arbeid en vlyt zelf een gemakkelijk leven, en voor allen overlaſt veilig, te leiden; en dat derhalve die zorge den Prince toequam, dat hy meer voor zijn volks wel varen zorgde, dan voor hem zelven, even gelyk het de plicht is van eenen herder, liever de Schapen, dan hem zelven te weiden, ten aanzien dat hy een veehoeder is. Want dat zy verre verdoolt zyn, die meenen, dat 's volk armoede de vaſtigheid aan den vrede geeft, is af te neemen uit de zaak zelve. Te weten, waar zult

gy

gy meer twist en krakeel vinden, dan onder de bedelaars? Wie haakt vyeriger na der dingen veranderinge dan de gene, die in den tegenwoordigen staat van leven gansch geen behagen heeft? Of wie is'er om kort te gaan, onversaagder om alles om te wroeten, op hope dat hem van elders wat geluks toerolle, dan die niets te verliezen heeft? En indien 't gebeurde, dat'er eenig Koning by de zynen zoo veracht of gehaat was, dat hy niet machtig was hun anders in hunnen plicht te houden, dan door klein te achten, door te schatten, en scheeren, en hun tot bedelarye te brengen, 't zou seeker beter voor hem wesen, dat hy sich der regeeringe ontsloege, dan dat hy daar in bleve door soodanige practyken, door dewelke, schoon hem den titel van van 't gebied eigen blijft, hy evenwel sijne Majesteit quijt raakt. Want het past de Koninklijke waardigheid, datse gebied voere niet over bedelaars, maar over luiden van groote middelen en aansien.

Dit zeeker werd ook gevat by dien deftigen en grootmoedigen Romein Fabritius, als hy antwoorden, dat hy liever gebieden wilde over rijke luiden, dan zelf rijk wezen. En om de waarheid te zeggen, dat een eenig mensch in wellusten en dartelheden zou wentelen, onderwijlen dat anderen de lucht vullen met jammerklagen en kermen, dat zou meer schijnen of hy 't opzicht over een gevangenhuis, dan over een Koninkrijk hadde. Kort om, gelijk het een onbedreven Doktor is, die geen ziekte weet te genezen, zonder een andere te verwekken. Zoo mede, de gene die het leven

zijner

zijner borgeren met geen ander middel ziet te verbeteren, die moet belijden, dat hy over vrye luiden niet weet te gebieden, ja dient veel eer, of zijne ſlofheid of hoovaardye te veranderen; want dit zijn gemeenlijk de gebreeken, die over hem 's volks verachtinge of haat koomen te verwekken. Dat hy teere op het zijne, ſonder iemand ſchade te doen, dat hy zijnen Staat regele na zijn inkomen, de boosheden in toom houde, en dat hy door goede onderrechtinge zijner onderdanen veel eer voorkome, dan aangroeien late de miſdaden; die hy daarna moet ſtraffen: dat hy de wetten, daar de kracht van over gegaan is, niet reukeloos weder op de baan brenge; voornamelijk de gene, die lang ontwent zijn, en die men wel heeft kunnen ontbeeren en dat hy, onder den naam van verbeurt goed, noit de hand op iet zoodanigs legge, 't welk een rechter niet lijden zoude, dat een particulier, als onbillijk en loos in zijnen handel, onder zich zou ſlepen.

Indien ik hun hier ging voor oogen leggen de wet der Macarenſen, die ook niet verre van 't Eyland Utopia gelegen zijn, welker Koning, opden dag dat hy gekroont word; onder een groote ſtaatſie van offerhanden zich met eede verbind, dat hy op eenen tijd noit meer in zijne kaſſe zal hebben, dan duizend ponden gouts, of zoo veel zilvers, als dat goud in waardye bedraagt.

Deze wet is, na hun zeggen, ingeſtelt van zeeker goedertier Prince, wien het welvaren des Vaderlants meer ter herte ging, dan zijne rijkdommen, even als een hinderpaal van

zoo

zoo veel ſchats op een te gaderen, als 'er ſtrekken zoude om d' armoede in zijne onderdanen te brengen. Te weten, hy zag, dat die ſchat volſtaan konde, het zy dan, dat de Koning tegen d' Oproerigen, of dat het Rijk tegen den aanloop der vyanden te ſtrijden hadde: maar dat die te gering was, om d' ingezetenen aan te moedigen tot het beoorlogen van vreemde Rijken, 't welk ook de voornaamſte reden geweeſt is, dat die wet gemaakt wierd: de naaſte daar aan, om dat hy oordeelde, dat 'er in dezer voegen gezorgt was, dat 'er geen geld ontbrake om onder de borgeren dagelijks gehandelt te worden; en dewijl de Koning nootſakelijk moet uitdeelen, al wat 'er in de ſchatkiſte boven de wettige mate koomt aan te groeien, heeft hy geoordeelt dat hy niet zoeken zoude de gelegentheden van onrecht te doen. Zoodanig een Koning zal niet alleen den boozen tot ſchrik zijn, maar ook van de vroomen bemint worden.

Indien ik dan deze en diergelijke dingen ging ophalen by luiden, die van een geheel ander gevoelen zijn, meent gy niet dat het voor dooven gezongen zou wezen? Ik daar op: Dat zou wel zeeker zijn, en ik ben 'er, om de waarheid te zeggen, niet over verwondert, ja recht uit gezegt, my dunkt niet, dat men dusdanige redenen voeren, of zoodanigen raad geven moet, die men zeeker weet, dat noit zal aangenomen worden. Want waar toe zou dit dienen, of hoe zou zulk een ongewoone reden in 't herte van henlieden vloeien kunnen, die van 't gevoelen, dat recht daar tegen aan ge-

gekant is, tot de keel toe vol zijn ? Dat vrienden onder een over deze ſchoolſe Philoſophie met malkanderen praat houden, is aangenaam; maar in den raad der Princen, daar groote zaken met groot gezag gehandelt worden, komen deze dingen niet te paſſe. Dat was, zeide hy, mijn zeggen, dat de Philoſophie by de Princen geen plaats heeft. Ik daar op: Zy doet wel, maar niet deze ſchoolſe, die wel meenen zoude, dat alles overal voeglijk was: maar daar is een andere Philoſophie, die borgerlijker is, en weet op wat toneel zy verſchijnt, waar na zy haar poſtuur ſtelt, in die fabel, die onder de hand is, neemt zy haren plicht gevoeglijk en eerlijk waar. Van deſe moet gy u dienen. Anderſins indien gy, als 'er een Spel van Plautus geſpeelt word, daar d' oude wijven onder malkanderen kluiven, op het Toneel quaamt, gekleed als een Philoſoph, en uit Octavia de plaats opſeide, waar in Seneca met Nero reden voert, ſou het niet beter weſen, dat gy een ſtomme perſonaadje geweeſt waart, dan met ~~het~~ het verhalen van vreemde dingen ſulk een treurig blyſpel gemaakt te hebben ? Want gy ſult het ſpel, daar men mede doende is, vervalſchen en verderven, daar gy'er heel andere dingen onder mengt, al is het ſchoon dat het gene gy toebrengt, vry beter is. Gy moet in 't ſpel, dat men ſpeelt, met al uw vermogen zien wel te ſpelen: en het daarom niet heel verbrodden, dewyl u een ander, dat aardiger is, in den zin ſchiet.

Zoo leid het met het Gemeene beſte, zoo leid het met het raatſlaan der Princen. Indien d'avere-

recht-

rechtſe meeningen niet tot den wortel toe kunnen uitgeroeit worden, en gy na uw begeeren geen kans ziet om de verouderde gebreken te genezen; men moet daarom de hand van de Republyke niet aftrekken; en het ſchip in 't onweder laten dryven, om dat gy de winde niet ſtillen kunt. Maar gy moet niet voor den dag komen met ongewoone en ongehoorde reden, die gy weet dat by luiden, die recht anders gevoelen, niet gelden zullen, maar zydelings zien te buigen, en uw beſte doen, om na uw vermogen alles bequamelyk te handelen, en te wege te brengen, dat het gene, 't welk gy niet goed kunt maken, ten minſte niet heel quaed en is. Want dat alles wel zou wezen, is onmogelyk, ten waar dat alle menſchen wel waren, 't welk ik noch in ettelijke jaaren niet te gemoet zie. Hy weder: Indien ik zoo dede, dat zou even zoo veel wezen, als of ik, daar ik anderen hunne dolligheid zoek te genezen, zelf dol ging worden. Want wil ik waarheid ſpreeken, ik ben gehouden de voorgemelde dingen te zeggen; maar met valsheden voor den dag te komen, of 't Philoſophen werk is, weet ik niet, altyt hou ik'er my buiten. Niettemin zoo zie ik niet, al is't dat mijn voorſlagen hun miſſchien onaangenaam zyn, en verveelen zouden, waarom men achten moet, dat die zoo byſter ſtooten. Indien ik zulke dingen te berde bracht, gelijk'er by Plato in zijn Republyke verdicht worden, of zulke, gelyk 'er by d'Utopers in zwang gaan, deze, hoewelze beter zyn (gelykze in der waarheid zyn) mochten vreemt en onhebbelijk ſchynen, dewyl hier elk zyn byzonder goed bezit, en aldaar een yder

alles even na, en gemeen is. 't Is waar, dat myn reden niet gevallen kan aan henlieden, die enkel van voorneemen zyn den averechtſen weg in te loopen, daar ik hun herroepe, en het nakende onheil vertoone, maar wat ſteekt'er toch anderſins in, dat niet betamelijk, of behoorlyk is overal gezegt te worden? En voorwaar, indien men als ongewoon en onhebbelyk alles moet achter wege laten, 't welk by den volke voor vreemt geacht word, om dat hunne zeden verdorven zyn, zoo zal men by de Chriſtenen meeſt alles dienen te zwijgen, dat Chriſtus ons geleert heeft, en waar van hy het zwijgen tot zoo verre verboden heeft, dat hy ook belaſte dat men op de daken zou prediken het gene hy zynen Diſcipelen toegeluiſtert hadde. En het grootſte deel van zyne leeringen is ongelyk meer verſchillende van deze tegenwoordige, dan het gene dat ik verhaalt hebbe.

Maar de Predikanten, een loozen hoop, ſijn na my dunkt, ſulk eenen raad, als gy ons voorhoud, gevolgt, die, als het volk te wrevelig viel in hunne zeden en manieren na den regel Chriſti te ſchikken, ſijne leere, als offe van loot was, na 's volks manieren gebogen hebben, om ſoo quanſuis noch eenige over eenkoming te wege te brengen: Met welk ſake ik niet en ſie, dat ſy iet anders gevordert hebben, dan dat de luiden vrypoſtiger mogen Godloos weſen: en ik ſeeker ſou ook ſoo veel in de raatkamers der Princen te wege brengen. Want ik ſou by hun, of van een ander gevoelen ſijn, 't welk ſijn ſoude, als of ik niets en gevoelde, of ik ſou hun involgen, en, gelyk Mitio by Terentius ſegt, een Medehelper in hunne dolligheid weſen moeten. Gy

Gy wilt dat ik zydelings gaan zal, en indien niet alles ten beste kan herstelt worden, dat men nochtans de dingen hanteere gevoeglyker wyze, en, zoo veel als mogelijk is, in de weer zy, dat men de boosheid vermindere. Maar ik en zie niet wat dit zeggen wil, en waar men belenden zal. Dewijl het daar geen tyd is van veinze of oogluiken: men moet 'er de snoode raatslagen opentlyk goet keuren, en de lantverderffelijke besluiten onderteekenen. Het zou verspieders, ja zoo veel als verraders werk wezen, indien men voordachtelyk in 't Godloos raatslaan bewilligde. Kort om, daar valt geen voordeel te doen, als gy onder zulke amptgenooten geraakt zyt, die eer den degelijksten man bederven zouden, dan datse zelf zouden te verbeteren zyn. Gy zult of door hunnen slimmen ommegang verergert worden, of uwe onnoozelheid en oprechtigheid zal hun tot eenen goeden dekmantel wezen om hunne boosheid en dwaasheid te doen gelden, zoo wyd is 't 'er van daan, dat men met dien zydegang eenig verbetering zou kunnen inbrengen. Hierom geeft Plato met een geestige gelykenisse te kennen, waarom de wyzen hun met reden van de gemeene bedieningen onthouden. Te weten, daar zy 't volk over straat geduurig in den regen zien loopen, en hun niet overreden kunnen, datse uit den regen gaan, en hun onder dak begeven, zoo houden zy hen, wetende dat sy met uitgaan niet anders winnen, dan datse met eenen doornat worden, binnens deurs, hun te vreden houdende, datse self ten minsten in veiligheit sijn, wanneerse de dwaasheid van anderen niet kunnen genesen. Hoewel seeker, myn waarde Morus

(op dat ik rond ga, zoo als het my op 't hert leid) my dunkt dat overal, daar het goed byzondere Meesters heeft, en daar het geld by eenen ygelyken de wet stelt op alle dingen, aldaar het gemeene beste schier noit rechtvaardig of voorspoedig kan geregeert worden; of gy moet meenen dat men aldaar rechtvaardigheid pleegt, daar al de beste dingen de snootste menschen in handen vallen, of dat men daar gelukkig is, daar alles verdeelt word onder weinigen, die men noch in alles niet gemakkelyk handelt; daar onderwyl al d'overige luiden in jammerlyke elende leve.

Hierom, als ik by my zelven ga overdenken de wyze en heilige instellingen der Utopers, by dewelke met zoo weinige wetten de dingen zoo gemakkelyk gehanthaaft worden, zulks dat'er de deugd haren loon heeft, en schoon 'er de dingen in 't gemeen zijn, evenwel by eenen ygelijken alles overvloeit: en dat ik dan by deze gewoonten van henlieden eens in vergelyking brenge zoo veele volkeren, eenigen altyt instellende en ordineerende, zonder dat'er oit eens genoeg geordineert en geregelt is van al die genen, onder de welken een ygelyk het geene hy bekomen heeft, zijn eigen byzonder goed noemt; die met dagelyks zoo veele wetten te maken dit niet uitwerken kunnen dat een ygelyk of bekome, of beware, of van eens anders goed volkomelijk onderscheide het gene dat sy een yder onderling hun eige bysonder goed noemen, gelijk dat kennelyk genoeg is aan die oneindige, en zoo wel geduurig opryzende, als noit eindigende processen; wanneer my, zegge-

ge ik, deze dingen in gedachten komen, zoo houde ik het Plato al heel ten goeden, en ben'er niet over verwondert, dat hy zich niet gewaardigde hun eenige wetten te geven, die weigerig vielen, die gene t'aanvaarden, waar door zy altezamen even veel geriefs aan alle goederen genooten. Want die wyze man kon wel voorzien, dat dit enkel het eenig middel was tot het gemeen welvaren, indien men gemeenſchap van goederen maakte, welke gemeenſchap ik niet en weet of men wel oit onderhouden kan, alwaar een ygelyk in zijn eigen byzonder goed zit.

En zeeker, als yder een onder zekeren titel zoo veel na zich haalt, als in zyn vermogen is, al is den overvloed der dingen dan noch zoo groot, weinigen onder malkanderen daar mee ſchoot gegaan, laten al d'overigen niet anders dan armoede: en het gebeurt al dikwils dat de leſte ten vollen waardig zyn den rykdom, daar d' eerſte den baas in ſpelen, dewyl die groote Hanſſen roofgierig onvroom, en voor den Staat onnut zijn en d'anderen in tegendeel, zedige en oprechte luiden, en die door hunne dagelykſche naarſtigheid meer doen voor het gemeene beſte, dan voor hun zelven.

Dit gevoelen leid dan wel vaſt by myn, dat'er in de dingen geen billijke of gerechtige deelinge geſchieden, of dat het geluk onder de menſchen bloeien kan, zoo lang men het byzonder eigendom in de goederen niet uit de weeg doet; maar dat het grootſte en beſte gedeelte der menſchen, als dat in wezen blyft, in behoeftigheid en angſtigen laſt van ſwarigheden ſal blyven ſteeken.

Ik beken wel, dat men die elende wel een weinigje kan verlichten, maar heel weg te neemen, houde ik onmogelijk. Te weten, indien men ging ordineeren, dat niemand eenig land boven gezette bepaling zou bezitten, en dat men op de geltmiddelen een wettige peil zette; indien men door zeekere wetten quam te verhinderen, dat de Prins niet te machtig wierde, en het volk van gelijken niet buiten den band ſprong; indien ook de Magiſtraats ampten niet bekuipt, of voor geld opgeveilt wierden, of dat 'er geen koſten in hoefden gedaan te worden; want dus doende word 'er niet alleen voet gegeven om geld met liſt en bedrog by een te ſchrapen, maar men moet ook nootſakelijk aan rijke luiden d'ampten beveelen, die beter van verſtandige mochten bedient worden. Ik zeggen, men zou met zulke wetten, even gelijk de zieke lichamen, waar in geen hope van opkomen is, met geduurig ſtooven onderhouden worden, zoo mede ook deze qualen verzoeten en matigen kunnen: maar zoo lang een yder in zijn eigen zit, is 't buiten alle hope, datſe tot gezontheid en goede geſtelteniſſe geraken zullen. Ja terwijl gy doende zijt met een lid te genezen, zult gy 't gebrek van d'andere leden wakker maken; aldus ontſtaat 'er onderling uit de genezinge van 't een, de ziekte van 't andere, dewijl men aldus niemanden iets toe kan voegen, of het word eenen anderen ontnomen. Ik daar op: De zaak ſchijnt my recht anders toe, te weten, dat men niet in gerieflijkheid leven kan, daar alle dingen gemeen zijn. Want waar zou

't ge-

't gerief der dingen van daan komen, wanneer een yder het werken laat ſtaan? En dat heeft men te wachten, daar niemand ten aanzien van gewin aangelokt word, en uit het betrouwen op eens anders naarſtigheid tot luyheid vervalt. Maar als hem ook de behoeftigheid drukt, en niemand wettig voor 't zyne mag houden het gene hy bekomen heeft, kan 't dan anders wezen, of daar zullen geduurige krakkeelen en dootſlagen op volgen? voornamelik, daar het gezag en d' eerbiedigheid van de Magiſtraats perſoonen weg is; en 't gaat mijn begrijp te boven, dat dezelve eenige plaatſe zou hebben by zulke luiden, die altezamen van eenderley ſtaat zijn. Hy weder: 't En geeft my niet eens vreemt, dat gy hier niet dooren kunt zien, dewijl 'er in uwe gedachten geen beeld van die zake, of altijd maar een valſch, geweeſt is. Maar indien gy met my in Utopia geweeſt waart, en henlieder gewoonten en wetten met oogen gezien hadde, gelijk my heeft mogen gebeuren, die daar meer dan vijf jaeren doorgebracht hebbe, dan zoud gy volmondig belijden, dat u nergens, behalve daar, eenig wel geregelt volk was bejegent. 't En zou my ook noit geluſt hebben van daar te ſcheiden, was het niet geweeſt om zulk een nieuwe wereld bekent te maken.

Hier zeide Egidius: Ik val zeeker vry wat ongelovig in aan te neemen, dat 'er in die nieuwe weereld een volk te vinden zou wezen, 't welk beter, dan in deze onſe bekende wereld, geregelt is, waar in de vernuften niet plomper, en, zoo ik meene, ouder Republijken zijn,

dan aldaar, en in dewelke de lange ervarentheid veele dingen tot 's levens gerief gevonden heeft, ik zwijge noch, dat 'er zommige dingen by ons door 't geval gevonden zijn, die door geene schranderheid hadden kunnen bedacht worden.

Hy daar op: Wat de outheid der Republijken belangt, gy zoud daar beter van kunnen oordeelen, indien gy de Historien van dat Land doorlezen hadde; want mag men daar geloof in stellen, zoo waren 'er by henlieden al Steden, eer dat hier menschen waren. Maar wat het vernuft of geval raakt, dat heeft zoo wel ginder als hier kunnen wezen. Wijders, ik houde het zeeker, dat wy 't hun afwinnen in schranderheid, evenwel komen wy in vlijt en naarstigheid by hen lieden niet eens te passe.

Want eer wy daar aanquamen, hadden zy (gelijk hunne Jaarboeken te kennen geven) van de gelegentheid der Bovenmiddellijnschen (zulk eenen naam geven zy ons) noit eenig tal of teeken gehoort, uitgezondert dat 'er wel eer over twalef hondert jaren een Schip verging by 't Eyland Utopia, 't welk by quaad weder aldaar verzeilt was. Eenige Romeinen en Egyptenaaren raakten aan strand uit de schipbreuke, die sedert noit daar van daan gescheiden zijn. Maar ziet toch eens, wat zy by dit eenig geval door hunne naarstigheid wel-gewonnen hebben. Daar was geen konst in 't Roomsche Rijk, die eenigsins tot gerief diende, of zy leerden die van deze gebergde vreemdelingen, of zy zijn 'er achter gekomen met zoeken, toen

zy

zy maar de beginſelen weg hadden; zoo veel voordeels bracht het hun aan, toen maar eens van hier eenigen by henlieden verzeilden. Maar of 'er met diergelijk avontuur oit yemand aldaar te voren geweeſt is, dat is hun zoo weinig bekent, als het miſſchien den nakomelingen bekent zal wezen, dat ik t' eeniger tijd aldaar geweeſt ben.

Zy hebben hun wel met een gaauwigheid weten eigen te maaken al wat 'er geriefſijks by ons gevonden is; maar ik meene dat het lang aanzal lijden, eer wy iets koomen aan te neemen, 't welk beter by henlieden, dan by ons ingeſtelt is. En na mijn gevoelen is dit het eenige, het welk te wege brengt dat hunne zaken met meer beleid bedient worden, en gelukkiger bloeien dan d' onze, daar wy nochtans in vernuft en middelen voor henlieden niet hoeven te wijken.

Ik zeide dan tegens hem: Mijn waarde Rafaël, zijt gy genegen mijn verzoek en bede te bewilligen, zoo beſchrijft ons dit Eyland; noch wilt uw verhaal niet inkorten, maar in ordre verhalen, hoe 't aldaar met de landeryen, Rivieren, ſteden, menſchen, gewoonten, inſettingen, wetten, ja eindelijk, gelegen is met al het gene, 't welk u dunkt dat wy gaarne weten zouden; maar gy moet achten dat ik daar alles onder verſta, dat wy niet en weten.

Hy daar op: Ik en zoek geen ſchoonder: want het leid my altemaal verſch in geheugen: maar hier is tijd en ledigheid toe van noode.

Laat ons dan, zeide ik, binnen gaan, daar de tafel gedekt ſtaat, daar na zullen wy tijd hebben na ons begeeren. Wel aan, zeide hy.

Zoo raakten wy binnen aan 't middagmaal: en na den eten ter zelver ſtede wedergekeert zijnde, gaan wy ons zetten op dezelve zitplaatſe, daar ik, en Egidius, na dat de dienaars laſt gegeven was wel zorge te dragen, dat niemand ons quame te ſtooren, Rafaël aanmaanden, dat hy, volgens zijn belofte, onze nieusgierigheid paaien zoude. Als hy dan zag dat wy aandachtig en graag waren om toe te luiſteren, bleef hy een weinig zitten zonder ſpreken, en als by hem zelven in gedachten, waar na hy op deze volgende wijze begon.

Het

Het Wonderlijk EYLAND UTOPIA.

HET TWEEDE BOEK.

HET Eyland Utopia beſlaat in zijn middeldeel de breete van hondert duizend roeden, nergens is het breeder, 't valt ook een groot ſtuk weegs niet veel ſmalder daar na loopt het van wederzyde allengs met ſcherpe punten uit. Deze maken, zoo netals ofze met eenen paſſer getrokken waren, in een ronte van vijf hondert Engelſche mylen, het geheel Eyland halve maans gewyze. De Zee tuſſchen beide de punten invloeiende, ſcheidſe ontrent vyf duizend en vyf hondert roeden van malkandere. Zy ſpreit haar uit door dit ruime vak, en minder een Zee, dan een wijd ſtilſtaande water gelijkende, dewijl de winden niet ſtormen kunnen, door dat'er het land rontom leid, maaktſe byna den heelen boezem van dat Lantſchap tot een veilige haven, en leid de Schepen, tot groot gerief der ingezetenen, overal henen.

De

De mond van deze boezem is van d'eene zyde door de banken, van d'anderen door de ſteenklippen gevaarlijk. Ontrent in 't midden ſteekt'er een rots te water uit, die geen hindert doet, waar op een tooren geboud is, die zy met wacht bezet houden, al d'andere zyn blinde en zorgegelyke klippen. Zy lieden kennen alleen de gelegentheid van den grond, en daarom gebeurt het niet lichtelijk, dat'er eenig vreemdeling in dezen boezem komt, of een Utoper moet zyn Lootsman wezen, die het ook zelf quaad genoeg zouden hebben, ten ware dat zy hunnen gang namen op eenige bakens, die langs den Oever ſtaan. Als zy deze van plaats gingen verwiſſelen, zoudenze een heele vloot der vyanden, ſchoon datſe in veele Schepenen beſtont, gemakkelyk verderven. Aan d'andere zijde is het Land wel van havens verzien, maar de plaatſen, daar men te land ſtijgt, zyn van natuure, of van menſchen handen overal zoo bebolwerkt, dat weinige bezettelingen wel machtig zijn om heele troepen daar van daan te drijven. Wyders, dat land, gelyk men zegt, en zoo als ook de gelegentheid der plaatſe te kennen geeft, wierd eertyts van de zee niet omcingelt: maar Utopus, die het veroverde, en toen na zynen naam noemde (want voor zijnen tijd werd het Abraxa geheeten) en dien plompen en onbeſlepen hoop tot zulk een tucht en manierlykheid bracht, datſe nu ſchier alle andere menſchen daar in te boven gaan, heeft, na dat hy met zijn eerſte aankomſte verwinner geworden was, het geweſt, aan de zyde daar het aan 't vaſte land paalde, zeven duizend en vyf hondert roeden weegs laaten

ten doorgraven; en de zee rontom den lande geleid. Hy en gebruikte tot dit werk niet alleen d'inwoonderen, op datſe niet denken zouden dat men hun ſmaat aandede, met aan dien zuuren arbeid te zetten, maar ſtelde ook al zyne ſoldaten daar aan; invoegen dat het werk door zulk een menigte van handen met ongelooffelyke vaardigheid ten einde geraakt zynde, de nabuurige volkeren (die dit eerſt als dollemans werk beſpot hadden) door zulk eenen gelukkigen uitſlag dede verwonderen, en ſchrik en verbaaſtheid aanjoeg.

In 't Eyland leggen vier en vijftig Steden, altemaal ſchoon en groot, die malkander in taal, manieren, keuren en Wetten heel gelijk zyn: zy leggen op eenderhande wyze, en de gedaante van den bouw is, zoo veel als de gelegentheid van den grond toeliet, een en dezelve. Die naaſt by malkanderen ſijn, leggen ontrent acht uuren gaans van een: en geen leid'er ſoo verre, of men kan van daar tot een andere Stad te voet komen op eenen dag.

Uit elke Stad komen jaarlijks drie bedaagde borgeren, en die wel ervaren ſijn, te Amaurotum by malkander, om aldaar over 's Lants gemeene ſaaken te handelen. Dit houd men voor de Hoofdſtad, die, terwylſe ſoo veel als het middelpunt van 't land is, heel gereet leid voor de genen, die van alle kanten, als leden van den Staat, daar na toe komen. De Landeryen ſijn de Steden ſoo gerieflyk toegeweſen, dat'er geene Stad van eenigen kant minder lands onder haar heeft, dan vijf hondert bunderen: aan ſommige kanten ſtrekt het veel ruimer, te weten

ten, daar de Steden wat verder van een leggen. Daar is geen ſtad, die begeerig is om hare lantpalen uit te breiden; want zy achten dat zy van 't land, dat zy bezitten, meer boulieden dan heeren zijn. Zy hebben overal op de landeryen gerieffelijke huizingen, die met boeregereetſchap verzien zijn. Deze worden bewoont van borgeren, die uit gezette buurten daar na toe trekken. Geen boeren-huisgezin is 'er, of het beſtaat ten minſten in veertig perſoonen, zoo man- als vrouvolk, en noch twee ſlaven daarenboven, over welk gezinde 't gezag voeren een huisvader en huismoeder, die beide gezet en op haar jaaren zijn, en elke dertig huisgezinnen ſtaan onder eenen Overſte. Uit elk gezinde keert'er jaarlyks weder in de ſtad tot twintig in getal, die op het land twee jaren gedient hebben Men zend'er uit de ſtad in henlieder plaatſe even zoo veel wederom, om onderwezen te worden van degenen, die daar een jaar geweeſt hebben, en by gevolg hun op den lantbouw verſtaan, op dat zy anderen in het jaar daar aan volgende leeren zouden; want indien zy altemaalen nieuwelingen, en in den lantbouw onbedreven waren, zou het te vreezen ſtaan, dat het gewas niet ſo wel ſlagen zoude. En hoewel men deze wyze van 't vernieuwen der boulieden jaarlyks onderhoud, op dat niemant in dat arbeidſaam leven tegen zynen dank langer hoeve te blyven, zoo zijn'er niettemin veele, die verlof krygen om meer jaren te blyven, dewylze van natuur in d'oeffeninge van den lantbouw vermaak ſcheppen.

Behalve dat de lantluiden den akker bouwen, be-

bemoeienſe hun ook met de beeſten aan te fokken, met hout op te leggen, en dat te water of te lande, zoo als het beſt vallen wil, naar de ſtad te voeren. Zy broeien de kiekens uit in oneindige menigte, op een verwonderlijke maniere. Want zy laten d'Eyeren van de hennen niet uitbroeien, maar wetenze te doen leven, en uit te kippen door een groote menigte van eyeren in gelijkmatige warmte te ſtooven. Zoo haaſt als de kiekens uit den dop komen, loopenze de menſchen na, en houdenze niet anders, als hare moeders. De paarden, dieze houden, zijn heel weinig, en niet anders als wild en ongetemt, en tot geen ander gebruik, dan om de jeugd in het paartrijden te oeffenen. Want zy ſpannen de Oſſen zoo wel voor den wagen, als voor den ploeg, en hoewel zy bekennen, dat die in drift en wakkerheid niet by de paarden te pas komen, zoo houden zy die evenwel voor geduldiger, en datſe zoo veel gebreeken niet onderhavig zijn, en daar benevens met minder moeite en koſten gehouden worden, en eindelijk afgewerkt zijnde, noch tot ſpijze dienen kunnen. De greinen gebruiken zy niet anders, dan tot brood. Want henlieder drank is wijn uit druiven, of appelen, of peeren geperſt, of ook wel ſomwijle klaar water, ook dikwils het gene zy opgekookt hebben met honig of zoethout, dat by hun in grooten overvloed is. Hoewel zy 't net uitreekenen (want zy zijn daar vry vaſt op) hoe veel jaarlijkſche lijftocht dat elke Stad met haar omleggende woonſteden van doen heeft, zoo verzorgen zy niettemin hun van granen

en

en vee veel overvloediger, dan zy tot hun eigen nootdruft van doen hebben, en dit om hunne nagebuuren van het overige mede te deelen. Al wat hun van noodige dingen op het land koomt te gebreeken, dat vorderenzy de Stad af, en zonder datſe dat hoeven in te mangelen voor andere dingen, bekomen zy 't van de Magiſtraat, die het hun gewillig en gaarne geeft. Want zy komen daar meerendeels ook alle maanden op zeekeren Feeſtdag, die in de Steden gehouden word. Als den dag van 't oegſten voorhanden is, zoo doen d'overſten der Lantliden de weet aan de Magiſtraten der Steden, hoe veel getal van borgers dat men aan hun moet zenden; en als deze menigte tegen den dag van 't oegſten tijdig gereet ſtaat, zoo ſcheelt het niet veel, of den geheelen oegſt raakt in de ſchuuren op eenen dag, als het maar wat ſchoon en helder weêr is.

VAN DE STEDEN,

En in 't by zonder van de Stad Amaurotum.

ALS men een van de Steden gezien heeft, is het zoo veel, als had menze al te zamen gezien; zoo wonder wel gelijkenze na malkander in alles, daar het de gelegentheid van den grond toelaat. Ik zal 'er dan maar een van allen gaan uitbeelden, want daar leid weinig aan, wat voor een dat ik uitkiezen, geen liever nochtans, dan Amaurotum: want dit is de aanzienlijkſte, als zijnde de gene, waar aan de ove-

overige, om de vergaderinge der Staten, eere toedragen ; ook is 'er geene, die my beter bekent is, dewyl ik daar vijf jaren achter een gewoont hebbe.

Amaurotum is dan gelegen op een langſaam afhellend gebergte, byna vierkant van gedaante. Want haare breete, die haar begin neemt een weinig beneden den top van den berg, beſlaat tot aan de Rivier Anydrus duizend Roeden, maar langs den oever loopt de Stad in de lengte wat meer uit. d'Anydrus neemt haren oorſprong tachtig Engelſche mijlen boven de Stad Amaurotum, uit een kleine fonteine, maar onderwege aangewaſſen door den toevloed van andere Rivieren, waar onder dat 'er twee al tamelijk groot zijn, heeftze voor de Stad zelve in de breete wel twee hondert en vijftig Roeden, en daar na noch breeder wel ſeſtig Engelſche mijlen voortgevloeit, verlieſt men haar in den Oceaan.

In deze geheele ruimte, die tuſſchen de Stad en de Zee leid, en ook eenige mylen boven de Stad, heeft men d' inkomende vloed en ebbe, yder zes uuren achter een, met eenen ſterken ſtroom. Als de zee opkomt, drijftſe de Rivier terugge, en beſlaat de ganſche kil van d'Anydrus met hare golven wel dertig Engelſche mijlen weegs. Dan maakt zy noch wat verder het Rivierwater brak, de Rivier daarna allengs verzoetende, vloeit onbedorven door de Stad, en volgt van gelijken de Zee, als zy weder afloopt, ſchier tot de gaten toe, zonder datſe haren ſmaak en zoetheid verlieſt. De Stad en paalt aan den overkant van de

E Ri-

Rivier met geen uitsteeksel of houten verdek, dat op palen rust, maar met een brugge van steen, die schoon gewelfde boogen heeft, en dit na den kant, daar de zee wijdst van daan is, op dat men dien geheelen hoek van de Stad met de Schepen zonder hinder zou mogen voorby varen.

Zy hebben noch een andere Rivier, die, al isze niet heel groot, even wel byzonder klaar en lieflijk is. Deze haren oorsprong nemende uit het zelve gebergte, waar op de Stad gelegen is, vloeit langs af hellende wegen midden door de Stad, en vermengt haar met de Rivier Anydrus. 't Begin en d'oorsprong van deze rivier is maar een weinig buiten de Stad, weshalve d'Amauroten die plaats met een bolwerk aan de Stad gevoegt hebben, op dat de vyand, indien hy hun eens bestooken quam, hun het water niet affnyden, eenen anderen weg omleiden, of ook bederven zoude kunnen. Dit laten zy van daar door steene loopen langs verscheide wegen na het lager deel van de Stad vloeien; maar de burgers, welker wooningen niet gelegen zyn om dit gerief te genieten, hebben ruime bakken, waar in zy het regenwater tot een zelve gebruik bewaren.

De Stad is omcingelt met eenen hoogen en breeden wal, vol toornen en rondeelen: de gracht is droog, maar diep en breed, en met distelige bosschaadje bewassen, zy omvangt de Stad van drie zyden, aan de vierde zijde loopt de rivier, die voor de Stad grachts genoeg is. De straaten leggen geryflyk, zoo wel tot sleepen en voeren, als uit de tocht van den wind: de woonin-

ningen zyn vry zindelijk, waar van de lange ſtreek, die als een geſchoore lijn door de heele wyk gaat, langs de gevelen, tegen over malkanderen ſtaande, gezien word.

Deze wijken vallen twintig voet breed. Tegen de huizen van achteren, zoo verre als de lengte van de wyk ſtrekt, leit een breeden hof, en die van alle zijden met den rug van de wyken omheiningt is. Daar is geen huis, of het heeft, behalve de voordeur aan de ſtraat, ook een deur, daar men van achteren in den hof komt. Ook zijn het dubbeldeuren, die met pas aan te roeren open gaande, en dan van zelfs toevallende, eenen ygelyken in laten komen, die wil, zoo weinig heeft men ergens iets, dat eigen en byzonder is. Want alle tien jaren veranderen zy zelf van huizinge met het lot te werpen. Zy maken veel werks van deze hoven: hier in hebben zy wijngaarden, vruchten, kruiden, en bloemen, van zulk een ſchoonheid, en zoo wel waargenomen, dat ik nergens oit iets van meerder vruchtbaarheid en cierlijkheid gezien hebbe. En 't is niet alleen 't vermaak, dat hun in dit tuinen zoo yverig maakt, maar de wyken ſtellen hier glory in, datſe onderling d'een d'ander in 't havenen van hunnen hof overtreffen. En zeeker, daar zou in de heele Stad qualyk iet anders te vinden wezen, dat meer dienen kan, of tot gerief der borgeren, of tot hun vermakelyk onderhond: en hierom ſchynt het, dat den bouheer nergens meer zorge voor gedragen heeft, dan voor dusdanige hoven; want na hun zeggen is deze heele gedaante der Stad van Eutopus zelve, al van 't begin af, ontworpen geweeſt. Maar

het cieraad en d' overige voltooyinge, heeft hy bevolen aan de naarſtigheid der nakomelingen, dewyl hy zag, dat eenes menſchen leven niet lang genoeg was, om dit alles ten einde te brengen.

In hunne Iaarboeken derhalve, die, van ſedert dat het Eyland overging, een Hiſtorie behelzen van zeventien hondert en zeſtig jaren, en die naarſtelyk en eerbiediglijk by hun bewaart worden, ſtaat te lezen, dat de huizen in den beginne laag en even gelijk hutten en tenten waren, van alderhande hout ſlechts ſlordig opgeſmeten, de wanden bedekt zijnde met een pleiſter van ſlijk, en dat de dakken ſpits oploopende met ſtroo bedekt lagen. Maar nu ziet men al de huizen drie verdiepingen hoog, de muuren van buiten uit arduin, trasſteen, of gebakke Kareelen opgehaalt, daar zy de ſtukken en brokken binnens huis van verbezigen. De daken makenze plat, die zy met zeekere oude kalk beleggen, die kleen van prys, maar echter zoo getempert is, dat'er het vyer geen vat op heeft, en dat zy, beter dan loot, tegen ſtorm en onweder opmoge. Zy houden den wind buiten met glaze venſters; want het glas is 'er heel gemeen: ook onderwijle met ramen van dun doek, die zy met doorſchynende Oly, of kleefachtig ſap beſtrijken, en dit zeeker tot tweederhanden gerief: want in dezer voegen gebeurt het, dat 'er meer lichts door komt, en datſe minder nood van den wind hebben.

Van d'Overigheden der Stad.

ELke dertig huisgezinnen kiezen hun zelven jaarlyks eenen Overste, dien zy in d'oude tale Syphogrant noemen, maar in de tale, die zy nu gebruiken, Phylarchus. Over tien Syphogranten met hunne huisgezinnen word gestelt een Protophylarchus, gelijk men nu zegt, maar wel eer noemde men hem Traniborus. Kort om, al de Syphogranten, die twee hondert in getal zijn, kiezen, na dat hun den eed is afgenomen, dat zy eenen verkiezen zullen, dien zy alderbequaamst achten, met heimelyke stemmen, den Prince, te weten, eenen uit de vier, die hun van 't volk zijn opgegeven: want uit yder vierdepart der Stede prijst men den Raad een uitgelezen persoon aan. Indien men op den Prins geen vermoeden krygt, dat hy uit is op dwinglandye, zoo voert hy 't gebied voor al zijn leven. De Traniboren, verkiezen zy alle jaar, maar zy verzettenze niet lichtelyk. Al de andere Overigheden gaan jaarlijks af. De Traniboren komen ook alle drie dagen by den Prins in den raad, en somwyle noch dikwijlder, indien het de zaak zoo vereischt. Zy raatslagen over de zaken van 't gemeen, en indien'er eenig geschil is onder byzondere luiden, 't welk weinig gebeurt, dat word van henlieden tijdig afgedaan. Zy hebben altyd twee Syphogranten in den Raad, en alle daag weder andere, en daar mag niets, 't welk de gemeene zake betreft, voor goed gekeurt worden, ten zy dat'er den Raad drie dagen lang over gezeten heeft, eer het beslooten

word

word. 't Zou den hals wezen, indien men, buiten den Raad, of de wettige vergaderinge, over de gemeene zaken ging raadplegen. Dit is, zeggen zy, daarom ingestelt, op dat de Prins, en de Traniboren niet zouden t'samenspannen, en het volk met geweld onderdrukt hebbende, den staat van 'tgemeene beste veranderen kunnen. En hierom, al wat men oordeelt van gewichte te wezen, dat brengt men in de vergaderinge der Syphogranten, die, alsze het stuk hunne huisgezinnen gemeen gemaakt hebben, daarna onder malkanderen raadplegen, en den Raad hun goetdunken aandienen. Somwyle verblyft de saak aan de vergaderinge der Leden van 't heele Eyland. Ja den Raad houd ook dit voor een gewoonte, dat men geen zaak ten zelven dagen, datse word voorgeslagen, gaat overwegen, maar men steltse uit tot de volgende byeenkomste, op dat niemand, of hy eens onbedacht quam voor te slaan het gene hem los in den zin schoot, daarna liever redenen zou zoeken uit te vinden, om zyne voorslagen te beweeren, dan het gene, 't welk het gemeene beste ten voordeel dient: ja liever willen zoude, dat den Staat hinder leed, dan dat zyn eer en achting gekrenkt wierde, en dit door zeekere averechtse en ontydige schaamte, om niet te doen schynen dat hy weinig overlegs in het begin gehad heeft, daar hy in 't begin most toegezien hebben, dat hy liever bedachtsaam, dan schielyk te spreeken quam.

Van

Van de Ambachten of Handwerken.

EEn handwerk is 'er, dat eenen ygelijken, zoo mannen als vrouwen, gemeen is, te weten, de lantbouw, daar niemand in verschoont word. Hier in onderwijst men hun altezamen van jongs op eensdeels met lessen te geven in de Schoolen, eensdeels met hun op het land te brengen, dat dicht onder de Stad leid, even als ofze speelen gingen, daarze niet alleen toekijken, maar ook de hand aan 't werk slaan, als of het was om het lichaam te oeffenen. Behalve den Lantbouw, die (gelijk ik gezegt hebbe) eenen ygelijken gemeen is, zoo leert een yder noch een byzonder handwerk, zoo veel als zijn eigen. Dit is meest Wollewewen, of Linnenreden, of Timmeren, Smeden, of Metselen. Anders heeft men daar geen hantwerk, dat naam mag hebben, dat 'er veelen in bezig zijn. Want wat de kleederen belangt, die maakt yder huisgezin tot zijn eigen gebruik en behoefte. De dracht derzelver, behalve dat'er zoo veel onderscheid in is, datmen man en vrouwe, en een gehuwde uit een ongehuwde kan onderkennen is eveneens door het geheele Eyland, van tijd tot tyd doorgaans zonder veranderinge. Het fatsoen is in 't oog niet onaangenaam, en bequaam tot 's lichaams beweginge, ook gepast na dat het heet of koud is. Maar uit die andere handwerken word 'er een geleert by eenen ygelyken, zoo wel by de vrouspersoonen, als de mannen. Het vrouvolk, als de swakste, hanteeren het werk, dat gemakkelyk

valt, en werken meeſt in linnen en wolle, maar de mannen beveelt men de hantwerken, daar meer krachten toe noodig ſyn. Meeſtendeel word een yder opgequeekt in zijn Vaders hantwerk, want daar toe worden veelen van natuure gedreven: doch indien iemants zinlijkheid elders heen leid, zoo maakt men hem tot een ledemaat van eenig huisgezin waar in dat hantwerk geoeffent word, daar zijnen luſt na ſtrekt, en niet alleen zijn Vader, maar ook de Magiſtraat is hier mede gemoeit, om te bezorgen, dat hy onder eenen vroomen en eerlijken huisvader koome te dienen. Ja indien yemand in een hantwerk volleert zijnde, begeerig is, om daar nevens noch een ander te leeren, dat word hem vergunt op gelijke maniere. Als hy beide de hantwerken weg heeft, ſtaat hem vry te kiezen welk hy van beide doen wil, ten ware dat men in de Stad het eene handwerk meer, dan 't ander van doen hadde. 't Is het voornaamſte en byna eenigſte werk der Syphogranten, datſe toezien en zorge dragen, dat niemand gaat lanterfanten, maar dat een ygelijk zijn werk naarſtelijk waarneeme. 't Is evenwel hun meening niet, dat ymand van 's morgens vroeg tot diep in der nacht, hem zelven met geduurig arbeiden als een ezel zou afſlooven: want dit zou immers zoo ſlim zijn, als of zy ſlaven waren? hoewel nochtans d'ambachts lieden ſchier overal hun leven zoo doorbrengen.

d'Utopers, die eenen heel anderen zwier houden, deelen den dag met den nacht in vierentwintig gelijke uuren, beſteden alleen zes uuren

in

in den arbeid, drie voor den middag, waar na zy 't noenmael houden, en als zy, van tafel opgestaan zijnde, twee uuren gerust hebben, worden by hun de drie volgende uuren, die aan den arbeid besteet zijn, met het avondmaal gesloten. Dewijl zy van 's middags d'uuren beginnen te tellen, gaan zy ten achten na bedde, en brengen acht uuren over met slapen. Al de tijd, die tusschen d'uuren van 't werken, slapen, en eten valt, die mag yder een na zijn goetvinden doorbrengen, evenwel niet in overdaat of luyigheid maar hy moet het gene, dat buiten zijn werk is, wel aanleggen tot eenige andere oeffening, na hem de zinlijkheid strekt. Deze tusschenruimten hangen zy wel meest aan de geleertheid. Want men is 'er gewoon dagelijks openbare lessen te doen, eer dat het dag word, welke die genen alleen gehouden zijn by te woonen, die tot de geleertheid byzonderlijk aangefokt worden. Wijders komt 'er uit alle soorte van volk, zoo wel mannen als vrouwen, een groote menigte tot het gehoor van de lessen, anderen tot wat anders, na dat ygelijks genegentheid strekt. Indien evenwel yemand dezen tijdt liever aan zijn hantwerk wil hangen, gelijk 'er veele zulke zijn, die geenen lust hebben om hun hooft met eenige wetenschappen te breeken, men belet hem daar niet in, ja dat meer is, men pryst hem ook, als een die nut is voor het gemeene beste. Naar 't avontmaal brengen zy een uur met speelen over, des zomers in de tuinen, maar des winters in de gemeene zalen, waar in zy maaltyd houde. Al-

daar oeffenen zy de Musyk, of onderhouden malkander met eenig discoers. Van het dobbelen, en diergelyk onbehoorlyk en schadelyk spelen hebben zy geen kennisse met allen. Evenwel zyn by hun in zwang twee Spelen, die niet qualijk na 't Schaakspel gelijken. Het eene heet het Getalgevecht, waar in het eene getal van het ander gevangen word: het ander noemen zy den strijd der deugden en ondeugden, waar in d'ondeugden in volle slagordre de deugden slag leveren. Dit Spel wijst heel aardig aan, zoo wel d'oneenigheid der ondeugden onder malkander, als d'eendrachtigheid derzelver tegen de deugden; desgelijks wat voor ondeugd dat elke deugd byzonderlijk te vyand heeft; wat voor geweld zy voor de vuist gebruiken; met wat voor listigheden zy van ter zijden invallen; met wat verweeringe de deugden 't geweld der ondeugden verzwakken; met wat gaauwigheden zy d'aanslagen derzelver afwijzen, eindelijk, door welke middelen dat een van beide de partyen de zege bekomt. Maar hier is iets, dat wat scherper dient ingezien, om uw misverstant voor te komen. Want om dat ze maar zes uuren in 't werk zijn, zoud gy misschien kunnen denken, dat 'er het gebrek van nootdruftige dingen op volgen zoude. Doch 't is 'er zoo verre van daan, dat dit gebeuren zoude, dat zulk een tijd tot den overvloed van alle dingen; die zeeker of tot nootdruft, of tot gemak des levens vereischt worden, niet alleen genoeg, maar te veel is. En gy zult dit ook kunnen begrijpen, indienge by u zelven eens gaat overwegen, wat 'er by

an-

andere volkeren wel menigte van luiden hun leven in ledigheid ſlijten. Voor eerſt byna al 't vrouvolk, 't welk de helft uitmaakt van al den hoop, of in de plaatſen, daar men de vrouwen werkelijk vind, daar gebeurt het veeltijts, dat de mannen den doenniet ſpelen in haarlieder ſtede. Wat komt hier noch wel een groote meenigte by van Prieſters en Religieuzen, gelijk menze noemt, die niet een hand aan 't werk ſteeken? Zet al de rijken hier eens nevens, voornamelijk die landeryen bezitten, die men gemeenlijk jonkers, en edelingen noemt, telt 'er hun gevolg eens by, te weten, al dat geſpuis van ſtraatſlijpers, die aan het rapier vaſt gemaakt zijn: eindelijk die dikke en kloeke ſchooybrokken, die om hunne vadſigheid te dekken, hun houden als ofze eenig lichaamelijk gebrek hadden: zeeker, gy zult vry weiniger, dan gy gemeent hadde, het getal vinden van de genen, die met hunnen arbeid alles verſchaffen, wat by de menſchen gebruikt word.

Overreekent nu eens, hoe weinige, dat 'er zelf uit deze in nootſakelijke hantwerken bezig zijn. Daar zeeker alles om geld gedaan word, moeten nootſakelijk veel hantwerken geoeffent worden, die heel onnut en overtollig zijn, en alleen tot overdaat en welluſtigheid dienen. Want indien zelf deze menigte, die nu het werk doet, aan zoo weinige hantwerken gezet wierde, als 'er tot bequaam gerief der natuure vereiſcht worden, zoo zou in zulk eenen overvloed der dingen, als 'er dan nootſakelijk te volgen ſtont, het goed, dat 'er gemaakt word, zoo leeg van prijs wezen dat,

'er

'er zeeker de hantwerkslieden geen droog broot voor koopen zouden. Maar indien al deze, die nu doende zijn met onnutte hantwerken, en daar nevens al dat volk, dat in ledigheid en vadſigheid leeft, onder dewelken yder perſoon van 't gene, dat anderen met werken vervaardigen, wel zoo veel verſlijt, als twee werkluiden van zulke dingen; op de werken van 't gemeen, en zulke, die nut en noodig zijn, beſtelt wierden, zoo kunt gy lichtelijk vatten, hoe weinig tijds dat 'er genoeg, ja over zou wezen om alles te verſchaffen, 't welk tot nootwendigheid of gemak vereiſcht word, ja laat 'er vry het eerlijk en natuurlijk vermaak al by komen.

De zaak zelf wijſt het uit in Utopia, dat dit zeeker en waar is. Want in heel Amaurotum, en daar omſtreeks, zult gy qualijk vijf hondert leeggangers vinden uit al den hoop van mannen en vrouwen, die noch tot het werken, van wegen hunne jaren en ſterkte, bequaam zijn. En al is 't, dat onder hun de Syphogranten, volgens de wetten, niet behoeven te werken, zy evenwel onthouden hun daar niet van, op datſe met hun voorbeeld te lichtelijker anderen zouden aan 't werk ſtuwen.

Eenen zelven vrydom genieten de genen, welken het volk, van de Prieſteren aangemaant zijnde, met heimelijke toeſtemminge der Syphogranten een gedurige ledigheid tot het leeren der wetenſchappen vergunt. Maar zoo 't gebeurt, dat iemand onder dezelve zulk een voortgang niet en doet, als men van hem verwachte, zoo ſteekt men hem onder d'ambachtsluiden, en in tegen-

deel

deel gebeurt het dikwils, dat een ambachtsgezel den tyd, dien hy voor zich zelven heeft, zoo yverig aan de letteren te kost hangt, en zoo veel door zijne naarstigheid vordert, dat men hem van de werkbank afneemt, en een plaats onder de geleerden inruimt.

Uit deze geletterde ordre kiest men Gezanten, Priesteren, Traniboren, ja ook den Prins zelve, dien zy in hun oude tale Barsanes, maar in de tegenwoordige Ademus noemen. Dewyl nu schier al d'overige menigte noch ledig is, noch zijnen tijd overbrengt met onnutte hantwerken, zoo valt het licht uit te rekenen, wat'er wel werks in weinige uuren gedaan kan worden.

Tot die dingen, die ik nu verhaalt hebbe, komt noch deze gemakkelijkheid, dat zy in veele nootwendige ambachten minder arbeid, dan andere volkeren, hoeven te doen. Want het bouwen of herstellen eischt voor eerst overal daarom zulk eenen geduurigen arbeid van veelen, dat het gene een Vader gebout heeft, een loskop van een Zoon allengs laat vervallen, en zo is zyn nazaat gedwongen van nieus met groote kosten te herbouwen het gene men anders met een kleintje had kunnen overend houden: ja dikwils zal'er ook een huis wezen, dat eenen anderen wel dier van bouwen gestaan heeft, 't welk een ander, die toch geenen deeg heeft, als hy niet en timmert, verachten, en dat onbewoont, en by gevolg vervallen latende, elders een ander met geen minder kosten gaan bouwen zal. Maar by d'Utopers, dewyl'er alles ordentelyk geschikt, en de Republyk wel geregelt is, gebeurt het heel zelden, dat'er een nieuw erf gekozen word

om

om een huis op te zetten, en niet alleen is men daar daatlijk in de weer, om het tegenwoordig mangel te beteren, maar men helpt'er ook de plaatsen, daar het schynt, of'er met'er tyd wat aan haperen mocht. En hier door geschied het, dat de timmeraadjen met weinig arbeids heel lang overend blyven, ja dat'er onder dit slag van werkluiden onderwylen qualijk iets te doen valt, uitgezondert dat men hun midlerwyl het houtwerk t'huis doet schaven, en de steenen laat hakken en bereiden, om, of'er eenig werk quam in te storten, dat te tydiger op te helpen.

Maar ziet nu eens hoe weinige werklieden dat zy in de kleederen noodig hebben: voor eerst, daarse in hun werk doende sijn, hebbense slordig een vacht of leederen kleed aan 't lyf, daarse wel seven jaar genoeg aan hebben: en komense op straat, soo slaan sy eenen mantel daar over, om die ruwe kleederen te dekken, en dit slag van mantels heeft door het heele Eyland eenderhande, en sijn natuurlyke verwe. Zy hebben derhalve van 't wolle laken niet alleen veel minder van doen, dan ergens elders van doen is, maar het is'er ook ongelyk onkostelyker: maar tot het linnen hoeft zoo veel arbeids niet, dies word het daar meer gebruikt. In de linne stoffe sien sy alleen na de blankheid, in het wolle alleen na de suiverheid, van fyn linnen word 'er geen werk gemaakt. Het gebeurt derhalve, daar in andere landen nergens een Persoon genoeg heeft aan vier of vyf lake roken van onderscheide kleuren, en soo veel sijde mantels, ja die wat weitser wesen willen, ook niet aan tien, dat een

yder

yder ſich aldaar met eenen rok te vrede houd, en dat veeltyts wel twee jaren lang. Ook is'er geen reden, waarom hy 'er na meer ſou trachten; want als hyſe al hadde, zou hy niet meer bewaart weſen voor de koude, noch men ſou niet achten, dat hy door het kleed een hair meer opgeſchikt was.

Dewijlze hun dan altezamen bezig houden in nutte hantwerken, en datſe met den weinigen arbeid, die daar in gedaan word, gerieft zijn, zoo gebeurt het wel, dat zy alremet, dewijlze toch overvloed van alles met werken bekomen hebben, in groote menigte uittrekken om de gemeene gangpaden (indienze ergens afgeloopen of oneffen geworden zijn) weder op te maken, en dat 'er dikwils ook, als 'er ook dier-gelijk werk niet te doen valt, van 't Raathuis word afgelezen, dat men weiniger uuren zal werken. Want ook d'Overigheden oeffenen hunne borgers met geenen overtolligen arbeid: dewijl d'inſtelling en regel van die Republijke voornamelijk dit eenig oogmerk heeft, dat 'er zoo veel als de gemeene nootwendigheden gedoogen willen, heel veel tijds van de dienſtbaarheid des lichaams tot de vryheid en haveninge des gemoeds aan de borgeren toegebracht worde: want daar in achten zy, dat het geluk des levens gelegen is.

Van d'onderlinge Gemeenſchappen.

MAer my dunkt, dat ik nu diene te verhalen, hoe de borgers onderling te zamen omgaan, wat het volk voor gemeenſchap onder

mal

malkanderen heeft, en in wat maniere de goederen verſpreit worden. De huisgezinnen dan; dewijl de Stad uit dezelve beſtaat, worden meeſtendeels uit verwantſchappen gemaakt. Want de dochters (wanneerze huwbaar geworden zijn) aan 't manvolk uitbeſteet zijnde, gaan over in henlieder wooningen: maar de zoonen, en naderhand de neven, blijven in 't huisgezin, en ſtaan onder den outſten huisvader, ten ware dat hy van ouderdom kints geworden was, want dan is de geene, die hem naaſt in jaren komt, over 't huisgezin meeſter. Maar op dat de Stad niet te weinig van menſchen worden, of ook alte veel aangroeien zou kunnen (want elke Stad, de Raatsvergadering uitgezondert, beſtaat in zes duizend huisgezinnen) zoo word 'er zorge gedragen, dat 'er in geen huisgezin weiniger huwbare perſoonen dan tien, of meer dan zeſtien koomen te wezen. Op het getal der minderjarige kan men geen bepalinge maken.

Zulk een maniere word gemakkelijk onderhouden, dewyl men de huisgeſinnen, daar te weinig koppen zijn, verziet met de genen, die in volle huisgezinnen overſchieten. Maar zoo de Stad in 't geheel te overvloedig koomt aan te groeien, zoo ontlaſt zy haar in andere Steden, die weinig bevolkt zijn. Doch zoo zy miſſchien door 't heele Eyland met den aanwas van 't volk geenen raad weten, dan monſteren zy uit elke ſtad eenige borgeren uit, en maken een Volkplanting in het land, dat hun naaſt aan de hand leid daar d'ingezetenen veel lands, dat ongebout is, te veel hebben. Hier on-

onderhouden zy hunne lantsgewoonten en wetten, en erkennen 's lants ingezetenen als hunne medeborgeren, indienze genegen zijn onder hun te leven. Zy met gewilligen vereenigt zijnde, verſmelten lichtlijk onder malkanderen in een en dezelve wetten en manieren, en dit tot voordeel van beide de volkeren. Want het land komt door hunne keuren en wetten tot zulk een vrugtbaarheid, dat 'er beide de volken rykelijk op leven kunnen, daar het te voren geen tier genoeg hadde voor een volk alleen. Die weigerig vallen na hunne wetten te leven, drijven zy buiten de lantpalen, die zy hun zelven geſtelt hebben: de genen, die wederſtant bieden, doen zy den oorlog aan: want dien oorlog achten zy dat op rechtvaardige gronden ſtaat, indien eenig volk het gebruik en bezit van zulk een land, dat het zelf niet en gebruikt, maar als onnut en ledig bezit, nochtans koomt te verbieden aan anderen, die, volgens de wet der natuure, daar van behooren te leven. Zoo 't eens gebeurt, dat eenige van haare Steden door eenig toeval zoo verre koomen te verminderen, datſe uit d'overige deelen des Eylants, als elke ſtad op haar gezette maat blyft, niet weder kunnen gevult worden ('t welk men zegt dat by menſchen gedenken niet meer dan tweemaal gebeurt is, door dat'er een zware ſterfte ontſtaan was) zoo worden dezelve gevult met borgers, die men uit de Volkplanting weder ontbied. Want het is hun liever, dat de Volkplantinge woeſt leggen, dan, dat'er een van de Steden des Eylands vermindert word. Maar ik keere my weder tot het onderling gezelling leven der borgeren.

Het huisgezin (gelijk ik gezegt hebbe) ſtaat onder des outſten gehoorzaamheid. De wyven dienen de mannen, en de kinderen hunne ouders, en in 't kort, de minderjarigen de genen, die ouder zyn. Al de Stad is gedeelt in vier gelyke deelen. In'tmidden van yder gedeelte is de markt van alderhande dingen. Het werk van yder huisgezin word derwaarts henen gevoert in zeekere huizingen, en de ſoorten worden elk byzonder in pakſolders verdeelt. Yder huisvader eiſcht van deze dingen, wat hy en de zynen van nooden hebben, en hy gaat henen met alles wat hy begeert, en zonder geld, zonder iets te pande te laten. Want wat reden zou'er zijn, dat men hem iets weigeren zoude? dewijl'er alles genoeg in overvloed is, en dat men niet eens hoeft te denken, dat yemant meer eiſchen wil, dan hy van doen heeft? En waarom zou men meenen, dat hy overtollige dingen zou eiſchen, die zeeker is, dat hem noit iets gebreeken zal? De begeerte en ſchrokachtigheid ontſtaat in allerhande ſoorte van dieren, of uit vreeze voor behoeftigheid, of in den menſch komt het alleen uit hovaardye, die 't haar tot roem reekent, dat zy met overtolligen ommeſlag alle anderen te boven gaat; maar dit gebrek heeft ganſch geen plaats in de gewoonten der Utopers.

By de markten, daar ik van gezegt hebbe, ſtaan de Spijskramen, daar men niet alleen moeskruiden, boomvruchten, en brood by een brengt, maar ook viſſchen, en al wat'er eetbaar is van viervoetige dieren en vogelen, de plaatſen geordineert zynde buiten de Stad, alwaar men de ſmetten en vuiligheden in't vloeiende water moet

af-

afwasſchen. Van hier vervoert men het vee, dat geſlagt en gereinigt is door de handen der ſlaven: want zy willen hunne borgers niet aan het ſlagten van de beeſten gewennen (een werk, dat na hunne meeninge, de zagtmoedigheid, de menſchelykſte neiging, van onze natuure, allengs verdwynen doet) noch zy laten toe dat'er iets in de ſtad gebracht word, 't welk eenigſins vuil en onzuiver is, op dat niet de lucht, door den ſtank vergiftigt zynde, eenige ziekte zou veroorzaken. Hier nevens heeft elke wijk eenige ruime zalen, die even verre van malkanderen af ſtaan, en elk haren eigen naam hebben. Hier in woonen de Syphogranten, yder onder hun hebbende dertig huizgezinnen, te weten, van elke zyde vyftien, om daar ten eten te komen. De Kokken van elke zaal komen ter gezetter uure op de markt, en opgegeven hebbende, hoe ſterk dat hun volk is, eiſchen daar ſpyze voor. Maar eerſt word'er gezorgt voor de zieken, die men in Stadsgaſthuizen bedient. Want zy hebben in den omvang van de ſtad vier Gaſthuizen, pas buiten de veſten, die zoo ruim zijn, dat elk wel zoo veel volks, als een klein ſtedeken, bergen kan: en dit eensdeels, op dat het getal der zieken, al was het noch zoo groot, niet bekrompen, en by gevolg, ongemakkelijk zou geplaatſt wezen: anderdeels, op dat de genen, die zulk een ziekte hebben, datſe anderen daar mede beſmetten zouden, wat verder zouden kunnen geplaatſt worden van den anderen hoop der zieken. Deſe Gaſthuiſen ſijn ſoodanig verſorgt, en ſoo vol gepropt van alles, wat tot de geſontheid dienen kan, ook draagt men daar ſulk een ſcherpe en

naarſtige zorge, en men heeft zoo geduurig d'ervarenſte medecynmeeſteren by de hand, dat, hoewel'er niemand tegen zijnen dank gebracht word, evenwel ſchier niemand in de heele ſtad te vinden is, die zich qualyk te pas voelende, niet liever daar zyn ziekbedde, dan in zyn huis zou begeeren.

Na dat de ziekebezorger de ſpijzen, na 't voorſchrift der medecijnmeeſteren, gekozen heeft, zo word daarna al het beſte gelykelyk gedeelt onder de zalen na datſe elk in getal zijn, uitgenomen dat men hier den Prince, den Biſſchop, en den Traniboren eerbiedig verzorgt, en ook den Gezanten, en al d'uitheemſchen, indien 'er eenige zijn, dat weinig en zelden gebeurt; maar als deze ook tegenwoordig zijn, verſchaft men hun zeekere huizingen, die wel geſtoffeert zyn. Het geheel Syphograntendom komt in deze middag-~~ne~~ en avond-eetzalen, by 't klinken der trompette gewaarſchuwt zijnde, op gezette uuren te zamen, behalve de genen, die in de gaſthuizen, of t' huis ziek leggen: hoewel niemand belet word, na dat de zalen verzorgt zijn, de ſpijze van de markt in zijn huis te vorderen, dewijlze wel weten, dat niemand dit doen zal, of daar moet eenige reden zyn. Want al is het ſchoon, dat het vryſtaat, de tafel t' huis te dekken, zoo is hier evenwel niemand graag na, dewijl het niet voor eerlijk gehouden word, en dat het ook zothrid is, de moeite te neemen van een ſlechter maal te bereiden, daar men in de zaal, die zoo dicht aan de hand leid, een ruime en overvloedige tafel gereet heeft. Al het werk in deze zaal,

dat

dat eenigſins morſſig of moeielijk valt, word van de ſlaven gedaan. Wijders, de vrouwen alleen, die namentlyk uit yder huisgezin elk hare beurt houden, neemen het ampt waar van de ſpyze te kooken en te bereiden, ja van het heele gaſtmaal in zyn fatſoen te brengen. Men dekt drie of meer tafelen, na dat het getal van de gaſten valt. De mannen zet men tegen den wand aan, het vrouvolk op de buitenbanken, op dat zy, of haar ſchielijk iets overquam, (welk men ziet, dat haar altemet gebeurt, alsze zwanger zijn zonder eenige wanordre te maken mogen oprijzen, en by hare Voeſters gaan. Deze zitten met de zoogende kinderen in een byzondere kamer, die daar toe gemaakt is, en hebben altyd vyer, en ſchoon water by de hand, ook zynze niet zonder de wiegen, om zoo wel de kinderkens te kunnen nederleggen, als haar uit de windels genomen, voor 't vyer los te maken, en met kortswyl te verquikken.

Elk kind word van zijn eige moeder gezoogt, indien het de dood of ziekte niet en verhindert: maar als dit gebeurt, dan zijn de vrouwen der Syphogranten daatlijk inde weer met een voeſter te zoeken, en daar raakt men ligtelijk aan: want die daar toe bequaam zijn, zijn tot geen werk gereeder en happiger, dewijl die barmhertigheid by eenen ygelijken geprezen word, en dat ook de gene, die opgequeekt word zyn voedſter niet minder acht, als of het zijn eige moeder was.

In de kamer van de voeſters zitten al de kinderen, die noch onder de vijf jaren zyn: al

d'andere gladhairigen, onder welk getal zy alle knechjes en meisjes reekenen, die noch niet houbaar zyn, dienen ter tafel, of die daar noch te jong toe zyn, kyken 't evenwel aan, en dit zoo ſtil, datmenze niet eens hoort kikken. Zy eten, zoo klein als groot, het gene dat hun van de genen, die aanzitten, gegeven word, nog men dekt voor die kinderen geen andere byſondere tafel. In 't midden van d'eerſte tafel, 't welk d'aanzienlykſte plaats is, en van waar men (dewijl die tafel daar op het hoog ende van de zaal ſtaat) de geheele menigte zien kan, ſit de Syphogrant met ſijn huisvrouwe. Twee uit de meerderjaarigen ſet men hier by. Want aan al de tafelen ſitten ſy met hun vieren by een. Maar ſoo 't gebeurt, dat de Kerk in dat Syphograntendom ſtaat, dan ſit de Prieſter en ſijn vrouw by den Syphogrant, als voorſitter in de vergaderinge. Van wederſijde ſet men de jonge, daarna volgen weder d'oude, en in deſer voegen ſittenſe met huns gelyk door het heele huis by een, en evenwel tuſſchen de meerderjaarigen in: 't welk ſy ſeggen dat daarom ingeſtelt is, op dat de minderjarigen hun wachten ſouden van onbehoorlijke loſſigheid in woorden en gebaar; dewyl men aldus niet aan tafel kan doen of ſeggen, of d'ouden, die 'er overal ontrent ſiiten, worden 't gewaar. Men ſet de gerechten niet op van 't hoog ende tot beneden toe, maar men dient de ſchoonſte gerechten eerſt al d'outſten voor, die op aanſienlijke plaatſen ſitten, daarna helpt men al d'overigen, ſonder onderſcheid te maken. Maar de lekkernyen, die voor d'outſten ſtaan, en niet ſoo overvloe-

dig

dig waren, dat menſe door de heele eetſaale eenen ygelyken kon voorſetten, deelen ſy, na hun goetdunken, de geenen mede, die ontrent hun ſitten. Aldus eert men den ouderdom, en evenwel is 'er niemand, of hy heeft aan die gerechten ſijn deel.

Yder middag en avontmaal beginnen ſy met iet ſtichtelyks te lezen, doch dat evenwel kort valt, op dat het niet verdrietig zou wezen. d'Outſten trekken hier eerlijke bemerkingen uit, maar die niet ſomber, noch onvermakelijk zijn. Doch zy voeren het woord aan tafel niet geduurig alleen, maar hooren ook gaarne de jonkheid ſpreeken, ja helpen hun voordachtelijk aan de praat, om aldus een proeve te nemen van yders imborſt en verſtant, 't welk onder de maaltijd wat vrypoſtiger word. 's Middaags eten zy zoo lang, noch zoo hertig niet, als 's avonts, om dat zy na den middag werken, maar na 't avondmaal hun tot den ſlaap en de nachtruſte begeven, die zy meenen dat bequamer is, om de ſpyze tot gezontheid te verteeren. Men houd'er geen avondmaal zonder 't muſijkſpel: en men heeft'er onder de nagerechten allerhande verſnaperingen. Zy rooken ſpeceryen, en ſprengen welriekende wateren, ja doen alles, dat eenigſins de gaſten vermaken kan. Want op deze kant hellen zy al een weinig te veel, invoegen dat zy oordeelen, dat allerhande ſoorte van wellustigheid (als'er geen hinder uit ontſtaan kan) hun geoorloft is, Zulk een leven dan is het, dat zy met malkanderen in de Stad leiden: maar op het land, daarze zoo dicht niet by een woonen, etenze altemaal elk in hun eigen huis; want daar

is geen huisgezin, daar iets tot nootdruft gebreekt, dewijl het alles van henlieden komt, wat by de Stedelingen genuttigt word.

VAN HET REIZEN

der Utopers.

INdien 't nu gebeurt, dat eenigen begeerte krygen om hunne vrienden, die in een andere Stad woonen, te bezoeken, of om de plaats zelve te bekijken, die bekomt lichtelijk verlof van zyne Syphogranten en Traniboren, ten ware dat'er eenig noodig werk te doen viel. Men laat hun dan in eenig getal gelyk van huis gaan met eenen brief van den Prince, die het verlof behelst, dat hun tot de reize verleent is, en hun den dag stelt, waar in zyn weder t'huis moeten wezen. Men geeft hun een karre met eenen Stadsslave, om de Ossen te mennen en te versorgen: maar de Karre, zoo sy geen vrouvolk in hun geselschap hebben, sendense weder te rug, dewijl hun die te veel ballast en ommeslag maakt. Al is het dat sy niets mede neemen, zy lyden echter op de geheele reise nergens gebrek van, want overal sijnse t'huis. Indiense op eenige plaatse langer dan eenen dag toeven, soo oeffenen sy een yder aldaar hun hantwerk, en worden by de basen van 't selve ambacht heel beleefdelijk onthaalt.

Indien yemand op sijn eigen houtje buiten sijn lantpalen koomt te swerven, en daar op betrapt word, sonder dat hy 's Princen Geleybrief kan toonen, die word met veel smaats en verwijt als ee-

eenen vluchteling weder binnen gebracht, en wedegelijk gehavent; maar koomt hy dat noch eens te klaaren, zoo is de ſlavernije zijn voorland. Of ook ymand beluſt wierde zicht te verluſtigen op 't land, dat onder zyne Stad leid, hy mag het doen op het woord en verlof van Vader en Moeder: maar waar hy ook op het land komt, daar geeft men hem geen eten, of hy moet de take, die voor den noen te doen valt, of zoo veel als men voor het avondmaal gewoon is te werken, eerſt afdoen. Onder deze voorwaarde mag hy overal gaan binnen de lantpalen van zijne Stad; dewijl hy voor 't gemeen alzoo nut is, als of hy binnen de Stad ware.

Gy ziet nu, hoe dat'er geen verlof is van ergens te lanterfanten, geen dekmantel voor de luyigheid, geen kroegen, daar men wijn of bier tapt, geen oneerlijke kotten, geen plaatſen, daar men heimlijk te zamen rot, maar dat men nootwendig in den gewoonen arbeid, of in een eerlijke ledigheid wezen moet, dewijl men onder een ygelijks oogen is. 't En kan niet anders wezen, of daar moet, op zulk een gewoonte des volks, een overvloed volgen van alle dingen; en dewijl een ygelijk daar even veel aan deelachtig word, geſchied het zeeker, dat'er niemand behoeftig, of een bedelaar wezen kan.

Zoo haaſt als het in den Raad te Amaurotum (waar in, gelijk ik gezegt hebbe, jaarlijks drie leden uit elke Stad verſchijnen) koomt te blijken, waar dat ergens het gewas in overvloed geſlaagt is, en wederom, waar dat het ſchraal omkomt, zoo boet men daatlijk de behoeftigheid van d'eene plaatſe met den overvloed van d'an-

dere; en dit doen ſy om niet, zonder eenige vergeldinge t' ontfangen voor de genen, daar zy 't aan geven. Gebeurt het, dat zy zelver ergens gebrek van lijden, zy ſpreeken juiſt de Stad niet aan, die door hun geholpen is, maar ſlechts een ander, daar zy niets aan gegeven hebben.

Aldus is het geheele Eyland niet anders, als of het maar een huisgezin was. Maar als zy hun zelven genoeg verzorgt hebben ('t welk zy achten, dat niet eer gedaan is, of zy moeten voorraad hebben voor twee jaren, om d'onzeekerheid, of alles in 't volgende jaar wel ſlagen zal) dan brengen zy, uit het gene zy overig hebben, graan, honig, vlas, hout, vermiljoen, en purper, vellen, was, ſmeer, leeder, en daar nevens vee, in grooten overvloed naar andere landen toe. Daar ſchenken zy het zevende deel van al hunne waren aan de behoeftigen, al 't overige voor eenen redelijken prijs. Uit dezen koophandel brengenze in hun Vaderland niet alleen die waren, dieze t'huis van doen hebben, ('t welk ſchier niet anders als yzer is) maar noch daar beneven groot overvloed van goud en zilver. En dewijlſe hunnen handel lang gedreven hebben, zynſe nu overal ſoo rijkelijk verſien van ſulke dingen, dat het niet te gelooven is. 't Scheelt hun derhalve tegenwoordig niet veel, of ſy voor gereed gelt, of op dag verkoopen, en het grootſte deel in hunne ſchultbrieven hebben, die ſy echter van de particulieren op goed geloof niet aanneemen, maar de Stad moet in de verbandbrieven, die na gewoonte ingeſtelt worden, voor hunne ſchult inſtaan.

Als den dag van de betalinge vervallen is,

maant de Stad de particuliere ſchuldenaaren om 't geld, en trekt het in de Schatkiſte, en geniet het inkomen van dat geld ſoo lang, tot dat het d'Utopers hen komen af halen. Zylieden eiſchen het meeſtentyd noit wederom: want ſy achten dat het niet redelyk is, de dingen, die hun nergens toe dienen, henlieden af te halen, die daar hun voordeel in ſien. Wyders, als het de gelegentheid ſoo vereiſcht, datſe een ander volk eenig gedeelte daar van leenen willen, dan vorderen ſy 't eindelijk in, of wanneer dat'er oorlog te voeren ſtaat; want daar toe alleen bewaaren ſy t'huis al den ſchat dien ſy hebben, op dat ſy in 't uiterſte gevaar, of in ſchielyke voorvallen, daar door mogen gered worden: voornamelyk om uitheemſche ſoldaten (die ſy liever in gevaar ſtellen, dan hunne borgeren) aan te neemen met rijkelijke ſoldye; want ſy weten wel, dat ſelf de vyanden met veel gelts te koop ſijn, en of door verraad of openbare wederſpannigheid onderling oneenig gemaakt worden.

Om deze reden beware zy eenen onwaardeerlijken ſchat: doch evenwel niet, of het een ſchat was, maar zy houden dien in zulker voegen, dat ik 't my zeeker ſchame te vertellen, dewijl ik vreeze dat mijn reden geen geloof zal vinden; en dit vreeze ik noch des te gerechtiger, hoe meer ik van my zelven bewuſt ben, dat ik, ten ware ik 't zelf gezien hadde, my al heel qualijk zou laten bewegen om eenen anderen geloof te geven, als hy met zulke dingen voor den dag quam. Want dit is ſchier een vaſten regel, dat de genen, die hooren vertellen, even zoo veel geloofs aan de din-

dingen zullen geven, als zy voelen, dat dezelve over een komen met hunne gewoonten. Evenwel, als yemand de dingen met omzichtigheid weegt, zal hy hem mogelijk minder verwonderen, dewijl al henlieder andere gewoonten zoo verre van d'onze verſcheelen, dat ook het gebruik van 't goud en zilver meer na hunne manieren, dan na d'onze geſchikt word. Te weten, dewijl zy geen geld handelen, maar tot zulk een voorval bewaren, dat zoo wel noit en kan voorkomen, als dat het gebeuren kan, zoo is ondertuſſchen het gout en zilver, daar het geld van gemaakt word, by henlieden in dezer voegen, dat het niemand hooger waardeert, dan den aard van de dingenzelve verdient.

Maar wie en ziet niet, hoe weinig dat dan het goud en zilver by het yzer te paſſe komt? want zonder dat kunnen de menſchen zeeker alzoo weinig leven, als zonder vyer en water, daar onderwijl de natuure aan het goud en zilver geen gebruik verleent heeft, dat wy niet gemakkelijk ontbeeren kunnen. 't Is de zotheid der menſchen, die op de zeldſaamheid eenen hoogen prijs geſet heeft. De natuure in tegendeel, heeft, gelijk een goedertiere moeder, al de beſte dingen voor de hand geſet, gelyk de lucht, het water, en d'aarde ſelve; maar d'ydele en onprofytelyke dingen heeftſe in eenen hoek weg geſtommelt. Indien derhalve dit goud en ſilver by hun in eenen tooren wierd opgeſloten, ſoo ſou het volk (gelijk het een dwaſe argliſtigheid heeft) op den Prins en den Raad een quaad bedenken krijgen, dat ſy het volk om den tuin leiden, en uit dien ſchat ſelf eeni-

eenig voordeel trekken wilden: daarna, indien 'er koppen, ſchalen, en andere diergelijke aardig gegraveerde ſtukken uit gemaakt wierden, ſoo begrijpen ſy ſeeker wel, dat de luiden van ſulke dingen, daar ſy eens hunnen ſin op begonden te ſetten, heel qualyk ſouden te ſcheyden wezen, wanneer het eens te gebeuren quam, datmenſe weder ſmelten, en den ſoldaten uitdeelen moſt voor ſoldye. Om deſe dingen voor te komen, hebben ſy een ſeeker middel verſonnen, dat immers ſoo wel over eenkomt met hunne andere gewoonten, als het recht ſtrijdig is met de onſe; weshalve het hier niet wel te gelooven is by de genen, die d'ondervindinge daar van niet gehad hebbende, van het goud ſulk eenen heiligen dag maken, en dat zoo zorgvuldig bewaren. Want zy eten en drinken uit aarde en glaze vaten, die, al is het datſe aardig van fatſoen zijn, echter geen waardy hebben; daar zy ondertuſſchen, niet alleen in de gemeene eetzaalen, maar ook in de particuliere huizen, de waterpotten, en allerhande morsachtige vaten doorgaans van goud en zilver gebruiken. Hier nevens makenze uit dezelve metalen de ketenen en zware boeien, die de ſlaven aan 't lyf hebben. Kort om, al de genen, die iets op hun hoorens hebben, pronken met goude ringen aan d' ooren, dragen goude hoepen aan de vingers, en gaan om den hals met eenen gouden halsband, ja de kruin is hun ook al met goud omvangen.

Aldus bezorgen zy op allerhande maniere, dat by henlieden het goud en zilver niet geacht

word, en gebeurt het, dat, daar al d'andere volkeren ſchier immers zoo pynlijk van deze metalen afſcheiden, als of men hun de darmen uit den buik trok, indien het by d'Utopers de zaak eens vereiſchte, dat men die eens al en d'al moſt uit het land ſmijten, niemand achten zoude, dat hy daar by de waarde van eenen ſtuiver verlies leed.

Hier nevens rapen zy de Paarlen aan den oever, ook op zeekere klippen de Diamanten en Robijnen: evenwel doen zy geen moeite met zoeken, maar zuiveren en ſlijpen de gene, die hun by geval in de hand komen. Hier makenze de kinderen mooy mede, die terwijlze noch klein zijn, daar mede gaan pronken en brageeren, maar als zy, een weinig grooter geworden, beginnen te zien, dat zulke ſnuiſteryen alleen maar van kinderen gedragen worden, zoo latenze die, zonder dat het d'ouders eens hoeven te zeggen, van ſchaamte wegen af, even gelijk onze kinderen, alsze beginnen groot te worden, de bellen, knikkers, en het poppegoed weg ſmijten.

Wat derhalve de gewoonten, die van andere volkeren zoo wijd verſcheelen, wel verſcheidentheid van genegentheden in onze gemoederen kunnen veroorzaken, dat is my noit zoo gebleeken, als in de Gezanten der Anemolien. Deze quamen by mijnen tijd te Amaurotum, en dewijlze gezonden waren, om van gewichtige ſaken te handelen, ſoo was den Raad, daar elke Stad drie leden in heeft, eer ſy noch aanquamen, al vergadert. Al de Geſanten der nabuurige volkeren, die daar te voren geweeſt had-

hadden, wel wetende wat gewoonten d'Utopers over hun hadden, hoe weinig eere dat ſy de koſtelijke kleederen aandeden, hoe gering dat 'er de ſijde geacht wierd, en wat het daar voor een ſchande was, als yemand goud aan 't lijf hadde, waren gewent te komen in ſoo ſlechte en eenvoudige kleederen, als ſy mochten. Maar d'Anemolien, die verder van de hand lagen, en daarom minder met hun omgegaan hadden, als ſy gehoort hadden, dat d'Utopers eenderhande kleederen droegen, en ſlecht in den dos waren, hun in gebeelt hebbende, dat ſy uit armoede ſoo gingen, namen voor, gelykſe meer hovaardig dan wijs waren, ſoo koſtelijk als Goden uitgeſtreeken hun in trede te doen en d'oogen der armen Utopers met den glans van hunne pracht te verblinden.

De Geſanten derhalve, die drie in getal waren, quamen ter poorten in, met een gevolg van hondert perſoonen, altemaal in onderſcheide kleedinge, en meeſt in ſijde of ſcharlaken. De Geſanten ſelve (want in hun land warenſe edelluiden) hadden kleederen aan met goude kanten, groote goude ketenen om den hals, en koſtelijke ringen aan d'ooren, hier nevens braſeletten aan de handen, en de hoeden ſtonden ſtijf van juweelen, die onder de paarlen en geſteenten uitblonken, kort om, alle dingen dienden hun tot cieraad, die by de Utopers den ſlaven tot ſtraffe, of tot ſchande van oneerlijke luiden, of kinderachtige beuzelingen gereekent wierden. 't Was derhalve de pijne waard om te zien, hoe zy bromden, en den kam om hoog ſtaken, als hun koſtelijk gewaad

ver-

vergeleeken met de kleedinge der Utopers, die in groote meenigte voor deur quamen: maar in tegendeel had men geen minder deun, als men begon te merken, hoe averechts dat het uitviel met hunne verwachtinge, en hoe verre zy af waren van die eere en waardeeringe, die zy meenden, datſe zouden bekomen hebben; Want aan al d'Utopers, uitgenomen heel weinigen, die, om iets te verrichten, wel by uitheemſche volkeren geweeſt waren, ſcheen al die pracht en praal een belachelijken toeſtel te wezen, en yder een, die ſlecht in 't habijt was, ontfing van hun eerbiedige groeteniſſchen, als of het de heeren geweeſt waren, daar zy ondertuſſchen de Gezanten zelve zonder eenige eerbewijzing lieten voorby gaan, dewijlze hun, om de dracht der goude ketenen, voor ſlaven aanzagen. Ja gy zoud ook gezien hebben, hoe de kinderen, die nu de paarlen en geſteenten niet meer en droegen, als zy de hoeden der Gezanten daar mede bezet zagen, haar moeder aanſtieten, en tegens haar zeiden: Moeder, ey lieve kijkt toch eens dien grooten Guil draagt noch geſteenten en paarlen, als of hy een kleinen deumis was! Maar de Moeder daar op, en dat noch wel te degen in ernſt: Zwijgt bengel, 't is, meen ik, een van de Gezanten haar tafelgekken. Anderen ſchrolden op die goude ketenen, als nergens toe dieneude dewylſe ſoo dun waren, dat een ſlaaf die gemakkelyk konde van een rukken, wederom ſoo ruim, dat hyſe kon afſchudden, als hy maar wilde, en vry en vrank overal heen loopen. Maar als de Geſanten, een dag of twee daar geweeſt ſijnde, begonden te ſien,

hoe

hoe weinig werks dat men van zoo veel gouds maakte, en dat het daar ruim zoo veel in verachting was, als 't in waarde gehouden wierd by henlieden, ja dat de ketenen en boeien van eenen slaaf, die op de loop geweest was, meer zwaarte van goud en zilver hadden, als zy met hun drien besteet hadden aan hun geheele uitrustinge, zoo trokken zy wel haast hunne wieken in, en dorsten hunne kleederen, daar zy zoo trots op geweest hadden, van schaamte wegen niet weder aandoen: voornaamelijk noch, toen zy wat ommegangs gehouden hebbende met de Utopers, begonden te zien, wat zy voor gewoonten en gevoelen hadden. Want het dunkt hun vreemt, dat'er yemand onder de menschen is, die in den valschen glans van een klein juweeltje of steentje zijn vermaak neemt, daar hy zeeker een sterre ja zelf de zonne kan zien: of dat 'er yemand zoo dol is, die grooter edelman meent te wezen, om dat hy wat fijnder wolle laken aan 't lyf heeft; want deze wolle (al isze noch zoo fijn geweven) is weleer de dracht van een schaap geweest, en het was ondertusschen niet anders, dan een schaap. Het geeft hun ook wonder, dat het goud, daar 't van nature zoo onnut is, nu door de geheele wereld zoo hoog gewaardeert word, dat men een mensch zelve, door wien, en om wiens gebruik het zijn waardy bekomen heeft, veel minder waardig acht te weze, dan 't goud; invoegen dat een plompert, en die zoo veel verstant heeft, als of hy een blok was, en immers zoo beestachtig, als zot is, evenwel gezag heeft over veel wijze en vroome luiden; en dit nergens anders om, dan dat hy een

grooten hoop dukaaten in zijn kas heeft. Maar zoo eenig geval, of eenige ſlimme wetten (die zoo wel als het geval, de dingen t'onderſte boven keeren) dien heer zijnen ſchat koomen t'ontneemen, en tot den geringſten voetveeg van zijn geheel huisgezin over te brengen, zoo ziet men zeeker wel haaſt, dat hy onder 't knechtendom van zijnen knecht raakt, niet anders als eén bylap, die op dien rijkdom word toegeworpen.

Eindelijk, zy zijn noch meer verwondert over d'uitſinnigheid van zulken, die aan de rijken, wien zy niet ſchuldig, noch onderworpen zijn, uit geen ander inzicht, dan om datſe rijk zijn, byna Goddelijke eere bewijzen; en dit noch, daarze hun voor zoo vrek en gierig kennen, dat zy genoeg verzeekert zyn, dat 'er uit zoo veel ſchats, zoo lang als die rijken leven, niet eenen ſtuiver voor hun ten beſten zal wezen.

Deze en diergelijke meeningen zijn hun ten deele eigen geworden uit d' opvoedinge, dewijlze zijn opgetrokken in ſulk een Republijke, welkers wetten en regelen met deſe ſoorten van ſotternye ganſch geene gemeenſchap hebben; ten deele uit de geleertheid en wetenſchappen. Want hoewel 'er in elke Stad weinige ſijn, die ontſlagen ſijnde van allerhanden arbeid, alleen tot de ſtudien geſchikt worden, ſulke namentlijk, waar in ſy van kintsbeen af eenen byſonderen geeſt, verſtant en genegentheid tot de goede konſten bemerkt hebben, ſoo worden evenwel de ſchoolen beſocht van al de kinderen, en al een goed gedeelte des volks, zoo mannen als vrouwen, beſteden al

hun

hun leven lang die uuren, waar in wy gezegt hebben datſe niet hoeven te werken,in de geleertheid en wetenſchappen.

Zy leeren de wetenſchappen in hunne moederlijke tale, want zy is rijk van woorden, en luid niet onaangenaam, ook kan men zijne gedachten daar in wonder wel uitdrucken. 't Is ſchier deſelve die men in een groot gedeelte van die wereltſtreek gebruikt, behalve datſe overal onvolmaakter geſproken word, en hier en daar wat verandert.

Onder al deze Philoſophen, welker namen in deze bekende wereld vermaart zijn, was'er, eer wy daar aanquamen, niet een, daar zy oit taal of teeken van gehoort hadden: en niettemin zijn by henlieden in de Muſijke, Redenkonſt, Cijfer- en Meetkonſt, byna deſelve dingen gevonden, die onſe ouden Leermeeſteren ons nalieten. Eindelijk, gelijk ſy 't byna in alle dingen tegen d'ouden kunnen op halen, ſoo moet men mede ſeggen, dat ſy de vonden van onſe nieuwe Redenkonſtenaars in genen deele bereiken: want by henlieden is zeeker niet een van die regelen gevonden, die kleene kruipers van jongens hier doorgaans uit de kleene Logicalia van buiten kunnen, te weten van de reſtrictien, amplificatien, en ſuppoſitien, hier zoo ſcherpſinnig bedacht. Ten anderenen, 't is'er zoo verre van daan, dat zy bequaamheid zouden hebben om de tweede intentien na te ſpeuren, dat ook de menſch zelve in *Communi*, gelyk men moet zeggen op ſijn ſchools, by niemand van henlieden kon gezien worden, hoewel (gelijk gy weet) een heele Kolos, en grooter dan eenigen Reuze,

ja daar wy hem noch met den vinger toonden en staan wezen. Maar zy zijn uitgeleert in de kenniſſe van den loop der ſterren, en de beweginge der Hemelronden, ja zy ſijn ook ſchrander geweeſt in getee tſchappen uit te vinden van verſcheide fatſoenen, waar mede zy heel fix kunnen afmeeten de bewegingen en gelegentheden van zonne en mane, en van de andere geſternten, die boven hunnen horizont gezien worden.

Wijders, wat aangaat d'onderlinge overeenkoming en afkeerigheid der Planeten, en eindelijk, al dat bedrog van uit de Sterren te voorzeggen, daar hebben zy noit eens gedachten over gehad. Uit zeekere teekenen, daar zy vaſt op zijn door lange ervarentheid; weten zy te voren, of het regenen of wayen zal, en al d'andere veranderingen van lucht en weder. Maar van al die dingen haare oorzaaken, en van't vloeien der zee, en de ſoutheid der ſelver, en in 't kort, van 's Hemels en 's werelts oorſprong en natuure, daar ſpreeken ſy eensdeels ſo van, gelijk onſe oude Philoſophen, eensdeels, gelijk die onder malkander verſcheelen, ſoo wijken deſe mede, daar, daar ſy nieuwe oorſaken der dingen ſtellen, van hun altemaal af, en komen echter met malkanderen in allen deele niet over een.

In dat deel der Philoſophie, 't welk van de ſeden handelt, diſputeeren ſy over ſulke dingen, gelijk als wy: hun geſchil is over de goederen der ſiele, des lichaams, en over d'uitwendige; en of den tijtel van 't goede die alteſamen, of alleen de gaven der ſiele moet toegepaſt worden. Zy redeneeren over de deugd en welluſtigheid; maar

hier

hier in leid hun grootste en voornaamste geschil, waar in men 's menschen geluksaligheid stellen moet', of het in een, of meer dingen is. Doch hier in schijnen sy al wat te veel te hellen na de zy der genen, die de wellustigheid stellen, sulks dat sy 's menschen geluksaligheid in 't geheel, of altyt het grootste gedeelte, daar mede bepalen.

En om u noch meer te doen verwonderen, sy dienen hun, in 't beweeren van sulk een dertel gevoelen, ook van de Religie, schoon dat die statig en gestreng, en soo veel als somber en bars is. Want noit en disputeeren sy over de geluksaligheid, of sy neemen, soo uit de religie, als uit de Philosophie, die op redenen staat, eenige gronden, die sy te zamen vermengen, sonder dewelke sy achten dat de reden uit haar selve te kreupel en swak valt in de ware geluksaligheid na te speuren. Die gronden sijn dusdanig:

Dat de siele onsterffelijk, en door Gods goedertierenheid tot de geluksaligheid geschapen is; dat onse deugden en weldaden na dit leven vergeldinge, en de misdaden straffe te wachten hebben. En al is 't dat dese dingen tot de Religie behooren, zy houden egter, dat men door de reden aangeleid word, tot die dingen te geloven en toe te stemmen: welke indien men koomt weg te nemen, zoo zeggen zy rond uit, dat'er niemand zoo plomp is, of hy zal, 't mag kosten dat het kost, den wellust natrachten, en hier alleen maar voor zorgen, dat de kleine wellust de groote niet in de wege zy, of dat hy zulk eene niet najaage, daar men in vergeldinge de smerte voor

lyden moet. Want zy houden 't voor dollemans werk, de geſtrenge en moeielijke deugd te volgen, en niet alleen te miſſen de zoetheid des levens, maar ook gewillig te lijden 't verdriet en de ſmerte, daar men geen vrucht noch voordeel uit en verwacht; want wat vrucht kan'er wezen, indienge na de dood niets en bekomt, daar gy uw geheel leven onluſtig, dat is, in elende gefleeten hebt? Doch nu en achten zy niet, dat de gelukzaligheid gelegen is in alle welluſtigheid, maar in de goede en eerlijke. Want dat daar toe onze natuure, als tot het opperſte goed getrokken word van de deugd zelve, die enkelijk by de tegenſtrydige Secte, als voor den zetel der gelukſaligheid, genomen word.

Te weten, zy beſchryven de deugd een leven te zijn volgens de natuure, want dat wy daar toe van God geordineert zijn. Maar dat die gene de leiding der Natuure volgt, die de reden gehoorzaamt in het zoeken en vlieden der dingen. Wyders, dat de menſchen door de reden, voor alle dingen, in liefde en eerbiedigheid tot de Goddelijke Majeſteit ontſteeken worden, welke wy te danken hebben; niet alleen daar voor, dat wy ook de gelukſaligheid kunnen deelachtig worden; datſe daarna ons vermaant en aanprikkelt, om, zoo veel doenlyk is, een heel onbekommert en vrolijk leven te leiden, en ons aan eenen ygelijken als medehelpers te bewyzen om het zelve te bekomen dewijl we met hun een zelven natuure deelachtig zijn. Want noit is'er zulk een ſtreng navolger van de deugd, en vyand van den welluſt geweeſt, die u met moeite, en waaken en verdriet in zulker voegen bezwaarde,

de, of hy beval u met eenen d'elende en zwaarigheden van anderen, zoo veel u doenlyk was te verlichten, en hield zulks van wegen de beleeftheid voor lofwaardig.

Indien het nu menſchelijk en beleeft is, dat d'ene menſch den anderen tot trooſt en behoudenis dient, en noch wel meeſt (gelijk'er onder alle deugden geen deugd den mens eigender is) dat hy de moeielijkheid van anderen verlicht, en, met het wegneemen van zijne droefheid, hem het leven vermakelijk, dat is, wellustig maakt, waarom zou de natuur eenen ygelijken niet aanprikkelen, om deſgelyks aan zich zelven te doen? Want een van beide moet hier plaats hebben, is het vermaakelyk, dat is, het welluſtig leven, quaad, gy moet'er niet alleen niemand toe brengen, maar het ſelve ſo veel in uw vermogen is, eenen ygelijken, als ſchadelyk en doodelijk, onttrekken: of indien gy 't aan anderen, niet alleen, als nut en goed, moogt, maar ook moet verleenen, waarom dan niet voornamelijk aan u zelven? dewyl het betamelyk is, dat gy niet minder u zelven, dan anderen, toegedaan zyt. Want als den natuur aanprikkelt om goed aan anderen te wezen, zoo moet gy niet denken dat zy hebben wil, dat gy hard en onbeleeft zult vallen tegen u ſelven.

Het vermakelijk leven dan, zeggen zy, dat is, de wellustigheid, word, als het einde van onze werkingen, ons voorgeſchreven van de natuure zelve; en volgens hare wetten te leven, is by hun de uitbeeldinge van de deugd. Niemand is zoo hoog gerezen boven het lot van 't menſchelijk geſlachte, dat hy alleen de natuure aan 't

herte zou leggen, die al de genen, dieze met de gemeenſchap van een en de zelve gedaante omhelſt, te gelijk op den ſchoot heeft: en daar zy by gevolg de menſchen met reden noodigt tot het bevorderen van een vrolijk leven onder malkanderen, beveeltze u namentlyk wel naarſtig zorge te dragen, dat gy niet in zulker voegen naar uw eigen gemak ſtaat, dat'er een ander voor koomt te lijden.

Zy gevoelen derhalve, dat men niet alleen de contracten, die tuſſchen particuliere luiden gemaakt zyn, moet onderhouden, maar ook de gemeene wetten, die by eenen goeden Prince rechtmatig ingeſtelt ſijn, of by een volk, dat niet tyrannig onderdrukt, noch argeliſtig misleid is, over het deelachtig maken van 's levens gemakken, dat is, over de ſtoffe van welluſtigheid, met gemeene beſtemminge zijn goed gevonden. 't Is wijsheid, als gy, ſonder deze wetten t'overtreden, uw eigen voordeel zoekt: 't is Godvruchtigheid, als het u noch daarenboven te doen is om het gemeen: maar 't is overlaſt, als gy, om uw eigen vermaak te bekomen, eenen anderen het ſijne beneemt; in tegendeel u ſelven iets t'ontneemen, om anderen by te zetten, dat is zeeker een werk van beleeftheid en goedertierenheid; en zelf trekt gy altyt hier uit meer voordeel, als gy'er ſchade bylyd: want niet alleen word het door gelijkheid van weldaden vergolden, maar zelf uwe bewuſtheid van de weldaad, en het herdenken van de liefde en goetwilligheid der genen, die gy weldaden bewezen hebt, veroorzaakt u meer vermaaks in de ziele, dan dat lichamelijk vermaak ſou geweeſt hebben, waar van gy u onthouden hebt. Ein-

Eindelijk, het ontbeeren van een kort en gering vermaak beloont God met een overgroote en eeuwigduurende vreugde, 't welk de religie een gemoed, dat wat medegevoelig is, lichtelijk vroed maakt. Zy derhalve, na datſe de zaak wel gewogen en herkaaut hebben, houden in dezer voegen voor vaſt, dat al onze werken, en de deugden zelve daar onder gereekent, eindelijk op de welluſtigheid, als het einde, gelukſaligheid, zien.

Zy noemen de welluſtigheid al de beweging en ſtant van lichaam en ziele, waar in men zich natuurlijker wijze behaagt. En 't is geen loſſigheid, dat zy 'er de natuurlijke begeerte by voegen. Want gelijk alles wat van natuure vermakelijk is, en daar met geen onrecht na geſtaan noch iet anders, dat vermakelijker is, by verloren word, noch daar geen moeielijkheid op volgt, niet alleen met de zinnen, maar ook met de rechte reden over een komt: zo mede al die dingen, die buiten de ſtreek der natuure onder de menſchen, die malkanderen met valsheid pajen, voor zoet en aangenaam gereekent worden (even als of het in hun macht ware, zoo wel de zaken, als de woorden te veranderen) gevoelen zy dat niet alleen weinig uitrechten tot de Gelukzaligheid, maar ook tot groote verhindering ſtrekken, en dit noch daarom, dewijlze in de geenen, die eens daar aan vaſt raken, den geheelen geeſt bezetten met eenen valſchen waan van welluſtigheid, zulks dat 'er nergens eenig open blijft voor de ware en rechte vermakelijkheden. Want daar zijn vry veele dingen, die, daarze uit haar eige natuure niet

aangenaams, maar , dat meer is, een groot deel noch al veel bitterheid hebben, evenwel, door d'ydele verlokking der booze begeerlijkheden, niet alleen voor d'opperſte wellusten gehouden, maar ook gereekent worden onder de voornaamſte oorzaaken , daar men om leeft.

Onder deze ſoorte van ingebeelde vermaakelijkheid ſtellen ſy de genen, van welken ik te voren verhaalt hebbe , die , hoe ſy beter tabbaart aan hebben, hoe ſy hun ſelven daarom te beter dunken ; en in dees eene ſake is hunne dooling tweevoudig. Want ſy ſijn ſoo wel bedrogen, als ſy meenen dat hunnen tabbaart uitmunt , dan in d'uitmuntenheid van hun ſelve. Want waarom is het ſijn laken toch beter, als het grove, indien gy op het einde let , daar men de kleedren om gebruikt? Zy lieden echter als of ſy in natuure, en niet in dooling uitſtaken , ſteeken den kam om hoog, en gelooven dat hunne waardigheid ook eeniger mate daar door koomt aan te groeien : dit maakt dat ſy de eere, daar ſy in een eenvoudig kleed niet eens na ſouden derven denken, voor een prachtig habijt eiſchen, als of ſy hun van rechts wegen toequam , en datſe hun verſtooren, als men hun met weinig eerbiedigheids voorby gaat. Maar ſelf deſe ydele en onprofytelijke eere, die men ons aandoet , behoortſe niet tot deſelve uitſinnigheid ? Want wat geeft het voor natuurlyk en waarachtig vermaak, dat een ander ſijn hooft ontdekt, of ſich moede maakt met de knyen te buigen? Zal hy uwe ſmerte in de knyen ſoo geneſen, of d'uit-

d'uitſinnigheid, die u in'thooft ſchort, verdryven? 't Is te verwonderen wat'er in dezen droom van ydele vermakelijkheid wel aangenaame zotheid gevoelt word by de genen, die door den waan van edelheid hun zelven vleyen en kittelen, dat het hun te beurte viel uit zulke voorouders geboren te worden die op een lange ry voor rijke luiden (want den adel beſtaat nu nergens anders in) gehouden zijn, voornamelijk in landeryen: ja hun dunkt datſe niet een hair onedelder zijn, ſchoon dat hun van hunne ouders niets en is nagelaten, of datſe, het gene hun was aanbeſtorven, verſlempt hebben.

By zulk een ſoorte zetten d'Utopers de genen, die hun aan juweelen en ſteentjens (gelijk ik gezegt hebbe) vergaapen, en meenen datſe eenigſins Goden geworden zyn, indienze eens eenen uitnemenden ſteen bekomen, voornamelijk van zulk een ſoorte, die in hunnen tijd by hun volk hoog gewaardeert word, want een en dezelve ſoorte zijn niet by eenen ygelyken, noch t'allen tijde in waarde: maar zy willen dien ook bloot hebben, en niet, wanneer hy in 't goud ſtaat: ja ook noch zoo niet, of de verkooper moet met eede beveſtigen, en borge ſtellen, dat het een oprecht juweel, en oprechten ſteen is, zoo bezorgt zynze dat hunne oogen toch met eenen oprechten ſteen, en niet met eenen valſchen, ſouden bedrogen worden. Maar waarom ſchept gy in 't kijken minder vermaak in eenen nagemaakten ſteen, daar uw oog dien niet onderſcheide kan van eenen oprechten? Zy behooren u beide in gelyke waarde te weeſen, en dat ſeeker immers ſoo wel, als of gy blind waart.

Maar

Maar zulke nu, die d'overtollige rykdommen opleggen, niet om met eenig gebruik van dien overvloed, maar alleen met de gedachten hun te vermaken, verblydenze hun waarachtig, of is het niet eer een valsche vreugde, die hun beguichelt? Of zulke, die door een andere dolligheid het goud, dat zy niet zullen gebruiken, en misschien ook niet meer zien zullen, gaan in d'aarde delven, en uit vreeze of zy 't verliezen mochten, verliezen? Want wat is anders het begraven, daar noch gy, en misschen niemand van alle menschen eenig genot van trekt? gy niettemin, als uwen schat weg gestommelt is, springt op van vreugde, even als of uw gemoed nu van geen zwaarigheid wist. Maar zoo een dief hier achter komt, en gy, onswetende van die dieverye, tien jaren daar na koomt te sterven, wat is 'er u in al die tien jaren, die gy noch geleeft hebt, na dat het geld gestolen was, aan gelegen geweest, of het gerooft, of dat het bewaart was? 't Is zeeker, dat het genot al een en 't zelve by u geweest is.

By zulke dwaaze vreugden zetten zy de tuisschers en dobbelaars, van welker zotheid zy wel gehoort, maar noit ondervinding gehad hebben, ook noch de jagers en vogelaars. Want wat leit'er toch, zeggen zy, voor vermaak in, dat gy de steenen in 't Schaakbord smyt, 't welk gy zoo dikwils gedaan hebt, invogen dat, indien'er al eenig vermaak in gelegen ware, daar zou echter afkeerigheid ontstaan uit het menigvuldig hanteeren? Of wat kan'er zijn voor aangenaamheid, of niet liever walging, in het huilen en bassen der honden te hooren? Of waarom voelt

men

men meer vermaak, als een hond eenen haas jaagt, dan als d'eenen hond den anderen naloopt? Te weten, 't is even het zelve, dat'er geschied, want men loopt'er, indien het u om loopen te doen is: maar indien gy u laat ophouden, dat zy 't wild om hals brengen, en voor uwe oogen verscheuren zulle, gy behoort u veel eer door barmhertigheid te laaten bewegen, daar gy ziet dat een haasje van eenen hond, een zwak gedierte van een sterk, een vluchtig en blohertig van een verwoed, en eindelijk, een onnoozel van een wreed dier verscheurt word.

d' Utopers derhalve hebben deze geheele jachtoeffeninge, als een werk, dat vrye luiden niet en betaamt, overgegeven aan de vleeschhouwers, een hant-werk, waar mede zy, gelykwe boven gezegt hebben, de slaven begaan laten, en zy houden het jagen voor het verachtste gedeelte van dat handwerk, maar desselven overig werk zoo wel nutter, als eerlyker, dewyl dat meer ten voordeel dient, en de dieren daar in alleen maar om den nootdruft geslacht worden, daar de jager uit 't ombrengen en verscheuren van een onnoozel diertje niet anders, dan zyn vermaak zoekt. Welke begeerte van het ombrengen, zelf ook in de beesten, te zien, hun gehouden word oorspronkelyk te wezen uit een gemoed, dat tot wreetheid neigt, of dat eindelijk door 't geduurig hanteeren van zulk een dolle vermakelijkheid, tot de wreetheid over vloeit. Hoewel dan deze en meer diergelijke dingen (want men zou werk hebben met optellen) onder de menschen in 't gemeen voor wellusten gerekent wor-

worden, zy echter, dewyl'er geen natuurlyke aangenaamheid in is, houden 't vast en zeeker, datse met het waarachtig vermaak gansch geene gemeenschap hebben. Zy wyken ook niet één hair breet van hun gevoelen, al is het, dat'er in 't gemeen de zinnen door gekittelt worden, het welk een werk van de wellustigheid schijnt te wezen: Want het en komt niet toe by de zaak zelve, maar by henlieder verdorve gewoonte, dat de bittere dingen hun zoet en aangenaam dunken: even gelyk het is met de zwangere vrouwen, die, om dat haar de smaak bedorven is, het pik en smeer zoeter dan honig achten. Maar echter sal de wellustigheid alzoo weinig als andere dingen, van haar natuure veranderen, om dat yemants oordeel door ziekte of door gewoonte verbastert is.

De wellustigheden, die d'Utopers voor waarachtige belyden, bestaan in verscheide soorten. Want eenige schryven zy de ziele, eenig den lichame toe. In de ziele stellen zy 't verstant, en die zoetigheid, die uit de beschouwing der waarheid geboren word. Hier by voegenze de heugenis van een leven, dat wel is aangeleid, en de gewisse hope der toekomende goederen.

De wellustigheid des lichaems deelen zy in twe gedaanten, waar van d'eerste die gene is, die de zinnen met dringende aangenaamheid besproeit, 't welk geschied eensdeels door de versterkinge van die deelen, die door onze natuurlyke warmte zijn afgement; want dese herstelt men door spijse en drank: eensdeels wanneer men loost het gene, daar het lichaam te veel van overladen is, de-

dese word gevoelt, wanneermen de darmen door den afgang reinigt, of besig is met krabben of versamelen, of dat het jeuksel van enig deel met wryven verdreven word. Maar somwylen ontstaat 'er wellustigheid, die onze leden niets komt te verleenen, daarse na haken, noch weg te neemen, daarse van beladen sijn: wyders, die evenwel onse sinnen door een verborgen geweld, maar kleene beweginge, koomt te kittelen en te vermaken, en tot haar te trekken, hoedanig een dat'er ontstaat uit de Musijke.

Voor de tweede gedaante van den lichamelijken wellust neemen zy de gene, die in eenen stillen en een evenmatigen stant des lichaams bestaat, dat is namentlijk, de gezontheid van eenen ygelijken, niet belemmert met eenig gebrek of quale. Want al komt die soorte van wellust zoo niet uit, en al roertse de zinnen minder, dan die opgezwolle graagte van eten en drinken, des niettemin wordze by veelen de voornaamste gereekent, en schier al de Utopers erkennenze als de grontvest en steun van al de wellustigheden, dewijl zy alleen is de gene, die den staat onzes levens wenschelijk en aangenaam maakt, en dat 'er, zonder haar bywezen, voor geenerhande wellustigheid ergens eenige plaatse koomt over te blyven: want heel zonder smerte te wezen, als 'er de gezontheid niet by en is, word zeeker by henlieden geen wellustigheid, maar verdoofheid geheeten.

't Is nu al lang geleden, dat zy verworpen hebben 't gevoelen der genen, die dreven dat men de vaste en bestandige gezontheid (een ge-

geschil, daar men by henlieden ook hevig over gedisputeert heeft;) daarom voor geene wellustigheid houden most, om dat, zeidenze, haar tegenwoordigheid niet kon gevoelt worden, als 'er niet eenige beweging van buiten quam. Maar nu komenze in tegendeel schier altemaal hier in met malkanderen over een, dat de voornaamste wellustigheid in de gezontheid bestaat. Want is de ziekte, zeggen zy, vermengt met smerte, die een geslagen vyand is aan de wellustigheid, zoo wel als de ziekte aan de gezontheid; waarom zou van gelijken de wellustigheid haar niet met de bestandige gezontheid vermengen? Want zy achten, dat het tot deze zake niets en doet, of men de ziekte zegt de smerte te wezen, of dat 'er de smerte mede vermengt is, om dat dit alle beide op een uitkomt. En is de gezontheid de wellustigheid zelve, of veroorzaaktse nootwendig de wellustigheid, gelijk de warmte van 't vyer ontstaat: zoo heeft menze zeeker van wederzijde, zulks dat henlieden, die een vaste gesontheid hebben, de wellustigheid niet ontbreeken kan.

Behalve dit, wanneer wy eten, seggense, wat geschied 'er anders, dan dat de gesontheid, die vast begon te beswijken, tegen den honger met de spijse haren medegesel vecht? en wanneerse die allengs begint te bemachtigen, soo brengt self die vorderinge tot de gewoone frisheid, de wellustigheid in, waar door wy sulk een verquikking genieten. Maar sal dan de gesontheid, die in den strijd vrolijk is, haar niet verheugen, als sy de verwinning bekomen

heeft

heeft? En eindelijk gelukkig geraakt ſijnde tot de vorige ſterkheid, daar het haar in 't geheele gevecht alleen om te doen was, ſalſe dan daatlijk ongevoelijk en doof worden? ſalſe van hare goederen geen kennis dragen, en daar niet om geven? Te ſeggen dat de geſontheid niet gevoelt word, achten ſy verre buiten de waarheid te weſen. Want wie is 'er wakende, zeggen zy, die niet en gevoelt, dat hy gezont is, indien hem niets en ſchort? wie is 'er met ſulk een groote verdooftheid of ſlaapſiekte bevangen, dat hy niet en belyd, dat hem de gezontheid vermakelijk en aangenaam is? Maar wat is anders de vermakelijkheid, dan wellustigheid met eenen anderen naam? Zy hangen dan voornamelijk aan de wellustigheden der ziele, als de gene, die zy houden voor de beſte en voornaamſte, welker grootſte gedeelte na hun gevoelen uit d'oeffeninge der deugden, en de bewuſtheid van een vroom leven ontſtaat.

Onder de wellustigheden, die lighamelijk zijn, geven zy den prijs aan de gezontheid: want zy ſtellen, dat men na d'aangenaamheid van 't eeten en drinken, en na alles, waar diergelyk vermaak in ſteekt, wel moet begeerig zijn, maar niet, dan ten opſigte van de geſontheid. Want dat ſoodanige dingen niet uit haar ſelve genoeglijk zijn, maar voor zoo veel zy d'ongeſontheid, ons heimelijk bekruipende, wederſtaan.

Derhalven gelijk by genen wyzen man de ziekte liever zijn af te bidden, dan om geneeſmiddelen te wenſchen, en de ſmerten lie-

ver te verwinnen, dan zich te laten vertrooſten: zoo zou het van gelyken ook beter weſen, deze ſoorte van welluſtigheid niet te behoeven, dan daar mede vermaakt te worden.

In welke ſoorte van welluſtigheid indien iemand ſich gelukſalig komt te agten, die moet ook bekennen, dat hy dan eerſt regt gelukkig zal weſen, indien hem ſulk een leven gebeurt, dat geleid word in geduurigen honger, dorſt, jeuking, eten, drinken, wryven en krabben; doch wie en ziet niet, dat dit zoo wel een vuil, als een elendig en jammerlyk leven zou zijn?

Deſe welluſtigheden zijn zeker de geringſte van allen, als geenſins zuiver en opregt, want noit en komenze ons over, of zy zijn vereenigt met de ſtrydige ſmerten; te weten, den honger is gekoppelt aan de welluſtigheid van 't eten, en dit gaat noch heel ongelijk toe: want niet alleen is de ſmerte geweldiger, maar ook langduuriger; zy komt 'er ook eer, dan de welluſtigheid, en word niet gedemt, of de welluſtigheid vergaat met eenen. Zy achten derhalve dat duſdanige welluſten niet hoog te waardeeren zijn, en niet anders, dan voor zoo veel zy ten nootdruft dienen. Evenwel zijn zy 'er ook mede verſien, en erkennen met een dankbaar herte de goedwilligheid van de moeder Natuure, die hare ſpruiten ook met een vleyende aangenaamheid weet te lokken tot het gene, 't welk noodwendigheids halven zoo geduurig gepleegt moſt worden. Want hoe laſtig zou ons het leven vallen, indien deſe dagelykſche ziekten van dorſt en honger, met vergif-

ten,

ten, en bittere geneesdranken moeften verdreven worden, even gelijk andere qualen, die ons zoo dikwils niet en bezoeken?

Ook de Schoonheid, de fterkte, en rapheit van leden, worden by henlieden, als eigene en genoegelijke gaven der natuure, niet verwaarlooft. Ja 't is hen ook te doen om die wellufligheden, die door d'oogen, ooren, en neusgaten genooten worden, als die ons leven dienen tot vermakelijke fauffen, die de menfch, door den wil der natuure, als een eigen en byfonder goed befit; want daar en is geen andere foorte van dieren, dat hem verwondert over de gedaante en fchoonheid der wereld, of behagen fchept in eenige reuken, dan alleen tot het onderfcheiden der fpyzen, of dat eenig begrijp heeft van gelijkluidende, en onderling verfchillende klanken.

In alles nu hebben zy deze voorzorge dat het meerder geen hinder koome te lijden van 't mindere, of dat de fmerte niet t'eeniger tijd uit de wellufligheid rijze, 't welk na hun gevoelen nootwendig volgen zal, indien de wellust oneerlijk is. En zeeker, 't cieraad der fchoonheid te verachten, de fterkheid af te flijten, de rappigheid in luiheid te veranderen, het lighaam met vaften uit te mergelen, zijn gezontheid te verkorten, en al de andere minnelijke gaven der natuure te verwerpen, dat achten zy niet beter als dollemans werk, en zoo wel wreetheid tegen zich zelven, als groote ondankbaarheid tegen de natuure, waar aan men, als of men zich niet gewaardigde in haar eenigfins gehouden te wezen, alle gunftbewijzen opzegt:

of het moet zoo bykomen, dat yemand zich van al dit gerief ontbloot, om des te vyeriger het welvaaren van anderen, en van 't gemeene beste te verzorgen, voor welke moeielijkheden hem een grooter wellustigheid van God te wachten staat; want dan blijft hy onbesproken van, niemand ten goede, zich zelven maar te plagen om eenen ydelen schijn van de deugd te hebben, of om te beter gehard te wezen tegen den aanval van tegenspoeden, die mogelijk hem nooit overkomen zullen.

Dit is d'Utopers hun gevoelen van de deugd en wellustigheid, en zy houden, dat 'er by de menschelijke reden geen waarachtiger is te bedenken, of de religie, die van boven komt, most den mensch noch iet heiligers ingeven. Of zy nu hier in wel of qualijk gevoelen, daar lijd de tijd geen onderzoek van, ook is het niet nootwendig, dewyl wy maar aangenomen hebben hunne wetten en gewoonten te vertellen, en niet te verdedigen. Evenwel, deze instellingen mogen zyn, zooze willen, men zal my niet doen gelooven, dat 'er ergens braver volk is, of eenige Republijke, die gelukkiger bloeit. Van lichaam zijnze vlug en wakker, meer van krachten, dan 't hun is aan te zien, evenwel mogen zy in stal en lengte voor mannen doorgaan. En hoewel hun land niet overal vruchtbaar, noch de lucht heel gezond is, zy wapenen echter door geregeltheid van leven hun zoodanig tegen de lucht, en weten de gebreken van den grond door hunne naarstigheid zoo te helpen, dat men nergens ter wereld het vee en de vruchten overvloediger ziet opkomen,

of

of menschen vind, die zoo wakker van lijf en leden, en zoo weinige ziekten onderhevig zijn.

Men ziet derhalve niet alleen, dat 'er het werk, 't welk den lantbouwers eigen is: vlijtig gedaan word, te weten, datse het land, 't welk uit quaataardigheid geen tier heeft, met hun vernuft en arbeid te recht brengen, maar elders vindmen bosschadyen van menschen handen ten wortel toe uitgeroeit, en elders, daarze geplant staan. In welke zake niet gezien word op het aanwinnen van vruchtbaar land, maar op de gereetheid van 't sleepen en voeren, om by de zee, of rivieren, of zelf by de Steden, het hout wat dichter te hebben; want men kan gemakkelijker met de vruchten over weg raken, dan dat men met het hout van zoo verre zou koomen sleepen.

't Volk is 'er van natuure spraaksaam, vrolijk, scherpsinnig, tot ledigheid genegen, en geduldig genoeg om de handen aan 't werk te houden als 't wezen moet. Maar anders zijn zy 'er zoo heet niet op, daar zy echter in het werk van den geest noit moede worden. Als zy ons eens hoorden spreeken van de geleertheid en wetenschappen der Grieken (want onder de Latijnen was niets, daar het scheen dat zy veel werks van zouden gemaakt hebben, uitgesondert van de Historyschryvers en Poëten) zoo was het te verwonderen, met wat een begeerte zy aanhielden, dat zy die doch, by middel van onse vertalinge, leeren mogten. Wy begonden dan lessen te doen, maar dit voor eerst meer uit inzicht van hen niet te doen denken,

ken, dat ons dien arbeid verveelde, als wel, om dat wy 'er eenige vrugt uit verhoopten: maar wy waren 'er niet lang aan geweest, of hunne naarstigheid brogt te wege, dat wy al daatlijk gewaar wierden, dat onze moeite niet te vergeefs zou wezen. Want zy begonden de letteren zoo gemakkelijk na te schryven, de woorden zoo rond uit te spreeken, zo gezwind van buiten te leeren, en zo net en volkomen op te zeggen, dat wy 't voor een mirakel zouden genomen hebben, indien niet het meerendeel van henlieden het puikje van hunne Scholen geweest was, en alrede tot rypheid van jaren gekomen; want behalve de genen, die uit hun zelven tot dese studie quamen, had 'er ook de Magistraat eenigen toe uitgekozen.

Het leed derhalven geen drie jaren, of zy wisten weg met alles, wat hun in de tale voorquam; en zy zouden de goede Autheuren onbelemmert lezen, indien 'er in de boeken geen fouten waren. En zeker, na ik gisse, soo is hun die tale daarom te gemakkelyker in 't leeren gevallen, dewylze eenigsins met henlieden vermaagschapt was. Want ik vermoede dat dit volk zijnen oorsprong heeft uit Grieken, om dat hunne sprake, die met de Persiaansche wel meest over een komt, noch eenige kentekenen van de Griekische behoud in de namen der Steden en Overigheden.

Toen ik mynen vierden tocht zou gaan doen, bragt ik een goed getal boeken, in plaats van koopmanschappen, aan boort, om dat ik vast voorgenomen hadde, liever noit, dan schielyk weerom te komen: dies hebbense van my de

meeste

meeſte werken van Ariſtoteles, ook Theophraſtus van de planten, maar tot mijn leetwezen op veele plaatſen geſchonden. Want terwyl wy voeren, quam'er een aap achter het boek, dat juiſt by verzuim open lag, die, ſpeelziek en dertel, hier en daar eenige bladers daar uyt trok, en aan ſtukken ſcheurde.

Van de Letterkonſtenaars hebbenze niemand als Laſcares, want Theodorus Gaza en had ik niet ſcheep genomen, ook liet ik hun geen woordenboeken als van Heſychius en Dioſcorides. Van Plutarchus boekjes houdenze heel veel, en zy kunnen hun niet zat leſen aan de ſnakeryen en aardigheden van Lucianus. Uit de Poëten hebben zy Ariſtophanes, Homerus, en Euripides, als mede Sophocles by Aldus Manutius heel kleintjes gedrukt. Uit de Hiſtoryſchryvers Thucydides, en Herodotus, ook Herodianus. Ja in de Geneeskonſte had ook mijn reiſgenoot Tricius Apinatus met hem medegebragt eenige kleene ſtukjes van Hippocrates, en de kleene Konſt van Galenus, van welke boeken zy veel werks maken: want al is het zoo, dat 'er ſchier geen volk in de wereld de Geneeskonſte minder van doen heeft, zoo houdmenze evenwel nergens in grooter eere, en dit alleen daarom, dewyl de kenniſſe derzelver by henlieden gerekent word onder de ſchoonſte en nutſte deelen der Philoſophie; door welker middel wanneerſe de verborgentheden der natuure doorgronden, ſoo dunkt hun, datſe niet alleen daar uit byſonder vermaak genieten, maar ook in groote gunſt raken by den Schepper en Oorſprong van de Natuu-

tuure: want zy houden dat deſelve, na den ſtijl van al d'andere Konſtenaars, het zigtbaar gebouw van deſe wereld ten toon geſtelt heeft aan den menſch, dien hy alleen bequaam gemaakt heeft tot zulk een gewigtige zake; en dat daarom een naaukeurig en vlytig beſchouwer, en verwonderaar van zijn werk hem liever en waarder is, dan zulk een, die, als een redeloos gedierte, noch trek noch beweging gevoelt, om zulk een groot en heerlijk wonderſtuk te bezigtigen.

d'Utopers derhalven, die hun vernuft in de geleertheid geſcherpt hebben, zijn byſonder gaauw in het vinden der Konſten, die eenigſins dienen kunnen om met weinig ommeſlag gemakkelijk te leven. Evenwel hebbenſe ons twee Konſten, het drukken, en papier maken, dank te weeten; ons echter niet alleen, maar ook vry een goed gedeelte hun zelven: want als wy hun de Boeken, by Aldus op papier gedrukt, lieten ſien, en van de ſtoffe, daar men 't papier van maakt, en van den letterdruk praat hadden, en meer zeiden, dan wy beduiden konden (want daar was niemand van ons, die hem op het een of het ander handwerk verſtond) ſoo hebben ſy aanſtonds wel ſnedig geraden, hoe 't in ſijn werk ging, en daar ſy te voren niet dan op vellen, baſten, en bladers ſchreven, begonden ſy daatlijk het papier maken, en letterdrukken in 't werk te ſtellen. Dit wilde ſoo in 't eerſte niet voort, maar toen ſy 't meermalen beſochten, wierden ſy wel haaſt fix op alle beide, en hebben 't ſoo verre gebragt, dat indienſe maar Griekſche Ko-

pyen

pyen hadden, hun geen boeken ſouden kunnen gebreken. Maar nu en hebbenſe niet anders, dan ik genoemt hebbe, 't welk echter, dewylſe den letterdruk hebben, nu by henlieden al in veele duizenden exemplaren verſpreit is.

Zy zijn heel begeerig te hooren, wat 'er over al in de Wereld omgaat: indien 'er derhalven yemand komt om hun land te beſien, die wat geeſt en verſtant heeft, of door ſijn langduurig reizen veel van vreemde landen weet te vertellen, (om welke reden dat onſe komſte hun aangenaam was) dien ontfangen ſe met de grootſte minzaamheid van de wereld.

Wyders ziet men heel weinig, dat iemand daar komt om zijnen handel te dryven. Want wat ſouden zy 'er doen, of zy moſten 'er met yſer komen, of met goud en zilver, dat zy 'er liever ſouden van daan halen? Behalven dit achten ſy 't wel ſoo geraden, dat de dingen, die ſe t'overvloedig hebben, niet van anderen daar gehaalt worden, maar dat ſyſe ſelfs uyt het land voeren; want dus doende leeren ſy d'uitheemſche volkeren beter kennen, en onderhouden met eenen de kenniſſe en 't gebruik van de Zeevaart.

VAN DE SLAVEN.

d'UTopers en houden niet tot ſlaven de genen, die in den oorlog gevangen zijn, of zy moſten dien zelf gevoert hebben, nochte de kinderen der ſlaven, ja ook niemand, dien zy, by andere volkeren een ſlaaf zijnde,

bekomen kunnen ; maar zulke, die by hun met quaatdoen de ſlavernye verdienen , of die by uitheemſche volkeren (welke ſoorte wel het meeſte getal maakt) om hunne begane miſdaad verwezen zijn. Want veele van zulken brengen zy in hun land , die hun ſomwijlen weinig geldts koſten , en immers zoo veel om niet toegeſmakt worden

Dit ſlag van ſlaven houdenze niet alleen geduurig aan 't werk, maar ook in de boejen ; echter handelen zy ſtrenger met de inboorlingen, aan dewelke zy achten dat minder zalve te ſtrijken is, en datſe wat felder roede verdient hebben, dewijlze hun van de boosheid niet hebben kunnen onthouden , ſchoon datſe van jongs op zoo zorgvuldig opgevoed , en in de deugd onderwezen zijn.

't Is by hun een andere ſoorte van ſlaven , wanneer eenigen, die naarſtig zijn , en by ander volk niet kunnen voortraken, in hunne armoede vrywillig onder hun de ſlavernye verkozen hebben. Deze houden zy in eere , en , uitgezondert dat men hun wat meer als de borgers laat arbeiden, als zijnde zulken, die het werken gewent zijn, zoo ſcheelt het niet veel, of zy hebben 't zoo goet als zy lieden ; willenze vertrecken ('t welk zelden gebeurt) men houd hun niet tegen hunnen dank, noch laat hun met ledige handen heen gaan.

De zieken, gelijk ik gezegt hebbe, neemenze met groote genegentheid waar , en laten niets achterwege , dat zoo in 't bezorgen van de geneesmiddelen, als keukenkoſt, tot hunne gezontheid kan dienen. Ja, als de zieken buiten

hope

hope zijn van weder gezond te worden, gaan zy 'er by zitten, houden zoete praat tegen hun, en wenden, zoo veel hun mogelijk is, alle verquikkingen aan tot hunne vertroostinge. Doch zoo 't gebeurt, dat de ziekte niet alleen ongeneesselijk is, maar ook zonder ophouden lastig en pijnlijk valt, dan komen de Priesteren en Overigheden den lijder aanspreeken, en vermanen hem, dewijl hy toch met zijn leven niet meer weet uit te rechten, en anderen moeielijk, en hem zelven lastig zijnde, nu maar een levend lijk is, dat hy niet by hem zelven besluite die pest en quale langer te voeden, of in het sterven zwarigheid stelle, dewijl het leven zijn torment is; maar dat hy gewapent met goede hope, hem zelven uit dat bitter leven, als uit een gevangenhuis, of pijnbank, verlosse, of anders met zijnen wil gedooge, dat anderen hem daar af helpen; dat hy hier aan wijsselijk zal doen, dewijl de doot hem geen gemak, maar d' elende en pijne benemen zal; ja dat het ook Godvruchtig en heilig werk zal wezen, om dat hy daar in koomt te volgen den Raad der Priesteren, die de Tolken van God zyn. De genen, die hun hier in gehoor geven, eindigen het leven uit hun zelven met vasten, of men beneemt het hun onder 't slapen, zonder datse 't gevoelen. Zoo te sterven houdenze voor eerlyk, maar niemand doodenze tegen zynen dank, noch laten ontrent hem eenige gedienstigheid achterwege. Doch indien 't gebeurt, dat yemand hem zelven koomt te dooden, zonder dat het bestemt is by de Priesters en Overigheden, dien achtenze noch d' aarde noch

noch 't lijkvyer waardig, maar het lichaam word onbegraven met ſchande in een Moeras geworpen.

Het vrouvolk en trout 'er niet, of zy moeten achtien jaren oud zyn; en het manvolk noit onder de twee-en-twintig. Zoo men bevind, dat de jongman of dochter d'eerbaarheid in 't heimelijk te buiten gegaan hebben, eer datſe getrout zyn, men ſtraft hem of haar wel degelyk, en zy mogen met malkanderen niet trouwen, of de Prins moet hen de miſdaat vergeven. 't Gedijd ook den huisvader en de huismoeder, in welkers huis deze ergerniſſe geſchied is, tot groote oneere, als ofze onachtſaam geweeſt waren in hunnen ſchuldigen plicht waar te neemen. Dat zy zoo ſtreng vallen in zulk eenen misſlag te ſtraffen, komt daar van daan, dewylze tegemoet zien, dat, indien, men 't onwettig verzamelen niet naarſtig koomt te beletten, weinigen malkanderen in 't huwelyk regt zullen beminnen, waar in zy zien, datſe met een perſoon al hun leven moeten overbrengen, en daarenboven al moeielykheden uitſtaan, die aan dat werk vaſt zyn.

Eindelyk, in een portuur te kiezen, word'er by henlieden een gewoonte wel ſcherp en naaukeurig onderhouden, hoewel wy die voor heel ongerymt en belachelijk hielden. Want een eerbaare en bedaagde huismoeder toont de vrousperſoon, 't zy datſe maagd is, of weduwe, aan haren vryer moedernaakt, en een eerlyk degegelyk man zet van gelyken den vryer zonder kleederen aan zy Matres te toon. Toen wy deze manier als onbehoorlyk beloegen, en haar niet goed

goed en keurden, schreeuden zy in tegendeel over de groote dwaasheid van andere volkeren, die in het koopen van een paard, daar niet veel gelts aan hangt, zoo voorzichtig zyn, dat zy, al staat het zoo goed als naakt voor hun, even wel geen bod daar na bieden willen, of de zadel, en 't behangsel moet'er af genomen zyn, op datse sien mogen, of 'er onder al dat deksel niet eenige zweering verholen zy: en des niettemin in een portuur te kiezen, waar uit hun vermaak of afkeerigheid al hun leven zal aanhangen, zoo achteloos te werk gaan, dat zy de heele vrouspersoon noch qualijk uit een hand breette (want men ziet anders niet als 't aansigt) komen te waarderen, en tot hun te neemen met luk of raak, of zy 'er wel vreedsaam meê leven zullen, indien 'er naderhand eenig letsel gevonden word. Want altezamen zynze zoo wys niet, dat het hun alleen om de deugd te doen is, en zelf in de huwelyken der wyze luiden trekken de deugden des gemoeds eniger mate haar aangenaamheid uit de lichaamelyke gaven. En 't is zeeker wel mogelyk, dat'er onder die kleederen zulk een vuil gebrek schuilt, dat de genegentheid van den man t'eenemaal vervreemden zal van de vrouwe, wanneerze zoo verknocht zijn, datse na den lichame niet scheiden mogen.

Gebeurt het, dat diergelyke gebreeken door eenig toeval ontstaan, wanneerze getrout zyn, dan moet een yder geduldig in zijn lot wezen: maar de wetten moeten een schot schieten, dat niemand te voren bedrogen word. En dit most daarom te vlytiger bezorgt worden, om dat alleen de geenen, die dat gewe[?]este der wereld bewoo-

woonen, hun met eene vrouw te vreden houden; en dat het weinig voorvalt, datſe daar anders, als door de dood van een ſcheiden, of daar moet reden wefen om overſpel of om eenige koppigheit, die niet te verdragen is. Te weten, als de Magiſtraat verlof gegeven heeft aan de party in dezer voegen beledigt, om een ander te trouwen? zoo leeft d'andere, 't zy man of vrouwe, voor eeuwig in ſchande, en in eenen ongehuwden ſtaat. Anderſins lijden zy 't in geenen deel, dat men een vrouwe, die geen ſchuld heeft, tegen haren dank verſtooten zoude, om dat haar een lichamelyk letſel is overgekomen: want zy houden 't voor wreetheid, dat yemand dan verlaten word, als hy meeſt dient vertrooſt te worden; en dat men aan den ouderdom hulpe noch heul vind, dewyl hy niet alleen met gebreeken komt, maar ook zelfs een gebrek is. Wyders gebeurt het ſomwylen, dat echte luiden, als de zinnen niet kunnen over een komen, indienze beide anderen gevonden hebben, daarze vrediger mede hoopen te leven, met hun beider wil geſcheiden worden, en op een nieuw gaan trouwen: evenwel, niet als met kenniſſe van den Raad, die geen echtſcheidinge toelaat, of zy en hunne huisvrouwen moeten van de zaak wel te degen onderrecht zyn. En evenwel valt 'er noch al veel te doen, eer 't 'er toe komt, dewylze weten, dat het de liefde tuſſchen echte luiden niet ſterken zoude, indien 'er hope was, om met weinig moeite tot een ander huwelyk te geraken.

De echtbrekers worden geſtraft met harde ſlavernye, en de verongelijkten, indienze beide

de in huwelijk verkort zijn, verftootend'Overfpeelders, en trouwen malkanderen, by aldienze des gezint zijn, anderfins yemand anders, dien ze willen. Maar zoo yemand van de beledig--den noch in liefde volherd ontrent een portuur, die het zoo flecht liet leggen, die hoeft wel den echten band niet te breeken, maar moet den verwezen in 't werken gezelfchap houden: en fomwijlen gebeurt het, dat hy weder in vryheid raakt, dewijl de Prins door des eenen leetwezen en des anderen gedienftig hantreiken tot medelijden bewogen word; maar 't is den hals, indien hy weder tot dezelve foute vervalt.

Voor alle andere mifdaaden ftelt de wet geen vafte en bepaalde ftraffe, maar den Raad ordeneert dezelve na dat hun dunkt, dat het feit zwaar of licht is. De mannen kaftijden de vrouwen, en d'ouders hunne kinderen, of de fchuld moet zoo boven de kerf gaan, datfe ten fpiegel van 't gemeen openbaarlijk dienen geftraft te worden. Maar zy lijden voor de zwaarfte mifdaden fchier geen andere ftraffe, dan het ongemak der flavernye; want zy houden dat dit voor de booswichten immers zoo hard valt, en meer ten voordeel ftrekt van 't gemeene befte, dan of zy de fchuldigen daatlijk gingen ombrengen, en van kant helpen; dewijlze meer voordeel geven met werken, dan met fterven, en aan anderen langer ten fpiegel ftrekken om hun voor diergelijke boosheid te wachten. Maar indienze in zulk eenen ftaat wrevelig zijn, en de beeft ftellen, dan brengt men hun om 't leven, even gelijk men de

dolle

dolle dieren doet, die men in kerkers noch ketenen houden kan. Maar den geduldigen snijd men alle hope niet t'eenemaal af, te weten, indienze, door de langduurige elende getuchtigt zijnde, zulk een leetwezen toonen, dat men zien kan, datse meer mishagen hebben in de zonden, dan in de straffe. Somwylen gebeurt het, dat door 's Princen genade, of door 't voorbidden der gemeente, hun de slavernye verzacht word, of datse weder vry raaken.

Dat yemand toeleid om een dochter t' onteeren, is immers zoo gevaarlyk, als of hy 't gedaan hadde. Want in alle boosheid geld het vast en zeeker voorneemen by hun zoo veel als de daad zelve, noch zy achten, dat het den booswicht verschoonen moet, dat 'er eenige verhindering gekomen is, dewyl hy al zyn vermogen aangeleid heeft om het feit te volvoeren.

Zy houden veel van de gekken, en gelijk het tot groote schande strekt, dat yemand die komt te misdoen, zoo mogenze van gelijken wel veelen, dat men in de zotheid vermaak neemt: want zy rekenen, dat de gekken daar groot voordeel by doen; maar die zoo stuurs en somber valt, dat hem geen poetsen of woorden vermaken kunnen, onder zulk eenen betrouwenze den gek niet, vreezende, dat hy niet wils genoeg hebben zoude by den genen, wien hy niet alleen geen voordeel, maar ook geen vermaak geeft, het eenigste, dat by de gekken te haalen is. Dat men yemand bespot, die mismaakt of kreupel is, achtenze niet vuil en schandelyk voor den genen,

die

die 't lijd, maar voor den bespotter, die zottelyk aan yemand als een gebrek verwyt, het gene dat hy buijten sijne schuld dragen moet.

Nu gelijkse 't houden voor luyheid en achteloosheid, dat men zijn natuurlyke schoonheid, niet waar en neemt: zoo is 't mede by henlieden een schandelyke dertelheid, dat men zijn behulp neemt van eenig blanketsel. Want zy worden zelf uit d'ondervindinge gewaar, dat een bevallig aanzicht het vrouvolk by de mannen zoo aangenaam niet maken kan, als wel haare buigsaamheid en zeegbaare oprechtigheid: en is het zoo, dat'er eenigen zijn, die allen van de schoonheid bekoort worden, niemand echter kan vaste liefde stellen, ten sy dat hy met deugd en gedienstigheid word bejegent. Zy maaken niet alleen, dat men van 't quaad doen word afgeschrikt door de straffen, maar noodigen ook tot de deugden met teekenen van eere; en hierom stellense den deftige mannen, en die hun voor 't gemeene beste wel gequeten hebben, pronkbeelden op de markt, tot gedachtenisse van haare loffelyke daden: en met eenen, op dat de nakomelingen met den roem van hunne voor-ouderen tot de deugd geprikkelt en aangemoedigt souden worden. Die met kuipen op 't kussen soekt te raken, mag sijn leven in geen bedieninge komen. Zy leven minnelyk met malkanderen, want geen Magistraats persoon is 'er groots of bars: men noemtse Vaders, en sy toonen ook, datse 't sijn: die gewillig sijn, geven aan henlieden behoorlyke eere, niemand is 'er toe gedwongen tegen sijnen dank. Den Prins selve kent men aan kleedinge noch kroone, maar aan het dragen van

eenen bondel Koorenairen, gelyk ook den Bisschop gekent word, als men siet, dat de wasse kaers komt.

Hunne wetten sijn weinig in getal; want die soo opgevoed sijn, hebben 'er maar weinige van doen. Ja dit berispen sy voornamelyk by andere volkeren, dat sy aan de boeken in de Rechten, en d'uitleggers daar over, die schier oneindig sijn, noch niet genoeg hebben: maar sy lieden agten 't heel onredelijk, dat men eenige luyden aan sulke wetten bint, die te menigvuldig sijn te doorlesen, of te duister, om van eenen ygelyken verstaan te worden. Kortom, de Pleitvogels, die hun met loosheid behelpen, en de rechten arglistig verdraaien, mogen by henlieden niet banken: want zy achten 't nut te wesen, dat een yder zyn eige zaak bepleite, en den Rechter dezelve dingen berichte, die hy zijnen Advocaat zou verhaalt hebben: dat'er in dier voegen minder omwegen zijn zullen, en de waarheid gemakkelijker ontdekt word, wanneer de Rechter, op het bescheid des genen, die geen slimme streeken uit zijnen Advocaat geleert heeft, de dingen elk byzonder gaat wegen, en tegen 't beschuldigen der arglistigen de zijde houd van de genen, die zoo slim niet en zijn. 't Zou vry moeielyk wezen dese dingen by andere volkeren waar te neemen, daar men geen doorkomen weet aan de wetten, die zo oneindig onder een warren. Wyders is by henlieden yder een Rechtsgeleerde.

Want hunne rechten, gelijk ik gezegt hebbe, zijn heel weinig, en hoe daar nevens d'uitleggingen plomper en klaarder vallen, hoe-ze voor rechtmaatiger gehouden worden. Te wee-

weten, al de wetten zijn, zeggenze, alleen maar gemaakt, om eenen ygelijken tot zijnen plicht te vermanen; maar dewijl de ſcherpſinnige uitleggingen voor 't gemeen te hoog zijn, zoo dienenze alleen maar voor weinigen, daar onderwijl d'eenvoudige en taſtbare zin der wetten voor ygelijken open leid.

En zeeker, als men op het gemeene volk ziet, 't welk het meeſte getal maakt, en meeſt vermaant moet worden, wat ſcheelt het toch, of men heel het maken van de wetten laat blijven, of dat menze maakt, en dan gaat uitleggen in zulk eenen zin, die van niemand, als met groot vernuft en lang diſputeeren, kan achterhaalt worden, en welkers naſpeuringe 's volks onbeſlepen oordeel niet bereiken kan, noch daar hun leven, verlet zynde met den nootdruft te winnen, niet genoeg toe is?

Deze deugden der Utoperen brengen te wege, dat de aangrenzende volkeren, die ook vry, en op haar zelven zijn (want veele moeten 't hun dank weten, datſe nu al lang de banden der tyrannye niet gevoelt hebben) by henlieden komen om Magiſtraatsperſoonen, die eenigen jaarlijks, eenigen alle vijf jaren verzoeken, die zy, als de tijd van hun gebied uit is, met lof en eere te rugge leiden, en weder nieuwe in hun Vaderland mede neemen. En men moet zeeker zeggen, dat deze volkeren vry zorge dragen voor het welvaren van hunne Republijke: want, dewijl deſſelven heil en ondergang aan de zeden der Overigheden vaſt is, hoe kunnen zy voorzigtiger doen,

dan zulke heeren verkiezen, op welker trouwe de ſteekpenningen geen vat hebben, als zijnde de genen, die in korten weder naar hun land gaande, daar mede niet weten uit te rechten, of die onbekent by de borgeren, tot niemand eenige averechtſe gunſt of vyantſchap dragen kunnen? Welke twee gebreeken, d'eenzydigheid en gierigheid, wanneerze zich onder het rechtsplegen vermengen, zoo leid 'er daatlijk al de gerechtigheid toe, die de ſterkſte zenuw van den Staat is.

d'Utopers geven deze volkeren, die by henlieden komen om Magiſtraatsperſoonen, den titel van bontgenooten; al d'anderen, daarze eenige weldaden aan bewezen hebben, noemenze vrienden. Andere volkeren treden zoo dikwils in verbond met malkanderen, en breeken en vernieuwen het zelve, maar zylieden gaan dat met niemand aen. Want, waar toe, zeggenze, zou men een verbond maken, als of d'ene menſch den anderen niet genoeg bevredigt wierd door de natuure, of hoe na zoud gy meenen, dat zulk een, die de natuur koomt te verachten, noch op ſijn woorden zou paſſen?

Deze hunne meeninge komt wel meeſt daar van daan, om dat in die geweſten des aarbodems de Princen hunne onderlinge verbonden en contracten gewoonlyk met weinig getrouheid bewaren. In Europa, en dat voornamelijk in deze Lantſtreken, daar het Chriſten-Geloove en zyn Religie plaats heeft, is de Majeſteit der verbonden overal heilig en ongeſchend, eensdeels door de

recht-

rechtvaardigheid en goedertierenheid der Princen, anderdeels om d'eerbiedigheid en 't ontſag, dat men de Pauzen draagt, die gelijkſe alles Godvruchtelyk nakomen, wat zy tot hunnen laſte neemen; zoo mede al d'andere Princen beveelen, datſe in aller maniere op hunne beloften paſſen, en de genen, die weigerig vallen, met hunne Geeſtelyke macht en geſtrengheid daar toe dwingen. En 't is wel reden, dat zy 't voor een ſchandelijk ſtuk houden, zoo zylieden, die byzonderlyk den naam van geloovigen voeren, niet getrouw zijn in hunne verbonden. Maar in die nieuwe ſtreke des aardbodems, die de Middellijn qualijk zo verre van deze onſe wereld afzondert, als wel 's volks leven en manieren van malkander verſcheelen, mag men op geene verbonden 't zeil gaan; want yder derzelve, hoe het met meerder en heiliger omſtandigheden, bezwachtelt word, hoe het ſchielijker onder de voet leid, dewylze lichtelyk iets uit de woorden opvatten, dieze onderwylen al willens zoo loos ter needer ſtellen, datſe nooit met zulke vaſte banden te binden ſijn, of zy weten ergens een gat te vinden en tegelijk hun verbond en trouwe te niet te doen.

Op welke ſlimmigheid, ja liever bedriegerye en valsheid, indien eens particuliere luiden in hunne contracten bevonden wierden, men zou het met ſtijve kaken uitſchreeuwen voor een kerkſchennis, en dat'er de galg na rook, ja zelf zouden die genen hun zoo hooren laten, die hen beroemen, datſe zulk eenen raad den Princen in 't hooft brengen. Hier door komt het, dat de geheele gerechtigheid niet anders ſchynt te wezen,

dan een geringe deugd, die het graauw maar eigen is, en die op veer na de Koninklijke hoogheid niet bereiken kan; of ten minſten, dat'er twee gerechtigheden zijn, waar van d'eene voor 't gemeene volk is, die haar leeghoud, en langs d'aarde kruipt, zonder oit buiten den cirkel te mogen komen, dewylze van alle kanten kort gehouden word met menigte van banden: d'andere de deugd der Princen, die gelykſe boven die van 't gepeupel uitblinkt, zoo mede onvergelijkelyk meer vryheid heeft, invoegen, dat zy alles doen mag, dat haar in 't hooft ſchiet.

Deze gewoonten der Princen, die, gelyk ik gezegt hebbe, aldaar zoo weinig op de verbonden paſſen, brengen, zoo ik achte, by d'Utopers te wege, datſe met niemand in eenig verbond treden, die mogelijk, indienze hier te lande leefden, van meeninge veranderen zouden. Hoewel, al worden de verbonden noch zoo heilig onderhouden, echter dunkt hun, dat de gewoonte van eenig verbond te maken niet anders, dan een quaad ingeſlopen gebruik is, even als of 'er geen gemeenſchap der natuure was, die de volkeren, daarze ſlechts met een ſmalle ſtreek van bergen, of met een tuſſchenloopende riviere geſcheiden zijn, aan een koppelt, en datſe achten moeten, datſe onderling geboren vyanden en partyen zijn, en met recht malkanders vernielinge zoeken, ten zy dat 'er de verbonden een ſchot voor ſchieten. Ja al zijn de verbonden nu al gemaakt, de vrientſchap en ſchiet geen wortelen, maar het rooven en plonderen gaat zijnen gang, ten aanzien dat 'er by onvoorzichtigheid in 't verbond te beſchrijven,

ven, geen verbod klaar genoeg in het verdrag uitgedrukt ſtaat. Zylieden in tegéndeel, zijn van gevoelen, dat men niemand, die ons geen ongelijk gedaan heeft, voor eenen vyand moet houden; dat onze natuurlijke gemeenſchap zoo veel als een verbond is; en dat het verdrag by de goetwilligheid, en de woorden by 't herte in geenen deele te paſſe komen, als het op 't onderling vereenigen van menſchen aankomt.

VAN DEN KRIJGSHANDEL.

IN den oorlog, een werk, dat puur beeſtelijk is, hoewel dat die onder geen ſoorte van dieren zoo geduurig, als by de menſchen gepleegt wort, hebben zy eenen zonderlinge weerzin, en houden, tegen de gewoonte van byna alle volkeren, dat 'er niets zoo ſchandelijk en eerloos is, dan den roem, die by de wapenen gehaalt word. En hierom, al is het zoo, dat zy op gezette dagen, zoo wel vrouwen als mannen, geduurig de wapenen leeren handelen, om, of de nood hen drukte, niet onbequaam ten oorlog te wezen: men krijgt 'er hun evenwel niet lichtelijk aan, of het moet wezen om hunne grenzen te bewaren, of om de vyanden, in hunner vrienden landen gevallen, te verjagen, of dat zy uit medelijden, en beleeftheids halven, eenig volk, dat tyrannig onderdrukt word, uit het jok en de ſlavernye van den dwingeland door hunne wapenen verloſſen. Maar, hoewel zy hunne vrienden de helpende hand bieden, en dit juiſt doorgaans niet,

op datſe zich beſchermen, maar ook ſomwylen op datſe 't geleden ongelyk vergelden, en wreeken mogen, zy doen dit echter noit, of men moet, als de zaak noch in haar geheel ſtaat, by hun om raad komen, en dat zy, alsze de zaak rechtmaatig vinden, en de dingen ingevordert, en niet weder gelevert zijn, den oorlog beſtemmen: en 't is dan alleen niet, datſe hier toe komen, als de vyand met eenen inval het vee vervoert heeft, maar ook dan noch veel heviger, als ergens hunne kooplieden, onder voorwendinge van onbillijke rechten, of door misduidinge van de goede, eenen ongerechtigen ſmaat, dien men de kleur van gerechtigheid geeft, koomen te lyden.

En dien oorlog, dien d'Utopers, een weinig te voren, eer wy daar quamen, den Nephelogeten ten gevalle, tegen d'Alaopolyten gevoert hebben, rees nergens anders uit, dan uit het ongelijk, dat de Kooplieden der Nephelogeten by d' Alaopolyten, onder den dekmantel van recht (gelyk zy 't namen) was aangedaan. En zeeker, 't zy dat 'er recht of onrecht gedaan was, het wierd met eenen bloedigen oorlog gewroken. d'Omgelegene volkeren ſtijfden met hunne driften en middelen 't gewelt en de bitterheid van beide de partyen, tot dat, de bloeienſte volkeren eenigen hunnen adem ten einde, eenigen wel dapper gehavent zijnde, de rampen, die d'een uit d'andere ontſtonden, met de dienſtbaarheid en 't opgeven der Alaopolyten quamen te eindigen.

Want de Nephelogeten (dewyl d'Utopers voor hun zelven niet vochten) kregenze in hun ge-

geweld, een volk, dat in geenen deele by d'-Alaopolyten, toenze noch in eenen bloeiende ſtaat waren, te paſſe quam. Zoo vinnig vallen d' Utopers in 't ongelyk van hunne vrienden, al raakt het ook hun geld maar, te wreeken, maar in hun eigen ongelijk zynze zoo hevig niet, die, alsze door bedrog hun goed verliezen. en echter heelshuids daar af komen, niet anders met hunne gramſchap uitrechten, dan datſe met dat volk zoo lang hunnen handel ſchorten, tot datſe voldoening ontfangen hebben.

En dit en is niet, om datſe minder werk maken van hunne borgerey, als van hunne medegenooten, maar zy neemen 't zwaarder, dat deze in hunne middelen verkort worden, dan of men 't hun dede; dewijl hunner vrienden kooplieden een groote ſmeet uit het verlies krijgen, om datſe hun eigen byzonder goed miſſen. Maar by hunne borgeren word niet anders verloren, als uit het gemeen, behalve noch dat het t' huis overvloeide, en zoo veel als overſchoot, want anders zou men 't niet uit het land voeren: waar uit het gebeurt, dat de ſchade geſchied, zonder dat 'er yemand gevoelen van heeft. Zy reekenen 't derhalve voor al te groote wreetheid, dat zy, met het ombrengen van veelen, die ſchade wreeken zouden, daar niemand van henlieden in leve of nootdruft eenig ongemak over te lijden heeft. Maar zoo 't gebeurt, dat yemand van hunne Lantgenooten ergens een arm of been quijt raakt, of dootgeſmeten word, zy onderſtaan de zaak door gezanten, en 't zy dat zulk een bedrijf uit d'Overigheid, of uit yemand particuliers

komt, indien men hun de hantdadigen niet overlevert, dat volk heeft niet anders te wachten, dan datſe hun daatlijk op den hals krijgen.

Die 't feit begaan hebben, ſtraffenze met de dood of ſlavernye. Een zege, die bloed koſt, verdriet hun niet alleen, maar zy zijn 'er ook beſchaamt over, dewijlze 't voor 't dolligheid achten, dat men de waren, al zijnze noch zoo koſtelijk, dierder koopt, danze waardig zijn: zy beroemen hun machtig, als zy hunne vyanden met liſt en bedrog verwonnen, en onder de knye gekregen hebben, en ſtellen daar over openbaare triomfen toe, en planten zegeteekenen, als of het werk met dapperheid uitgevoert was: want dan pochenze eerſt, datſe mannen zijn, en hun kloekmoedig gedragen hebben, als zy door de krachten van hun vernuft boven ſtaan, een vermogen, dat, den menſch uitgezondert, geen van alle gedierten verleent is. Met lichaamelijke krachten, zeggenze, te vechten, is het werk van beeren, leeuwen, wilde zwijnen, wolven, honden, en van alle andere wilde gedierten, die gelijkſe ons wel meeſt in ſterkte en verwoetheid te boven gaan, zoo zwichtenze van gelijken altezamen voor 't vernuft en de reden.

In 't oorlogen hebbenze anders geen oogwit, dan om het gene te bekomen, 't welk hun, indienze 't te voren bekomen hadden, in 't oorlogen zou belet hebben: of, als 't 'er zoo meê gelegen is, dat het niet gelevert kan worden, koelen zy hunnen moed zoodanig op de genen, die zy 'er de ſchuld van geven, dat zy

na-

naderhand vervaart zijn, om iet diergelijks t'onderneemen. Dit zijn d'oogmerken, daarze op mikken, en dieze tijdig in 't werk ſtellen, in dier voegen echter, datſe meer zorgen om het gevaar te mijden, dan om roem of eer te behaalen. Zy hebben derhalve zoo ras den oorlog niet afgekondigt, of zy laten op den vyandlijken bodem placcaaten aanſlaan, die het zegel voeren van hunne Republijke, 't welk in 't heimelijk op eenen tijd beſchikt word, en overal aan de hoeken, die meeſt in 't oog loopen. Hier in beloovenze een machtige ſomme gelts, zoo yemand den vyandigen Prince van kant helpt: daarna ſtellenze kleinder, hoewel ook vry groote ſommen, op het lijf van de genen, daar zy een hak op hebben, welker namen in gemelde placcatten ſtaan. Dit zijn de genen, die zy meenen dat naaſt den Prince tegen hun de meeſte aanſtookers van 't werk zijn.

Maar, zoo wie yemand van de bannelingen levend tot hun weet te brengen, beloovenze eens zoo veel, dan den dootſlager: ja zy noodigen ook de bannelingen met gelijke prijzen tegen hunne medegenooten, met verzeekeringe van niet geſtraft te worden. Derhalve gebeurt het daatlijk, dat dezelve niet alleen alle menſchen verdacht houden, maar datſe ook onderling malkanderen weinig betrouwen, of getrou zijn, en in overgroote bekommerniſſe, en ook geen minder gevaar leven. Want men heeft het ſtal dikwils gezien, dat niet weinigen onder hun, en de Prins voornaamelijk, van die genen verraden wierden, daarze hun meeſt op verlaten hadden; zoo veel vermogen

gen tot allerley hantdadigheid de giften en geschenken, die by henlieden grof en groot gegeven worden.

Maar dewijlze zien, hoe zorgelijk het bestaan van die waaghalzen is, soo besorgen sy, dat de weldaden de grootheid van 't gevaar mogen opwegen: dies beloovenze niet alleen ongemeete sommen gouds, maar ook een eigen en eeuwig besit van landeryen, die veel opbrengen, en dat in gewesten van hunne vrienden. daar 't veilig te woonen is; en sy staan getrouwelijk hun woord. Dese gewoonte van de vyanden op prijs te setten en te koopen, die van anderen wedersproken word, als of het een wreed werk was, en een edel gemoed onbetamelijk, rekenen sy hun selven tot grooten lof, als die in deser voegen bloedige oorlogen sonder slag of stoot voorsichtig te boven komen, en ook beleeftheid en barmhertigheid plegen, dewijlse, met het ombrengen van weinigen, die schuld hebben, een talrijke menigte van onnooselen het leveu sparen, die soo wel van hunne, als van der vyanden sijde al vechtende souden gesneuvelt hebben; want sy hebben schier soo veel medelijden over 's vyands gemeene soldaten, dan over hun eigen volk, wel wetende, dat zy niet uit hunnen eigen wil ten oorlog trecken, maar door de dolligheid van hunne Prince daar toe gedwongen worden. Indien het werk op dezen voet niet wel voort wil, zoo zaaien en queeken zy de zaaden van oneenigheid en tweespalt, maken dat 's Princen broeder of yemand uit de Grooten van 't Land eenige hope krijgt om aan 't Ryk te komen.

Zoo

Zoo d'inlantſche partyſche niet rijzen willen, rockenen zy de volkeren op, die digtſte aan de vyanden grenzen, men komt 'er voor den dag met oude tijtels, daar de Koningen altyt afverzien zijn; en zy belooft hebbende de hand aan 't werk te leenen, leveren de geltmiddelen overvloedig, maar hun volk heel ſpaarzaam, dat zy te lief hebben om zoo te wagen, ja zy maken zoo veel werks van malkanderen, dat zy voor den vyandigen Prince niet gaarne yemand van hunne borgeren ruylen zouden. Maar 't goud en zilver, nadienze 't alles enkel daar toe bewaren, hangen zy 'er lichtelyk aan; dewylze niet een hair minder gemak zouden hebben, al leiden zy'er al den bocht aan te koſt.

Ja behalven hunne inlantſche rykdommen weten zy buitens lands aan hunne ſchatten geen einde, want veele volkeren, gelyk ik te voren verhaalt hebbe, ſteeken by hun lieden in ſchuld: dus zenden zy krygsvolk, dat van alle kanten, maar voornaamelijk by de Zalopoleten, geworven is. Dit volk onthoud hem in een geweſt, dat ooſtwaart vijf hondert mylen van Utopia afleid. 't Is gruwzaam, woeſt, en wild, en leeft in boſſchaden, en dorre gebergten, daarze in opgevoed zijn. Zy zijn ſpijkerhard van aard, vragen na hitte, koude, noch arbeid, en weten van geen gemak ter wereld. Zy oeffenen, genen lantbouw, en noch op huyſen, noch kleederen paſſende, bemoeien hun niet anders, dan met veehouden. Hun leven onderhouden zy meeſt met wildevangſt en rooven, en zijn nergens toegeboren als tot den oorlog, waar toe zy yverig gelegentheid zoeken, en die gevonden hebbende, ſpringen

gen zy van blyſchap op, trecken uit in groote menigt, en bieden yder een, die om ſoldaten verlegen is, hunnen dienſt aan voor kleine ſoldye. Dit ambacht, waar mede men de doot zoekt, is het eenige, dat hun onderhoud.

Onder de genen, die hun aangenomen hebben, vechtenze als leeuwen, en zijn getrouw totter dood toe. Doch dit is 'er van, datſe tot geenen zeekeren dag willen verbonden zijn, maar op die voorwaarde een zyde kiezen, datſe daags daer aan, zoo hun meer ſoldye geboden word, by de vyanden mogen dienen; en diezelve komen den volgenden dag wel weder over, alsze maar een weinigje meer krygen. Zelden ontſtaat 'er oorlog, of men heeft al veel van dat volk in beide de legers, derhalve gebeurt het dagelyks, dat de genen, die malkanderen heel na beſtaan, en onder eenen Veltheer in dienſt zijnde, heel vriendelyk en gemeenzaam met malkanderen omgingen, korts daar aan in partydige troepen verdeelt zijnde, met vyandſchap tegen malkanderen aanloopen, en zonder op het nabloed, of de vrientſchap te paſſen met groote hevigheid malkander ter neêr ſtooten, uit geen andere reden tot hun onderling verderf aangeprickelt, dan datſe voor een klein ſtuk gelts onder verſcheide Princen gehuurt zijn, daarze ſoo ſcherp op ſtaan, datſe lichtelyd bewogen worden om de wederparty te gaan dienen, als hunne daghuure maar eenen ſtuiver verhoogt word.

Zoo ſchielyk bevangt hun de gierigheid, die hun echter nergens toe dient: want, dat zy met bloed halen, verteerenze daatlyk in gulzigheid,

en

en dat noch op een erbarmelyke wyze. Dit volk ſtrijd voor d'Utopers tegen al hunne vyanden, om dat zy nergens zoo hooge ſoldye trecken, als by henieden: want, gelijk d'Utopers vroome luiden tot goed werk, zoo dienenze hun mede tot quaad werk van dit geboefte, 't welk zy, als het de nood vereiſcht, met groote beloften zoo verre krygen, dat zy hun ſteeken in 't grootſte gevaar van de wereld, daarze veeltyts een groot gedeelte niet af komen, om te eiſchen dat hun belooft is: maar, die den dans ontſpingen, betalenze oprechtelijk, datſe belooft hebben, om hun gewillig te maken, of'er iet diergelyks eens weder te doen viel; want het ſcheelt hun niet een hair, hoe veel dat'er van dat volk in de kaars vliegt, dewylze achten, dat het menſchelijk geſlachte in hun ten hoogſten zou gehouden wezen, indienze den aartbodem van al dat vuil en gruwzaam geſpuis eens konden reinigen.

Nevens deze gebruiken zy de benden der genen, daar zy de wapenen voor in de hand nemen, daarna de hulptroepen van al hunne andere vrienden, ten leſte voegen zy 'er hunne borgeren by, uit dewelke zy yemand, dien zy voor een rechtſchapen man kennen, tot Veltheer zetten over 't geheel leger. Deze heeft 'er twee onder hem, die zoo lang als hy behouden is, beide maar ſlecht ſoldaat zijn, doch als hy blyft, of gevangen word, volgt een van de twee hem, even als door erffenis, in het gebied, en dan, na 't uitvalt, de derde, om te verhoeden, dat het geheel leger niet overhoop zou raaken, wanneer den Veltheer, gelyk het lot

des

des oorlogs niet te betrouwen is, eenig ongeluk overquam. In elke Stad neemt men volk aan uit de genen, die willig zijn om te dienen: want men steekt niemand tegen zijnen dank in uitlandscheen oorlog, om dat zy 't zeeker houden, dat de gene, die blohertig is, niet alleen geen dapperheid toonen, maar ook zijne medegezellen vreesachtig maken zal.

Kort om, indien 'er in hun Vaderland oorlog ontstaat, planten zy zulke bloode guylen, alsze maar grof en kloek van leden zyn, op de schepenen onder soldaten, die de hande derven reppen, of verdeelenze hier en daar op de vesten, daarze geen gelegentheid hebben om weg te loopen. Aldus weet de schaamte, die zy voor hun eigen volk hebben, de vyand hun met het rapier op de keel, en d'onmogelijkheid van te vlieden, hun de vreesachtigheid uit te dryven, en de knyprok maakt dikwils, datse als leeuwen beginnen te vechten, Maar gelijk 'er niemand uit hunlieden onwillig naar den uitlantschen oorlog gesleept word, zoo mede belet men het vrouvolk niet, die gewillig zyn om haar mannen in den kryg gezelschap te houden, ja dat meer is, zy maanenze daar toe aan, en pryzen haar daarom. Die mede trecken, stelt men, elk met haren man, in een gelid: dan zet men ontrent een yder zyn kinderen, zwagers, en bloedtvrienden, op dat zy eerst malkanderen mogen helpen, die meest van de natuure tot onderlingen bystant geprickelt worden.

't Is groote schande, dat man of vrouwe zonder haar portuur wederkeeren, of dat de zoon weder komt, als zijn vader gebleven is: hier

hier door komt het, dat zy, indienze hantgemeen worden, en de vyanden maar ſtaande blyven, met langwijlig en gruwzaam vechten hun weeren zullen, zoo lang alsze bloed in 't lijf hebben. Te weten, gelijkſe alles aanwenden om zelf de hand niet te leenen in 't ſtrijden, en datſe ſlechts met gehuurde ſoldaten den oorlog kunnen eindigen: zoo mede, als het anders niet wezen kan, of zy moeten zelf te velde gaan, zoo quytenze hun immers ſoo kloekmoedig, als ſy hun voorſichtig daar af onthielden, ſoo lang als 't maar geoorloft was.

Zy ſijn niet hevig in 't begin, maar worden onder het vechten allengs felder en hartneckiger, en blyven ſoo pal tegen den vyand ſtaan, datſe eer ſneuvelen, dan wijken ſullen. En voorwaar, die geruſtheid aangaande den dagelijkſchen nootdruft, waar van een yder t'huis verzeekert is, en d'onbekommertheid, hoe 't hun geſinde ſal maken (een ſorge, die d'edelmoedige geeſten t'onderhoud) blaaſt hun den moed op, en maakt, datſe hun verontwaardigen verwonnen te worden. Hier nevens groeit noch hun betrouwen uit de kenniſſe van den krijgshandel; ten leſten hunne rechtſinnige meeningen, waar in ſy, ſoo door onderwijſinge, als goede regelen en gewoonten der Republijke, van jongs op gekonfijt ſijn, verleenen hun vroomheid en dapperheid, waar door ſy hun leven ſoo gering niet en achten, dat ſy 't lichtvaardig verreukeloofen, noch ſoo oneerlijk in waarde houden, dat zy 't gierig en ſchandelijk bewaren, wanneer zy 't voor een eerlijke dood dienen te laaten.

Eenige uitgeleze jongelingen, die eedverwanten met malkanderen zijn, zoeken, als den ſtrijd op 't heetſt is, na den Veltoverſte van 's vyands leger, dezen vallen zy voor de vuiſt aan, of zoeken hem met liſt in de knip te krijgen, hy lijd feeſt, zoo wel van verre, als dichte by, en word bevochten met een lange en ſpitze ſlagordre, daar telkens de vermoeiden van verſche ſoldaten verpooſt worden: en zoo hy de vlucht niet en neemt, het zal zelden gebeuren, dat hy niet om hals raakt, of den vyanden levendig in handen valt.

Zoo de zege aan hunne zyde is, leggen zy niet toe, om de vyanden neder te maken, want zy neemen de vluchtelingen liever gevangen, dan dat zyze dooden: en noit ziet men, dat zy de vyanden zoo najaagen, of zy houden ten minſten een regiment ſtaan in volle ſlagordre; ja indien ſy, al d'overige troepen verwonnen ſijnde, met hun leſte regiment de ſege niet bekomen hebben, ſullen ſy liever al de vyanden laten wegloopen, dan dat zy, met uit hunne geleden te wyken, hun gewennen zouden de vluchtenden na te jagen: want het is, gelyk het hun noch heugt, al meer dan eens gebeurt, dat hun geheel leger zoo goed als verwonnen en geſlagen was, en de vyanden vol vrolykheid over de zege, de loopers gins en herwaarts vervolgden, als ondertuſſchen een klein getal van hun volk, wat achter af gelegen, zynen ſlag waargenomen hebbende, en op die verſtroide en zwervende ſoldaten, en door ingebeelde veiligheid hun nergens voor hoedende, ſchielyk en

en onvoorziens aangevallen, d'uitkomſte van den geheelen ſlag quam te veranderen, en de verwinners, de zege, die zoo gewis en zeeker was, hun uit de handen gewrongen, wederom van de verwonnelingen bemachtigt wierden. Men zou niet wel zeggen, of zy loozer zyn in laagen te leggen, of omzichtiger in dezelve t'ontſnappen.

Gy zoud meenen, dat zy de vlucht willen neemen, als zy geen ding minder in den zin hebben: in tegendeel, als zy dat voorneemen hebben, zoud gy waanen, datſe nergens minder op uit zyn. Want, als ſy gewaar worden, dat hun de vyand te ſterk, of het legerveld niet ruim genoeg is, zoo breekenze hun leger by nacht op, zonder geluit te ſlaan, of dienen hun van eenigen oorlogstrek, of wyken over dag zoo langſaam achter uit, en met zulk een geſchiktheid en ordre, dat het immers zoo gevaarlyk is, hun aan te taſten, alsze wyken, dan alsze ſtant houden.

Zy arbeiden yverig in een diepe en breede gracht rontom hun leger te graven, en werpen d'aarde, die zy uitſpitten, na binnen: en tot dit werk gebruiken zy hunne ſlaaven niet, maar de ſoldaten ſlaan 'er zelf de hand aan, en het leger is 'er in bezig, uitgenomen de genen, die gewapent den wal bewaken, of 'er eens ſchielyk onraad quam: derhalve, daar zoo veel handen geroert worden, krygen groote veſtingen, en die veel plaats neemen, zoo ſchielyk haar volle fatſoen, dat het niet te gelooven is.

Zy gebruiken wapenen, daar het ſlaan en

ſtooten op afſtuit, en waar in zy echter hun bewegen en roeren kunnen, invoegen datſe ook onder het zwemmen hun niet in de weeg zy: want gewapent te zwemmen zynze gewoon te oeffenen onder de beginſelen van den krygshandel. Hun werpgeweer van verre zyn ſchichten, die zy zoo wel met groote kracht, als zekerheid, uitſchieten, niet alleen te voet, maar ook te paarde: van dichte by hebbenze geen zwaarden, maar heirbylen, die doodelyk zijn, zoo wel met het ſcherp, als door de zwaarte, 't zy datſe toehouwen, of ſteeken.

In 't uitvinden van krygsgevaarten zynze heel ſnedig, en gebruiken, alsze gemaakt zyn, groote zorgvuldigheid in die te verbergen, op datſe niet, indienze eer, dan het tijd is, gezien wierden, meer ten ſpot, dan tot gerief dienen zouden. Onder het maken is voornaamelyk hunne zorge, datſe gemackelyk te voeren, en bequaam wezen zouden tot keeren en zwaien. Het beſtant, dat zy met de vyanden ingaan, onderhoudenze zoo heilig, dat zy 't niet breeken zullen, al waar 't ook, datſe daar toe getergt wierden. Zy rechten op 's vyands bodem geen verwoeſtingen aan, noch verbranden het gewas, daar het op 't veld ſtaat: ja zy verzorgen ook, zoo veel hun doenlyk is, dat het de menſchen of paarden niet koomen te verpletten, achtende, dat het tot hun gerief ſtaat en waſt.

Zy taſten niemand aan, die ongewapent is, of het moet een verſpieder wezen. Zy beſchermen de Steden, die haar opgeven, ook laaten zy geen plonderen toe, als zyze bemachtigen, maar helpen de genen, die 't opgeven belet hebben,

ben, om 't leven, en maken al d' overigen, die hun verweert hebben, tot ſlaven. Al, wat onweerbaar is, laatenze ongemoeit. Zoo zy bevinden, dat eenigen tot opgeven geraden hebben, dien ſmakkenze een gedeelte uit de goederen der verwezenen toe, met al 't overige begiftigen zy de hulptroepen; want onder henlieden zou niemand eenen vinger uitſteeken, om iets van den roof te genieten.

Kort om, als den oorlog ten einde is, zoekenze geen verhaal van d' onkoſten op hunne vrienden, om dewelk zy die gemaakt hebben, maar op de verwonnelingen, en vorderen daar voor eensdeels geld, om dat tegen diergelyke voorvallen van oorloge te bewaren, ander ~~eens~~deels landeryen, daarze veel van trekken, en altyt eigenaars van blyven onder dat volk.

Dusdanig een inkomen hebbenze nu veel by verſcheide volkeren, 't welk uit veelerhande oorzaken allengs aangewaſſen, alle jaar meer bedraagt dan zeven hondert duizend dukaten. Hier toe zenden zy eenigen uit van hunne borgeren, onder den titel van Rentmeeſters, die'er breed op leven, en eenen ſtaat houden niet anders, als ofze Graven waren. Daar ſchiet evenwel genoeg over, 't welk in de ſpaarkiſt komt, ten zy datſe 't liever dat volk willen in handen laten, 't welk zy dikwils zoo lang doen, tot dat zy 't ergens toe noodig hebben, en het gebeurt ſchier noit, dat by hun de geheele ſomme word ingevordert. Uit gemelde Landeryen wyzenze een gedeelte toe aan henlieden, die op hun aanmanen zulke waaghalzen worden, gelijk ik te voren verhaalt hebbe. Zoo eenig Prins, de wa-

penen tegen hun opgenomen hebbende, zich gereet maakt om hunnen bodem aan te doen, zy trecken hem daatlyk met geweldiger hand te gemoet buiten hunne lantpalen: want men ziet niet licht, datſe den oorlog voeren op hunne grenzen, en daar is geen knyprok, die hun zoo perſſen zal, datſe beſluiten zullen vreemde hulptroepen in hun Eyland t'ontfangen.

VAN DE RELIGIEN
der
UTOPERS.

DE Religien zyn'er niet alleen door 't Eyland, maar in elke Stad byzonder, verſcheiden en veelerhande; dewyl eenige de Zonne, eenigen de Maane, eenigen weder een van d'andere Planeten voor hunnen God eeren en aanbidden. Men heeft'er, die eenig menſch, wiens deugd of roem weleer uitblonk, niet alleen als eenen God, maar ook als hunnen opperſten God eere bieden. Doch een veel grooter menigte, en die ongelyk meer wysheid gebruikt, erkent geen van deze, maar niet dan eenige Godheid, die onbekent, eeuwig, ongemeten, onuitſpreekelyk, en boven 't begrip van 't menſchelyk vernuft is, en die niet in lichamelijkheid, maar in kracht haar verſpreit door dit ganſche gebouw der wereld.

Deze Godheid geven zy den titel van Vader, en ſchrijven haar alleen toe aller dingen oorſprong, aanwas, voortgang, veranderingen en ein-

einden, en daar en is niemand anders, wien zy eenige Goddelijke eere nevens deze toeeigenen. Ja ook al d'anderen, hoewel sy verscheidelijk gevoelen, staan echter met henlieden toe, dat 'er wel een opperste Godheid is, waar aan zoo de Schepping van 't Heelal, als de voorzienigheid is toe te schrijven, die zy gemeenlijk in hunne lantstale met den naam van Mythra beteekenen: maar daar in verscheelen zy, dat dezelve by anderen anders heet, dewijl een yder oordeelt, dat het gene, 't welk hy voor d'opperste Godheid reekent, wat het ook wezen mag, gansch en gaar dezelve natuur is, welkers eenige Godheid en Majesteit de volheid aller dingen, met bestemminge van alle volkeren, word toegeschreven.

Wijders, zy beginnen allengs af te wijken van die verscheidenheid der bygeloovigheden, en met malkanderen te smelten in die eenige Religie, die boven al d'andere met de redelijkheid schijnt over een te komen. Ja daar en is geen twijffel aan, of al d'overige waren overlang al in rook verdweenen, indien hun 't achterdenken niet tegenhiel; want als yemand, daar hy overleg maakt om van religie te veranderen, by geval maar eenige zwarigheid koomt te lijden, zoo maakt hem zijn vreeze wijs, dat dit niet by geval gebeurt is, maar hem van boven op den hals gezonden, even als of de Godheid, welkers Altaar in eenen hoek raakt, haren moed quam koelen over het Godloos besluit, dat tegen haar genoomen word. Maar na dat zy ons van Christus, van

zijn leere, leven, en mirakelen hoorden verhalen, en met eenen van die wonderlijke ſtantvaſtigheid zoo veeler Martelaren, die met het uitſtorten van hun bloed zulk een menigte volkeren wijd en zijd tot hun gevoelen gebracht hebben, gy zoud niet gelooven met wat voor een groote genegentheid dat zy hun ook daar toe hebben laten bewegen, het zy dat dit geſchiede door Gods heimelijke medewerkinge, of het zy dat het zelve gevoelen hun wel beſt over een dacht te komen met die ketterije, die meeſt by henlieden in zwang gaat: hoewel ik achten zoude, dat 'er ook dit niet weinig toe geholpen heeft, als wy hun vertelden, hoe Chriſtus daar in behagen nam, dat men in 't gemeen met malkanderen leefde, gelijk zylieden doen, en dat zulks noch in gebruik was onder de verzamelingen, die beſt het Chriſtelijk Geloove beleefden.

En zeeker, hoe zulks ook bygekomen is, 't getal is vry groot van de genen, die tot onze Religie gekomen, en gedoopt zijn. Maar, nadien 'er onder ons vieren, die noch maar in 't leven waren (want wy hadden twee reisbroeders verlooren) niemand, dat my noch zeer doet, een Prieſter was, zoo ontbeeren zy echter noch, daar zy 't geloof al hebben, die Sacramenten, die by ons alleen van de Prieſteren bedient worden: evenwel hebben zy 'er de kenniſſe van, en ſnakken daar na, als een viſch na 't water: ja zy diſputeeren al met ernſt onder malkanderen, of zy yemand uit henlieden, zonder de zendinge van den Chriſten Paus, tot het Prieſterampt verkiezen mogen; en het

ſcheen

ſcheen zeeker, dat het daar op uit zou draaien, maar toen ik vertrok, was de verkiezing noch niet gedaan. Ja ook deze, die van de Chriſtelijke Religie niet en houden, ſchrikken 'er niemand van af, noch ſtellen hun tegen yemand, die Chriſten geworden is, uitgezondert, dat 'er een was uit onze Gemeente, die in mijne tegenwoordigheid in moeite raakte. Hy was zoo even gedoopt, en ging, hoewel wy 't hem afrieden, in 't openbaar handelen van 't Chriſten Geloove, met meer yver, dan wijsheid; want onder het ſpreeken begon hy zoo hevig te worden, dat hy nu niet alleen onzen Godsdienſt boven al d'andere ſtelde, maar die altezamen aanſtonts veroordeelde, voor onheilig uitkreet, en dat d'aanhangers ſchuldig waren aan godloos heid en kerkſchennis, en eeuwig in de hel zouden branden.

Als hy niet ophield van zulke dingen te prediken, wierd hy by henlieden aangetaſt, en niet als een verachter van de Religie, maar als een oproermaker beſchuldigt, men ſtreek hem zijn vonnis, en bande hem uit het land; dewijl men, volgens hunne over oude wetten en Regelen niemand moeielijk mag vallen om zijn Religie. Want als Utopus vernomen hadde, dat, eer hy daar in 't land quam, d'ingezetenen om de verſchillen der Religie geduurig met malkanderen oneenig geweeſt waren, en ook bemerkte, dat deze gemeene oneenigheid, waar in yder zijner voorouderen gevoelen verdedigde, hem de gelegentheid verleent hadde om hun altezamen t'overweldigen, zoo heeft hy al van eerſten af, dat hy verwinner

geworden was, wel ſcherpelijk geordeneert, dat een ieder zulk een Religie beleven zoude, als hem goed dacht; en, indien hy 'er ook anderen toe brengen konde, dat ſtont hem vry te doen, behoudens dat hy met zedigheid en bedaartheid zijn gevoelen quam te beweeren, en niet met bitterheid andere gevoelens om ver te ſmijten: kon hy met zoetheid niet uitrechten, hy moſt tot geen geweld, noch laſteren of ſchelden komen; anders was den ban, of de ſlavernye ſijn voorland.

Sulke wetten maakte Utopus niet alleen ten aanzien van den vrede, die hy zag dat heel te gronde ging, door dat de twiſt en onverzoenlijken haat geen einde nam, maar om dat hy oordeelde, dat zulke ordenantien ook ten beſte dienden van de Religie; want qualijk was hy'er toe te krygen, dat hy daar iets in vaſt ſtelde, als niet zeeker zijnde, of niet den eenen dit, den anderen dat by God ingegeven wierde, en dat hy op zoo veelerhande en menigvuldige wijze begeerde gedient te wezen. En zeeker, hy hield het heel ongerijmt, en buiten reden, dat men geweld en dreigementen gebruiken zoude, om enen jegelijk voor waarheid te doen aannemen het gene men daar voor houd: en, als het ſo al lag, dat het een gevoelen juiſt waaragtig was, en dat al d'andere los gingen, kon hy evenwel lichtelyk voorzien, dat (by aldien men met reden en zeegbaarheid te werk ging) de kracht der waarheid eindelyk van zelfs eens boven drijven en uitmunten zoude: maar indien men met de wapenen en oproerigheid quam te ſtryden, men zou, gelyk de ſlimſte menſchen meeſt hun ſtreng trecken,

ken, niet anders te wachten hebben, dan dat be beste en heiligste Religie onder d'ydelheid der bygeloovigheden, even gelyk de terwe onder distelen en doornen, verstikken zoude.

Hy liet derhalve deze geheele zaak onaangeroert, en eenen ygelyken in zijn keur, wat hy begeerde te gelooven of niet, uitgenomen dat hy wel scherp en strengelijk verbood, dat iemand van de waardigheid der menschelijke natuure zoo verre verbasteren zoude, dat hy de ziele quame te houden voor vergankelijk, zoo wel als het lichaam, of dat de wereld op wieken dreef, zonder dat'er eenige voorzienigheid plaats hadde; en hier komt het van daan, dat, volgens hun geloove, de zonden na dit leven hare straffe, en de deugden haar belooninge te wachten hebben: die anders geloofť, willen zy ook onder de menschen niet reekenen, als den genen, die de verheve natuur zijner ziele, met de geringheid van 't lichaam, 't welk wy met de dieren gemeen hebben, in eenen graad stelt; zoo wijd ist'er van, dat zy hem voor eenen borger erkennen zouden, die hunne wetten en regelen, indien het hem de vrees niet en belette, altezamen onder de voet zou treden.

Want wie kan hier aan twijffelen, of zulk een zoekt heimelijk de gemeene wetten des Vaderlants t'ondermynen, of met geweld te breeken, dewijl hy niet als zijn eige begeerlijkheid dient, die buiten de wetten geen vrees heeft, en buiten het lichaam geen hope ter wereld? Die derhalve zoo gewend leid, maakt men geen eere deelagtig, noch hy komt oit aan eenig Magistraats

ampt,

ampt, of gemeene bedieninge; dus is hy doorgaans in verachtinge, even als een onnut en verworpen wanſchepſel van de natuure. Kort om, zy ſtraffen hem in geener maniere, om dat zy voor vaſt houden, dat het niemand in zijn macht heeft, dat hy alles, wat hem luſt, gevoele zoude: men dwingt hem ook met geen dreigementen om zijn gevoelen binnen te houden, noch zy dulden gevinſtheid en logenen, want dezelve, als weinig van bedriegerye verſcheelende, mogenze toch om hun dood niet veelen. Maar zy verbieden hem voor ſijn gevoelen te diſputeeren, en dit alleen maar by 't gemeene volk: want by de Prieſteren en deftige luiden in 't bijſonder, laten ſe dit niet alleen toe, maar porren 'er ook toe aan, dewijlſe betrouwen, dat die vieſe vaſen eindelijk voor de reden ſwichten ſullen.

Men heeft'er ook anderen, en al vry in grooten getale, dewylſe gedoogt worden, als ſijnde ſulken, die al eenigſins hun ſtuk met reden beweeren, en goed van leven ſijn. Deſe in een dooling ſteekende, die na d'andere ganſch niet en gelykt, wanen, dat ook de ſielen der onredelyke dieren onſterffelijk ſijn, maar datſe echter niet te gelyken by d'onſe, noch tot ſulk een verheve gelukſaligheid geſchapen ſijn. Want ſy houden 't ſchier alteſamen gewis en ſeeker, dat de gelukſaligheid der menſchen ſoo ongemeeten ſal weſen, dat ſy wel eenen iegelijken om ſijn ſiekte beklagen, maar niemand, om dat hy ſterft, of het moet weſen, dat ſy iemand met angſt en wederſin uit het leven ſien ſcheiden. Te weten, ſy houden dit voor een droevig voorteeken, of de ſiele wanhopig, en van hare boosheid overtuigt

ſijn-

ſijnde, voor den uitgang vervaart was, door datſe enigen heimelyken indruk heeft van d'aanſtaande ſtraffe. Hier nevens zoo meenenze, dat God niet veel behaagen zal ſcheppen in de komſte van den geenen, die, als hy geroepen is, niet graag komt aanloopen, maar tegen zynen dank, en met onwil geſleept word.

Die zulk een ſlag van ſterven zien, ſchrikken, dat hun het herte beeft: en daarom dragenze zulke dooden treurig en ſtilzwygens uit, en God gebeden hebbende, dat hy de zielen genadig zyn, en hun goedertierlyk de zwakheden vergeven wil, zoo beſtulpenze het lichaam met aarde. In tegendeel, de genen, die blymoedig en vol van goede hope dit leven koomen te verlaten, hoort men niemand beklagen, maar zy volgen de lykſtaatſy al zingende, en de ſielen met groote genegentheid aan Gode beveelende, ſteeken eindelyk de lichaamen in brand, met meer eerbiedigheid, dan rouwe, en ſtellen op de plaats een grafnaalde, daar de titels van den overleden in gegraveert ſtaan: na huis gekeert ſijnde, doenſe een verhaal van zijn leven en daden, maar daar is geen gedeelte van ſijn leven, daar ſy ſoo dikwils, en ſoo gaarne van handelen, als van den blyden uitgang, dien hy genoomen heeft.

Dat zy zoo de vroomheid gedenken, houdenze niet alleen voor eenen ſcherpen prikkel om de levenden tot de deugd aan te moedigen, maar achten 't ook eenen dienſt, die den overleden heel aangenaam is; dewijlze gelooven, dat hy 'er ontrent is, als 'er van hem geſproken word, hoewel de zwakheid van het ſterfſelijk gezichte hem niet gewaar word. Want het

het zou niet wel over een komen met het lot der gelukſaligen, indienze de vryheid ontbeerden van overal te komen, daarze begeerden; en 't zou een werk van ondankbaarheid zijn, datſe geene genegentheid meer hadden om hunne vrienden te komen bezoeken, aan dewelken zy, toenze leefden, door onderlinge zucht en liefde verbonden waren, welke liefde, na hun gevoelen, in vroome menſchen, wanneerze overleden zijn, veel eer, zoo wel als al hunne andere gaven, koomt aan te groeien, dan te verminderen.

Zy gelooven dan, dat de doodenverkeeren onder de levenden, als getuigen van al, wat 'er gedaan en geſprooken word, en hierom begevenze hun ſtoutmoediger tot het werk, dat 'er te doen valt, hun op zoodanige toezienders zoo veel als verlatende, en dit betrouwen van hunner voorouderen tegenwoordigheit maakt, datſe eenen ſchrik hebben van iet oneerlijks t'onderneemen.

Van vogelwichelaryen, en alle andere voorſpellingen van 't ydel bygeloof, daar by andere volkeren groot werk van gemaakt word, houdenze niet met allen, ja ſteeken 'er de gek mede. Maar de mirakelen, die zonder eenig toedoen der natuure geſchieden, dragenze eerbiedigheid toe, als werken en getuigen van de tegenwoordigheid Gods: hoedanige daar, na hun zeggen al dikwils gebeuren, en in gewichtige en twijffelachtige voorvallen bevorderen en bekomen zy die ſomwijlen met vaſt betrouwen, door algemeen bidden en ſmeeken.

De natuur te beſchouwen, en God daar uit te

te looven, achten zy eenen dienſt, die hem aangenaam is. Daar zijn 'er evenwel, en al vry in groote menigte, die van Godvruchtigheid gedreven, de geleertheid laten varen, geen kenniſſe der dingen zoeken te bekomen, hun tot geenerhande ſtilte begeven, en alleen voor hebben, om met werken, en alle andere goede dienſten, de toekomende gelukſaligheid na dit leven te verdienen. Eenige derhalven dienen de zieken, eenige verſtellen d'oneffe wegen, baggeren uit de gragten, kalfateren de bruggen, graven zooden, zand en ſteenen op, hakken de boomen af, en klievenze, en voeren hout, vruchten, en andere noodwendigheden met karren naar de Steden toe; en niet alleen dienenze voor 't gemeen, maar bewyzen ook aan particulieren eenen trouwen, ja meer dan ſlaafachtigen dienſt. Want, als 'er eenig hard, ongemakkelijk, en morſſig werk te doen is, daar de meeſte luiden om den arbeid, d' afkeerigheid, en, om dat zy 'er geen deurkomen aan zien, voor vervaart zijn, dat nemen zy graag en gewillig geheel tot hunnen laſte, laten anderen ledig gaan, en houden zelf niet op van geduurig wroeten en werken; evenwel geven zy anderen de wijt niet, noch ſmalen op hun leven, noch houden het hunne voor beter.

Dit volk, hoeze hun ſlaafachtiger aanſtellen, hoe dat hun grooter eere by eenen ygelijken bewezen word. Zy zijn niettemin verdeelt in tweederhande Sekten, d'eene beſtaat in ongehuwden, die hun niet alleen geheel en al van Venuswerk onthouden, maar ook van het vleeſch

vleefch eten, zommigen ook van alderhande gedierten, en zy de fchop gegeven hebbende aan de welluften des tegenwoordigen levens, als ofze fchadelijk en verderffelijk waren, haken met zwoegen en zweeten niet anders als naar het toekomende leven, houdende hun onderwijlen ruftig en blygeeftig, door de hope van datfe daar eerlang toe komen zullen: d'andere Sekte, die immers alzoo arbeidfaam is, ftelt het huwelijk boven den onechten ftaat, achtende, dat het als een trooft des levens niet te verwerpen is, en met eenen, datfe dat werk de natuure, en den Vaderlande kinderen fchuldig zijn.

Zy fchuwen geenerhande wellufligheid, alsze hun maar inden arbeid geen hinderpaal is. Het vleefch van viervoetige dieren is hun daarom te liever, om datfe gewaar worden, dat zy door zulk een fpijze meer fterkte bekomen tot alderhande werk. Deze houden d'Utopers voor de wijfte, maar d'andere voor de heiligfte. Doch indien zylieden, die den onechten ftaat boven het huwelijk, en het geftreng boven het vermakelijk leven ftellen, hun ftuk met redenen wilden ftaande houden, zy zoudenze leelijk uitlachen, maar nu dragen zy hun eerbiedigheid en eere toe, om dat zy belijden, dat hun de Religie daar toe beweegt. Want het is niet te zeggen, hoe naeu dat d'Utopers hun wachten, van iets lichtvaardig over eenige Religie te vonniffen. Dit zijn dan de genen, die zy met eenen byzonderen naam in hunne tale Buthrefquen noemen, 't welk zoo veel is, als of wy Religieuzen zeiden.

Hun-

Hunne Priesters munten in heiligheid uit, en maken daarom een klein getal: want in elke stad hebben zy 'er niet meer dan dertien, het juiste getal van hunne Kerken, of het moet wezen, dat het leger te velde gaat: want, dewijl 'er dan uit dezelve een zevental met het leger optrekt, zoo worden 'er onderwijl even zoo veel in plaats gezet; maar zy lieden wedergekeert zijnde, neemen elk weder hun plaats in, en deze, die overblijven, houden hun by den Bisschop (want een is 'er, die over al d'anderen te zeggen heeft) zoo lang, tot dat zy als de plaatsen open vallen d'een voor en d'ander na, daar in komen. *Zy* worden by den volke verkoozen, en dat, gelijk men d'andere Magestraatspersoonen verkiest, met heimelijke stemmen, om de kuiperyen voor te komen. Die gekozen zijn, krygen de wyding in hun Kollegie. Deze hebben het het bewint over 't geestelijke, bezorgen de Kerkelijke ceremonien, en zijn over de zeden zoo veel als Keurmeesters, en 't word voor groote schande gereekent, indien zy iemand, als ongeregelt van leven, ontbieden, of aanspreeken. Kort om, gelijk het henlieder ampt is te waarschuwen en te vermanen, zoo is het den Prince, en d'andere Overigheden hun plicht, de boosdoenders in toom te houden, en te straffen, of het moet wezen, dat zy den geestelijken ban gebruiken over de genen, die in de boosheid verhard sijn: en daar is schier geen straffe, die d'Utopers meer kan vervaart maken. Want dit is 'er van, dat zy op eenen leelijken naam komen, en een verborge knaging in hun geweten lyden, ja 't en lyd niet lang, of zy raken na den lijve in

ſwaarigheid, om dat zy, indien zy in korten tyd geen waarachtig leetwezen aan de Prieſteren koomen te toonen, by de wereldlijke macht gegrepen, en om hunne Godloosheid geſtraft worden.

De kinderen en jongelingen worden by gemelde Prieſteren onderwezen, en zy leeren hun eerder de deugd en manierlijkheid, als de wetenſchappen: want zy doen hun uiterſte beſte, om voor alle werk de rechtſinnige meeningen, en die nut ſijn om hunne Republijk ſtaande te houden, den kinderen, terwijl hun gemoede noch teder en buigſaam is in te prenten: die, alsze de kinderen te degen gewent geworden ſijn, hun in hunne manbaarheid, en zoo lang alsſé leven, byblijven, en zonderling dienen om den Staat te verſeekeren, die niet ten val komt, als door de gebreeken, die uit averechtſe meeningen oorſpronkelijk ſijn.

In de bediening van 't Prieſterampt ſluit men ook de vrousperſoonen niet uit, maar die kieſt men ſelden, en als het al gebeurt, moeten ſy weduwen, en hoog op haar dagen ſyn. De vrouwen der Prieſteren ſijn uit d'aanſienlijkſte geſlachten, dewijl 'er geen Magiſtraatsperſoon by d'Utopers in ſulk een eere en aanſien is, als de Prieſteren, ja indien 't gebeurde, dat ſy hun ergens in verliepen, de wereltlijke Overigheid heeft geen recht over hun, maar ſy blijven Gode, en hun ſelven bevolen. Want ſy houden 't voor ongeoorloft, dat men eenen, die op ſulk een ſonderlinge wijſe Gode gelijk een Offergave, toegewijd is, met menſchen handen ſou aan taſten.

En deze gewoonte valt hun gemakkelyker om t'onderhouden, om dat de Prieſteren zoo weinig

nig in getal, en met zulk een toezicht gekoren worden. Men ziet het ook niet licht gebeuren, dat een, die als het puik onder de vroomen tot zulk een waardigheid, puur om ſijn deugd, verheven word, tot zonden en ondeugden vervalt: en of het ſchoon al gebeurde, gelijk den aard der menſchen veranderlijk is, zoo heeft men evenwel om hun klein getal, en dewyize nevens hunne eere geen macht hebben, niet byzonders van hun te vreezen, 't welk tot eenige ſchade van 't gemeene beſte zou mogen dienen. Dat zy deſelve ſoo ſpaarzaam en weinig hebben, is om dat de waardigheid van d'ordre, daar zy nu zulk een groote eerbiedigheid toe dragen, niet verſlechten zoude, als men veelen die eere deelachtig maakte; en noch voornamelyk, dewyl zy't niet wel mogelyk achten, dat men veele menſchen ſoo vroom zou vinden, datſe tot ſulk een ampt bequaam ſijn, om het welke te bedienen wat meer dan matige deugden vereiſt word. En ſy worden immers ſoo veel by d'uitheemſchen, als by hun eigen volk in waarde gehouden, gelyk dat daar in te ſien is, daar ik ook meene dat het van daan komt. Te weten, als de benden malkanderen ſlag leveren, leggen ſy ter ſyden af, niet verre daar van daan, op hunne knyen, met hun geeſtelijk gewaad aan, en bidden, met de handen ten hemel geheven, voor eerſt om vrede, daarna, om de ſege voor hun volk, maar dat die evenwel onbloedig weſen mag voor beide de partyen. Als hun volk de verwinners ſijn, loopenſe op het gevegt aan, en beletten, dat'er geen wreedheid over de verwonnelingen gepleegt word: hun alleen tegenwoordig te ſien, en aan te roepen, is genoeg om 't leven te behouden, en ſy hoe-

ven, om al hunne overige goederen voor den overlaſt des oorlogs te veiligen, hunne uitſpreidende gewaaden maar aan te raken. Dit heeft te wege gebracht, dat hunne eerwaardigheid en gezag overal by alle volkeren in ſulker voegen is aangewaſſen, dat ſy dikwils van de ſijde der vyanden hunnen borgeren geen minder geluk toegebracht hebben, als ſy van henlieden tot de vyanden brachten.

Want het is wel gebeurt, dat, als d'Utopers in 't onderſpit raakten, en de vyanden, daar ſy wanhopig de vlucht namen, aan 't moorden en plonderen vielen, door de tuſſchenkomſte der Prieſteren het ombrengen een einde nam, en dat, de benden onderling van malkanderen afgeſondert, de vrede op billijke voorwaarden gemaakt en geſloten wierd. En ſeeker, noit is'er eenig volk ſoo wild, wreed, en barbariſch geweeſt, of ſy hielden henlieder lichaam als geheiligt, en dat menſe niet ſchenden mocht.

Zy vyeren den eerſten en leſten dag van elke maand, en ſoo mede het begin en einde van 't jaar, 't welk ſy in maanden deelen, die eindigen met den loop der mane, gelijk het jaar met den omloop der zonne geſloten word. Al d'eerſte dagen noemenze in hun tale Cynemerni, en de leſte Trapemerni, welke woorden zoo veel beteekenen, als of zy Voor- en Nafeeſten zeiden. Men ziet 'er ſchoone Kerken, als die niet alleen wel gebout, maar ook ruim zyn tot eenen machtigen hoop volks, gelijk dat noodig was, dewyl 'er zoo weinig ſijn. Zy zyn evenwel altemaal wat donker, en dit zeggen zy, dat niet by d'onwetenheid der boumeeſteren, maar by 't goedvinden der Prieſteren toekomt, om dat zy mee-

meenen, dat de gedachten door het ſterke licht verſtroit worden, en dat men in een ſpaarzaam en ſomber de zinnen vergaart, en meerder aandachtigheid heeft. Al is de Religie daar by eenen ygelyken niet een en dezelve, evenwel al hare vormen, hoe veelerhande en menigvuldig zy weſen mogen, loopen op het eeren der Godlyke natuure, als tot haar enig einde, langs verſcheide wegen, met malkanderen uit; en hierom word'er in de Kerken niets gehoort of gezien, of het ſchijnt in 't gemeen over een te komen met al de Religien.

Heeft eenige Sekte iets van eenige ceremonyen op haar zelve, dat pleegt een ygelijk binnen zijn eigen huis. De gemeene dienſten geſchieden na zulk eenen regel, die in allen deele de byzondere dienſten in haare waarde laat. Men ziet derhalve in de Kerken geene beelden van Goden ſtaan, om yder zijn vryheid te laten, wat hy God voor een wezen uit zijn Religie wil toeſchrijven. Geen byzondere naam Gods word by hun aangeroepen, maar die van Mythra alleen, een woord, waar mede zy altezamen eene natuure van de Goddelijke Majeſteit, welke die ook wezen mag, beteekenen. Men doet 'er geene gebeden, of een yder mag 'er Amen op zeggen, ſonder ſijne Sekte te ergeren. Zy komen dan 's avonds op de Nafeeſten ter kerke, nog nugteren ſijnde, om Gode dank te bewijſen over het gelukkig eindigen van het jaar, of de maand, waar van dit Feeſt den leſten dag is: den dag daar aan die het Voorfeeſt is, gaan ſy 's morgens naar de Kerk toe, om geſamentlijk te bidden, dat het aanſtaande jaar, of de maand, die ſy met die vyerdag ſullen aanvangen, voorſpoedig en gelukkig

kig mag voortgaan. Maar, eer ſy ter Kerke gaan op de Nafeeſten, ſoo vallen de vrouwen voor haare mans, en de kinderen voor haare ouders op de knyen, en belijden, als 'er iets begaan is, of dat ſy in haren pligt verſuimelijk geweeſt ſijn, hare ſonde, en bidden om vergiffenis van hare dooling: met zulk een voldoeninge leggenze den huistwiſt ter neder, indien 'er eenigen nevel mocht gerezen zijn, op datſe d'offerhanden met een zuiver en onbelemmert gemoed mogen bywoonen; want met beroerde zinnen daar te wezen, achtenze conſcientiwerk: en hierom, alsze met haat of gramſchap tegen yemand ingenomen zijn, komenze niet tot d'offerhanden, of den onluſt moet eerſt uit de weeg, en zy van hunne paſſien gezuivert zijn, want anders vreezenze, dat de wraake Gods hunne boosheid zou ſtraffen. Als zy daar komen, neemt het manvolk de rechter zijde van de Kerk in, en het vrouvolk de ſlinker zijde op haar zelve: dan zettenze hun in dier voegen, dat het manvolk van yder huis voor den Huisvader zit, en dat de Huismoeder haar vrouvolk voor haar heeft. Dus word 'er bezorgt, dat buitens huis al hun gebaar en mijnen worden waargenomen van de genen, die t' huis over hun te zeggen en te gebieden hebben: ja zy dragen ook goede zorge, dat doorgaans jong by oude zit, om te verhoeden, dat de kinderen by malkander gezeten, met kinderachtige beuzelingen dien tijd niet koomen over te brengen, waarinzy hun voornamelijk gewennen moeten aan een Godvruchtige vreeze tot de Goden, het voornaamſte en eenigſte ſchier, dat hun tot de deugden aanprikkelt.

In hunne offerhanden ſlachtenze geen gedierte,

te, want zy meenen niet, dat Gods goedertierenheid met het ombrengen en bloetstorten verzien is, en dat hy den dieren daarom het leven verleent heeft, op dat zy leven zouden. Zy smooken wierook, en ook andere speceryen, hier nevens ontsteekenze menigte van wasse kaarssen, niet datse onwetende zijn, dat de Goddelijke natuure om dusdanige dingen niet verlegen is, gelijk ook zelf niet om de gebeden der menschen; maar hun gevalt een soorte van Godsdienst, daar niemand mede benadeelt word; en 't is niet te zeggen, hoe deze geuren en lichten, en ook al d'andere Kerkgewoonten, 's volks gemoederen opwekken, en vyeriger in den Godsdienst ontsteeken kunnen.

In de Kerken zit het volk in wit gewaad, de Priester heeft een veelverwig aan, dat van wonderlijk maaksel en fatsoen is, maar evenwel niet kostelijk van stoffe: want het is niet met goud geborduurt, of bezet met kostelijke gesteenten, maar uit veelerhande veders van vogelen zoo aardig en konstig gewrocht, dat de prijs van geenerhande stoffe de waardye van 't werk kan ophalen. Hier nevens zeggen zy, dat 'er in die vogelpennen en vederen, en in hare zeekere schikkingen, waar mede zy in 't Priesterlijk gewaad onderkent worden, eenige verhole geheimenissen begrepen zijn, in welker uitlegginge (gelijkse van de Priesteren met yver gedaan word) hun voor oogen gestelt worden de Goddelijke weldaden aan hun bewezen, en hoeze van gelijken die ontrent God dienen t'erkennen, ook wat zy onder malkanderen gehouden zijn waar te neemen. De Priester en komt in dit gewaad zoo haast niet uit de Sacristie, of van stonden aan valt

al het volk uit eerbiedigheid neder, en dat van alle zijden met zulk een diepe aandacht en ſtilte, dat het gezicht daar van eenen het hert in 't lijf zou ontſetten, als was 'er eenige Godheid tegenwoordig. Als zy een weinig gelegen hebben, geeft de Prieſter een teeken, waar op zy overend rijzen: dan zingen zy Gode Lofzangen, daar zy onder ſpeelen op Muſijk-inſtrumenten, die meerendeels van ander fatſoen zijn, dan men hier in onze landen gewoon is. En gelijk 'er veel onder dezelve ongelijk zoeter geluid geven dan de gene, die wy gebruiken: zoo zijn 'er mede eenige, die niet eens by d'onze te pas komen. Evenwel is 'er een ding, waar in wy by henlieden heel agter leggen: want al hunne muſijk, 't zy datmenze op d'Orgelen hoort, of dat zyze met de ſimpele ſtem zingen, weet de paſſien natuurlijk na te bootſen en uit te drukken, het geluid treft net op de zaak, het zy dat de reden ſmeekachtig, vrolijk, vredig, beroert, klaagachtig, of toornig is, ja de gedaante der welluidentheid vertoont de zaak, als kon men die voelen en taſten, invoegen dat de gemoederen der toehoorderen wonderlijker wijze geraakt, doortintelt, en ontſteeken worden.

De Prieſter en het volk zeggen ten leſte met malkander gewoone gebeden op eenerhande woorden, die zoo ingeſtelt zijn, dat een yder zich zelven in 't byzonder kan toepaſſen, het gene zy altemaal gelijkelijk opzeggen. Hier in word God by een yder erkent voor den Schepper en regeerder van alles, en uit wien alle andere gaven oorſpronkelijk zijn, en daar benevens voor zoo veele genoote weldaden gedankt: maar inzonderheid, dat zy onder zulk een gelukkige

Re-

Republijke geboren zijn, zulk een Religie bekomen hebben, die zy hoopen, dat de waarachtigste is. Maar, indien zy hier in komen te doolen, en dat 'er wat beters is in een andere, en Gode behaaglijker, zoo bidden zy, dat zyne goedertierenheid hun de oogen gelieve te openen: want, dat zy bereid zijn te volgen, waar dat hy hun zal begeeren te leiden: dog, indien'er geen Republijke beter van stijl is, als deze, en hunne Religie in rechtmaatigheid d'andere te boven gaat, dat hy ook dan gelieve hun stantvastigheid te verleenen, en al d'andere menschen tot eenen zelven regel van leven, tot een zelve gevoelen van Goddelyke zaken te leiden; of ten ware dat hy, volgens zynen ongrondeerlyken wil, eenig behagen nam in deze verscheidenheid van Religien.

Eindelyk bidden zy, dat hy na een zachte doot hun gelieve t'ontfangen, maar hoe vroeg of spade, dat zy zulks niet derve voorschrijven: hoewel, als het zonder den wederzin van sijn Majesteit wezen mocht, dat het hun veel liever zou wesen met een moeielijke en harde doot tot God te komen, dan langer van hem af te blyven, al mogten zy leven in den grootsten voorspoet der wereld. Als dit gebed uit is, vallenze weder op d'aarde, en kort daar aan opgerezen, scheiden zy om het noenmaal te houden, en het overige van den dag word met spelen en oeffenen van wapenen doorgebracht.

Ik heb u lieden na waarheid, soo veel my doenlik was, het wesen en de gedaante van die Republyk beschreven, die myns oordeels niet alleen te houden is voor de beste, maar ook voor d'eenigste, die recht heeft, om haar den naam van Republijke te eigenen. Want in andere gewesten

ſorgenſe voor hun eigen gemak, al ſchijnenſe 't breet voor te hebben met het gemeen welvaren. Hier, daar niemand iets voor zyn particulier heeft, ſorgenſe met ernſt voor het gemeen. En ſeeker, men heeft reden van wederſyde. Want, wie is'er toch, die niet en weet, dat hy in andere landen, al ſtaat'er de Republijke in noch ſoo gelukkigen ſtant, van honger zal moeten ſterven, indien hy hem zelven in 't byzonder niet en verzorgt? En daar dwingt hem de nood, dat hy liever voor hem zelven, dan voor den volke, dat is, voor anderen, koomt te zorgen. Hier in tegendeel, daar alles eenen ygelijken toebehoort, weet een yder voor vaſt (by aldien de gemeene graanzolders maar wel verzorgt worden) dat geen particulier menſch eenig gebrek zal lyden. Men is 'er ook niet kaarig op het uitreiken der dingen, en men kent'er behoeftigen noch bedelaars: en al heeft 'er niemand iets eigen, 't zyn evenwel altemaal rijke luiden. Want wat kan'er groter rykdom weſen, dan dat men in geruſtheid en vrolikheid leeft, ſonder dat men ergens voor hoeft te zorgen? dat men niet bekommert is over zijnen nootdruft, niet geplaagt is met het kraken en ſteenen van ſijn vrouw, niet en vreeſt voor zyn zoons armoede, noch angſtig is, dat 'er penningen ontbreeken zullen, om de dochter uit te beſteden; maar dat een yder verzeekert is, dat hy en al de ſijnen, zyn vrouwe, kinderen, neven, nanêven, naneefskinden, en zoo verre als d'edelluiden hunne nakomelingen uitrêkenen, van koſt en nootdruft overvloedig zullen verzien wezen. Ik zwyge noch, dat'er immer zoo veel gezorgt word voor de genen, die wel eer gewerkt hebben, en nu onmachtig zyn, als voor de genen, die noch arbeiden.

Nu

Nu wilde ik wel eens yemand ſien, die met deſe billijkheid ſou derven vergelyken de rechtvaardigheid van anderen, by dewelke, ſoo moet ik niet leven, indien ik'er noch eenigen voetſtap van rechtvaardigheid en billikheid vinde. Want wat is dit voor een rechtvaardigheid, dat eenig Edeling, of Goutſmit, of Woekeraar, of eindlyk yemand anders van de genen, die leêggangers zyn, of die zulke dingen doen, waar aan de Republyke weinig gelegen leid, gaan, of uit ſijn onnoodig hantwerk tot een ruim en heerlyk leven komt; daar onderwyl een ſleeper, wagenaar, timmerman, lantbouwer, by zoo zwaren en geduurigen arbeid, dat 'er het vee qualyk tegen zou mogen, en echter zulk eenen nootwendigen, dat zonder den ſelven de Republyke ook niet een jaar beſtaan ſou kunnen, evenwel ſoo ſchraal hunnen nootdruft winnen, en het leven zoo armelyk overbrengen, dat het ongelijk beter met het vee ſchynt te ſtaan, 't welk niet ſoo geduurig en werkt, noch ook veel ſlimmer koſt heeft, die het ook met meerder ſmaak eet, ſonder dat het onderwylen iets bekommert is voor het toekomende? Doch henlieden quelt niet alleen voor het tegenwoordige de ſchralen, en vruchtelooſen arbeid, maar ook doet hun quijnen 't herdenken van den behoeftigen ouderdom; als de genen, die dagelyks niet toe kunnen met het dagloon, datſe winnen, ik laat ſtaan, dat 'er iets overſchieten en gewonnen zou worden, om daaglyks voor den ouden dag op te leggen.

Is dit niet een onredelijke en ondankbare Republyke, die aan d'edelluiden, gelijk zyze noemen, en Goutſmeede, en diergelyke onnoodi-

ge werkluiden, of aan lediggangers, of slechts aan pluimstrykers en bootsemakers. die tot ydel vermaak dienen, soo mild en quistig val, en in tegendeel over de lantbouwers de slepers, wagenaars, en timmerluiden, zonder welkers hulpe de Republyke zou uit hebben, de minste gunst en voorzorge niet en draagt? maar, misbruikt hebbende den arbeid van hunne bloejende jaren, hun, van alles behoeftig, zonder datse eens denkt aan soo veel waaken en zweeten, en soo veele bewesene weldaden met groote ondankbaarheid soo erbarmelyk aan hun einde laat komen? Ik roere noch niet aan, dat de ryken van het dagloon der behoeftigen daaglyks wat afschrapen, niet alleen door particuliere valsheid, maar ook door de gemeene wetten; invoegen dat sy d'ondankbaarheid te bewijsen aan de geenen, die de Republijke dienst gedaan hebben, 't welk te voren onrechtvaardig scheen, ook tot rechtvaardigheid gemaakt hebben; en dat noch volgens de keuren en regten.

Derhalve, wanneer ik al deze Republijken, die heden ten dage ergens in hunnen bloey staan, met den geest ga bezichtigen en onderzoeken, zoo ontmoet my waarachtig niet anders, dan een zeeker eedgespan van rijke luiden, die onder den naam en titel van Republijke, op hun eigen voordeel uit zijn; ja die alle middelen en listen bedenken en uitvinden, hoe sy voor eerst het gene, dat sy met quade praktijken gehaalt hebben, buiten vreese van te verliesen behouden mogen, en daarna, dat sy den arbeid en dienst van alle behoeftige luiden voor een gering loon bekomen, en tot hun verdoen mogen hebben. En dese slimme streeken veranderen in

wet-

wetten, wanneer de rijke luiden maar eens beslooten hebben, datmense uit den naam van 't gemeen, dat is, ook van de behoeftigen, onderhouden sal. Maar dese bloetsuigers, wanneerse nu dit alles, daar al de menigte meê toe sou kunnen, onder malkanderen geschift en gedeelt hebben, hoe weinig komt dan evenwel hun geluk by dat van de Republijke der Utopers te passe; waar in, dewijl 'er alle geltsucht te gelijk met het handelen desselven uit de weeg gedaan is, wat is men daar wel verlost van moeielijkheden, wat sijn 'er wel schelmeryen ten gronde toe uitgeroeit? Want, wie is 'er, die niet en weet, dat het bedriegen, steelen, rooven, krakkeelen, oproermaken, schelden, overhoop leggen, het moorden, verraden, 't ombrengen met fenijn, gruwelen, die door de dagelijksche straffen meer gewroken, dan ingetoomt worden, niet meer sijn souden, als men het geld uit de weeg dede? ja, als dat monster den bek gebroken werd, dat het dan ook met de vreeze, en bekommernisse, het zorgen, slooven, en waken, gedaan was? en zelf de armoede, die enkel om 't geld verlegen schijnt te wezen, zou ook van stonden aan verminderen, indien het geld overal voort was. 't Welk op dat gy te klaarder moogt zien, zoo voert u eens te gemoet een jaar, dat onvruchtbaar en schraal valt, en veel menschen van honger doet sterven: ik hou staande, dat men op het einde van dien dieren tijd, indien men de rijken hunne graanzolders eens op ging sluiten, zoo veel kooren zou kunnen vinden, dat, indien het was uitgereikt geweest onder de genen, die van honger en teering gestorven zijn, niemand eens gevoelt of geweten zou hebben, dat het zoo

schraal

ſchraal op den akker geſtelt was. Zoo gemakkelijk zou men aan de koſt kunnen komen, indien niet dat ſchoone geld, dat quanſuis zoo heerlijk gevonden is, om dat men 'er het lijf by houden zou kunnen, ons enkel den weg tot den nootdruft quam af te ſnijden.

De rijken, ik twijffel daar niet aan, begrijpen dit ook wel, en zijn niet onwetende, hoe veel beter dat het wel is, dat men geenerhande noodige dingen gebrek heeft, dan dat men overvloeit van veele onnoodige, en dat men ontſlagen is van zoo ontellijke qualen, dan dat ons de groote rijkdommen belegert houden. En ik en wil het zeeker niet'eens in twijffel trekken, of het inzicht van yder zyn eigen gerief, of het ontſag van Chriſtus onzen Zaligmaker (die volgens zyne groote wijsheid wel weten konde, wat beſte was en volgens zijne goedertierentheid niet en kon aanraden, het geene hy wiſt, dat ondienſtig zou wezen) zou al overlang de heele wereld lichtelijk bewogen hebben om haar na de wetten van deze Republijke te regelen, was 'er niet ſlechts een monſter geweeſt, dat hem daar tegen geſtelt hadde, te weten, de hovaardye, den oorſprong en baarmoeder van alle onheilen en zwaarigheden. Deze reekent niet, datſe gelukkig is door haar eigen gerief, maar door het ongerief van anderen. Deze zou zeeker weygerig vallen om een Godinne te wezen, indien 'er geene elendigen overbleven, waar over ſy mag heerſchen en de meeſter ſpeelen; onder welken ſy uitlicht, haar geluk vergeleken by hunne elenden; welker behoeftigheid ſy ſart en van ſpijt doet berſten, wanneerſe met haar rykdommen brageert.

Dit helſch gedrocht, ſich wortelende in de harten

ten der menſchen, trekt hun te rug, en wederhoud hun, even gelijk een hinderpaal, op datſe den weg van een beter leven niet ſouden inſlaen: maar, dewijl deſen hinderpaal ſoo diep in de gemoederen gehecht is, dat ſy 'er niet gemakkelijk is uit te rukken, ſoo verheuge ik my, dat ſulk een gedaante van Republijke, die ik alle landen wel gaarne ſou toewenſchen, ten minſte den Utopers is ten deele gevallen, die ſulke regelen van leven gekoſen hebben, waar mede ſy niet alleen de gronden der Republijke gelukkig geleid hebben, maar ook, ſoo veel, als men met menſchelijke giſſinge kan voorſeggen, ſoodanige, die eeuwig duuren ſullen. Want, dewijlſe binnen 's lands de wortel van ſtaatſucht en t'ſamenrottinge met al d' andere gebreeken uitgeroeit hebben, ſoo hoevenſe niet te vreeſen voor inlantſche oneenigheid, door welker eenig middel ſy veele ſterke Steden machteloos gemaakt en vernietigt hebben. Maar dit gebied der Utopers, zoo lang als 'er d'inlantſche eendracht, en de heilzaame wetten ſtaande blijven, kan niet geſchokt of bewogen worden, hoe nijdig dat 'er al de nabuurige Princen op ſijn, die dit nu al dikwils beſocht hebben, en altijd met hun hooft tegen den muur liepen.

Aldus eindigde Rafaël ſijn reden, en hoewel 'er veele dingen by my aangemerkt waren, die in de ſeden en wetten van dat volk heel ongerijmt geordeneert ſcheenen, niet alleen aangaande het oorlog voeren, en den Godsdienſt, en de Religie, en noch daarenboven andere rechten van henlieden, maar noch wel allermeeſt daar in, 't welk de voornaamſte ſpil is, daar al hun werk op draait, te weten, datze gemeenſchap van goederen

deren hebben, en zonder de handeling van 't geld zyn, waar door alleen heel te gronde gaat al d'edelheid, ſtaatlykheit, luiſter, en achtbaarheid, die in 't gemeen voor de regte ſchoonheden en cieraden der Republyk gehouden worden: niettemin, dewyl ik wiſt, dat hy moede was van vertellen, en dat ik my niet verzeckere konde, of hy 't al wel zou neemen, dat men met hem in gevoelen verſcheelde, voornamelyk, dewyl 't my voorſtont, dat eenigen daarom van hem beriſpt waren, als ofze vreeſden, dat men meenen zoude, dat hun wijsheid te kort quam, ten waare zy iets uitvonden, waar mede zy anderen hunne uitvindingen ringelen mochten; zoo liet ik het by 't pryzen van hunne geregeltheid, en zyne vertellinge, en hem by de hande neemende, gaan wy naar binnen, daar de tafel tot het avondmaal gereet ſtont; met byvoeging nochtans, dat wy anderen tijd vinden zouden, om ernſtiger over die dingen te denken, en breeder met hem te ſpreken; en och of zulks eens beuren mocht! Ondertuſſchen, hoewel ik 't niet alles kan goed keuren, dat'er by hem verhaalt is, eenen man anderſins, die buiten tegenſpreeken heel geleert, en in wereltſche zaken grondig ervaren is; zoo moet ik van gelyken bekennen, dat'er in de Republyke der Utopers vry veele dingen ſijn, daar men in onze Republijken meer na wenſchen, dan hoopen mag.

IN MORTEM AUCTORIS.

Principis ad votum ſi mens tua, More, *fuiſſet,*
Non poſſet duci mors tua Martyrium.

EINDE.